

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**AVUSTURYA'DA ZİHİNSEL ENGELLİLERE YÖNELİK
İSLAM DİN DERSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

SEMRA AKBULUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. İRFAN ERDOĞAN**

KONYA-2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Semra AKBULUT		
	Numarası	22810201928		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Eğitimi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Avusturya'da Zihinsel Engellilere Yönelik İslam Din Dersinin Değerlendirilmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Semra AKBULUT

ÖNSÖZ

Bilimsel çalışmaların konu seçiminde farklı unsurların tesiri vardır. Bunların bazılarında anlamak ve öğrenmek için duyulan istek ya da hayata tesir eden durumlar ve olaylar olabilir. Bu çalışmada konu seçiminde etkili olan faktör ise hayatın içinden gelen deneyimlere dayanmaktadır.

Bu deneyimlerin varoluş sebebi olan oğlum ve özel gereksinimli öğrencilerim başta olmak üzere zihinsel engelli çocukların okullarda eğitilebileceği, din dersi verilebileceğine ve bu yoldaki çalışmalara bir katkısı olması amacıyla bu çalışma kaleme alınmıştır.

Yüksek lisans eğitimim boyunca ve çalışmalarımın şekillenmesi sürecinde bana yardımcı olan, ihtiyaç duyduğumda vakit ayırıp kıymetli bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. İrfan ERDOĞAN'a çok teşekkür ederim.

Tezimdaki araştırmalarda mülakatlara katılan kıymetli İslam Teşkilatı (İGGÖ) Okul Müdürlüğü müfettişlerine, bilhassa yardımlarından dolayı İbrahim OLGUN hocama, İslam din dersi öğretmen arkadaşlarıma ve zihinsel engelli çocuklarıyla yükün en ağır kısmını omuzlanan velilerime de teşekkürlerimi sunarım.

Tezde kullanılan Almanca görüşme sorularını dilin kullanımı açısından kontrol eden birlikte çalışmaktan keyif duyduğum İslam din dersi öğretmeni arkadaşım Iris Nura NEUWIRT'e teşekkürü bir borç bilirim.

Eğitimimin ve çalışmalarımın her aşamasında maddi ve manevi olarak yanımda olduğunu her zaman hissettiren eşim Ahmet AKBULUT başta olmak üzere teknik olarak bana her zaman yardımcı olan sevgili kızım Selsebil AKBULUT'a ve çalışmalarım boyunca gösterdikleri sabırlarından dolayı aileme canı gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bu tezi yazmamda en büyük ilham kaynağı olan canım oğlum Muhammet AKBULUT'a bana edindirdiği tecrübelerden ve hayatıma farklı bir anlam kattığı için teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

Semra AKBULUT

Haziran 2024

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	x
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Problemi.....	2
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Engellilik.....	5
1.2. Engelliliğin Sebepleri ve Türleri	7
1.3. Zihinsel Engelliliğin Tanımları.....	8
1.3.1. Zihinsel Engelliliği Tanımlamada Modeller.....	9
1.3.1.1. Medikal Model	10
1.3.1.2. Pedagojik Model	10
1.3.1.3. Sosyolojik Model	10
1.3.1.4. Psikolojik Model	11
1.4. Zekâ ve Zeka Geriliği	11
1.4.1. Zekâ Geriliğinin Derecelendirilmesi.....	13
1.4.1.1. Hafif Derecede Zekâ Geriliği.....	13
1.4.1.2. Orta Derecede Zekâ Geriliği	13
1.4.1.3. Ağır Zekâ Geriliği	13
1.4.1.4. Derin Zekâ Geriliği	14
1.5. Zihinsel Engelliliğe Neden Olan Faktörler	16
1.5.1. Biyolojik Nedenler	17
1.5.2. Sonradan Edinilmiş Nedenler	17
1.6. Dünya Genelinde Zihinsel Engelliler.....	19

1.7.	Zihinsel Engelli Çocukların Eğitimi	20
1.7.1.	Zihinsel Engellileri Eğitsel Sınıflandırma.....	21
1.7.1.1.	Eğitilebilir Zihinsel Engelliler	21
1.7.1.2.	Öğretilebilir Zihinsel Engelliler.....	22
1.7.1.3.	Ağır Düzeyde Zihinsel Engelliler	22
1.8.	Avusturya’da Zihinsel Engelli Çocukların Eğitimi	23
1.8.1.	Zihinsel Engelli Çocukların Anaokulu Öncesi Eğitimi.....	24
1.8.2.	Zihinsel Engelli Çocukların Anaokullarında Eğitimi.....	24
1.8.3.	Zihinsel Engelli Çocukların Okullarda Eğitimi.....	25
1.8.4.	Avusturya’da Okullarda Din Dersleri.....	29
1.8.4.1.	Hristiyan Katolik Din Dersi	32
1.8.4.1.1.	Zihinsel Engellilere Hristiyan Katolik Din Dersi	33
1.8.4.1.2.	Zihinsel Engellilere Hristiyan Katolik Din Dersi Müfredatı	34
1.8.4.1.3.	Zihinsel Engellilere Hristiyan Katolik Din Eğitim Metotları	35
1.8.4.2.	İslam Din Dersi	36
1.8.4.2.1.	İslam Din Dersinin Hedefleri.....	38
1.8.4.2.2.	Zihinsel Engellilere İslam Din Dersi	39
1.8.4.2.3.	Zihinsel Engellilere İslam Din Dersi Müfredatı	40
1.8.4.2.4.	Zihinsel Engellilere İslam Din Dersi Eğitim Metotları	43
1.9.	Zihinsel Engellilikle İlgili Çalışmalar.....	44
1.9.1.	Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar.....	45
1.9.2.	Yurtdışında Yapılan Çalışmalar	47
İKİNCİ BÖLÜM		49
YÖNTEM		49
2.1.	Araştırma Deseni	49
2.2.	Çalışma Grubu	50
2.3.	Veri Toplama Araçları	52
2.4.	Veri Toplama Süreci	53
2.5.	Veri Analizi.....	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		57
BULGULAR VE YORUMLAR		57
3.1.	Avusturya’da İslam Din Dersleri.....	57
3.1.1.	Avusturya’da İslam Din Derslerinin Verilmesi Önemlidir	57
3.1.2.	İslam Din Dersleri Eksiklikler Olmakla Birlikte Verimlidir.....	61
3.1.3.	İslam Din Dersi Yıllık Planı.....	65

3.1.4. İslam Din Dersi Haftalık Planı	66
3.2. Zihinsel Engelli Öğrencilere İslam Din Dersleri İmkânı	67
3.2.1. İslam Din Derslerinin Zihinsel Engelli Öğrencilere Katkısı.....	67
3.2.2. Ailelerin Zihinsel Engelli Çocuklarını İslam Din Dersine Gönderme Sebepleri	71
3.2.3. Zihinsel Engelli Çocukların İslam Din Dersiyle Birlikte Cami Atmosferine İhtiyaçları Vardır	74
3.2.4. Özel Okullarda- Kaynaştırma Sınıflarında Din Dersi Karşılaştırma- Homojen- Heterojen Gruplarda Din Dersi Karşılaştırma.....	77
3.2.5. Zihinsel Engelli Öğrencilere Birinci Sınıftan İtibaren İslam Din Dersi... 79	
3.2.6. Zihinsel Engelli Öğrencilerin İslam Din Dersi Hakkında Ders Dışı Kişilere İletileri	82
3.2.7. Zihinsel Engelli Öğrencilerin Bireysel Farklılıklarını Dikkate Almak Gerekir 85	
3.2.8. Zihinsel Engelli Öğrencilerin Derse Katılımı	86
3.2.9. Zihinsel Engelli Öğrencilerin Derse Katılmama Durumu	87
3.3. İslam Din Dersinin Sınırlılıkları	88
3.3.1. IGGÖ Eğitim Müdürlüğü Zihinsel Engellilikle İlgili Faaliyetleri	89
3.3.2. Zihinsel Engellilerin İslam Din Dersinde Yer Alması Gereken Konular	90
3.3.3. İslam Din Dersinde Zihinsel Engellilere Ders Materyali Durumu	93
3.3.4. Zihinsel Engelli Öğrencilere İslam Din Dersi Müfredatı.....	95
3.3.5. Zihinsel Engellilere Mevcut Müfredat Uygulaması.....	97
3.3.6. Zihinsel Engellilere Din Dersi Kitabı-Din Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabı	99
3.3.7. Zihinsel Engelli Öğrencilere Ödev ve Karne Notu Verme	101
3.3.8. Zihinsel Engelli Öğrenciler İçin Öğretim Yöntem ve Teknikleri	102
3.4. İslam Din Dersi Öğretmenlerinin İmkân ve Sınırlılıkları	104
3.4.1. İslam Din Dersi Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engellilikle İlgili Aldıkları Eğitimler	104
3.4.2. İslam Din Dersi Öğretmenlerinin Materyal Hazırlamayla İlgili Aldıkları Eğitimler	107
3.4.3. İslam Din Dersi Öğretmenleri Yeterliliği	109
3.4.4. Zihinsel Engellilerin İslam Din Dersi Öğretmenlerinin Temel Motivasyonu 110	
3.4.5. Zihinsel Engellilerin Din Dersi Öğretmeni Teftişi.....	113
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	116
Sonuç	117
1.1. Avusturya'da İslam Din Dersleri	118

1.2. Zihinsel Engelli Öğrencilere İslam Din Dersleri İmkânı	118
1.3. Zihinsel Engellilere İslam Din Dersinin Sınırlılıkları.....	121
1.4. İslam Din Dersi Öğretmenlerinin İmkân ve Sınırlılıkları.....	124
2. Öneriler.....	126
2.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	126
2.2. Politika Geliştirici ve Uygulayıcılara Yönelik Öneriler	126
KAYNAKÇA	128
EKLER	135
Ek 1. İslam Teşkilatı İDD Müdürlüğünden Alınan Araştırma İzin Belgesi	135
Ek 2. Etik Kurul Kararı.....	136
Ek 3. Araştırmaya Katılacak Olanlara Gönüllü Katılımcı Onay Formu.....	137
Ek 4. Araştırmaya Katılacak Olanlara Bilgilendirilmiş Onam Formu	138
Ek 5. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (Öğretmen soruları).....	139
Ek 6. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (Müfettiş soruları).....	141
Ek 7. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (Veli soruları).....	143

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Semra Akbulut		
	Numarası	22810201928		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı / Din Eğitimi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. İrfan Erdoğan		
Tezin Adı	Avusturya'da Zihinsel Engellilere Yönelik İslam Din Dersinin Değerlendirilmesi			

Bu araştırmanın amacı, Avusturya'da zihinsel engellilere yönelik İslam din dersinin değerlendirilmesini imkan ve sınırlılıklarıyla birlikte anlamaktır. Avusturya'da yaşayan Müslüman çocukların ilköğretim okullarında İslam din dersi almaları onların dini gelişimleri için çok önemlidir. Zihinsel engelli müslüman çocukların da bu imkandan yararlanmaları onlar için büyük bir fırsattır. Çalışma İslam din dersinin bu çocuklara daha faydalı hale getirilebilmesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. İslam Teşkilatı (İGGÖ) Eğitim Müdürlüğünün Viyana ve Steiermark bölgelerindeki İslam din derslerinden sorumlu eğitim müfettişleri, zihinsel engelli çocukların okuduğu özel okullardaki (Sonderschule) veya kaynaştırma sınıflarındaki (Integrationsklasse) İslam din derslerine giren eğitimciler ve bu sınıflardaki öğrencilerin velileri araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Amaçsal örneklem yöntemine başvurulmuş ve veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Çalışmada İslam din dersinde zihinsel engellilerin sorunlarının üzerinde daha fazla durulması ve eksikliklerin giderilmesi, ders materyallerinin yeterli hale getirilmesi, öğretmen desteğinin artırılması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Çalışmanın sonuçlarının ayrıca dünyanın çeşitli ülkelerinde ve Türkiye'de zihinsel engellilere verilen İslam din dersinin Avusturya'da nasıl olduğuna dair bir bakış açısı kazandıracağı umulmakta ve gelecekte yapılacak çalışmalara ve alan yazına katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din dersi, Zihinsel engelli, Avusturya, İslam din dersi.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Semra Akbulut		
	Student Number	22810201928		
	Department	Department of Philosophy and Religious Sciences / Department of Religious Educations		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. İrfan Erdoğan		
Title of the Thesis/Dissertation	Evaluation of Islamic Religion Course for Mentally Retarded People in Austria			

The aim of this research is to understand the evaluation of Islamic religious education for mentally disabled people in Austria, together with its possibilities and limitations. It is very important for Muslim children living in Austria to take Islamic religious lessons in primary schools for their religious development. It is a great opportunity for mentally disabled Muslim children to benefit from this opportunity. The study is of great importance in terms of making Islamic religion lessons more beneficial to these children. Case study design, one of the qualitative research methods, was used in the research. Educational inspectors responsible for Islamic religious lessons in the Vienna and Styria regions of the Organization of Islamic Education (IGGÖ) Education Directorate, educators who teach Islamic religious lessons in private schools (Sonderschule) or inclusive classes (Integrationsklasse) where mentally disabled children study, and parents of students in these classes constituted the study group of the research. Purposive sampling method was used and a semi-structured interview form was used as a data collection tool. The study concluded that the problems of mentally disabled people should be emphasized more in Islamic religion classes and deficiencies should be eliminated, course materials should be made sufficient, and teacher support should be increased. It is also hoped that the results of the study will provide a perspective on how the Islamic religion course given to mentally disabled people in various countries of the world and in Turkey is like in Austria, and it is expected to contribute to future studies and the literature.

Keywords: Religious Education, Religion course, Mentally disabled, Austria, Islamic Religion Course.

KISALTMALAR

AAMD:	American Association on Mental Deficiency
AAMR:	American Association of Mental Retardation
AAIDD:	American Association on Intellectual and Developmental Disabilities
BMSG:	Bundesministerium für Soziale Sicherheit und Generationen (Sosyal güvenlik Bakanlığı)
İDD:	İslam din dersi/dersleri
ICIDH:	International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps
IGGÖ:	Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich (Avusturya İslam Din Teşkilatı)
IRPA:	Islamische Religionspädagogische Akademie (İslam Akademisi Yüksek Okulu)
KPH:	Kirchliche Pädagogische Hochschule (Din dersi öğretmeni yetiştiren Yüksek Okul)
Schulamt:	Avusturya İslam Din Dersi Müdürlüğü
StGG:	Staatsgrundgesetz (Avusturya Anayasa Hukuku)
UNICEF:	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu ve diğerleri
WHO:	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
ZE:	Zihinsel engelli
ZEÖ:	Zihinsel engelli öğrenci

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Zekâ Ölçeği Puanlarına Göre Zihinsel Gerilik Düzeyleri (Hensle 2000, 131
Sayfa: 14

Tablo 1.2. WHO Tarafından IQ Seviyesi Baz Alınarak Yapılan Zihinsel Engellilik Sınıflaması
Sayfa: 15

Tablo 1.3. 2016/2017 Yılında Der Standart İstatistiğine Göre Din Derslerine Katılım Sıralaması
Sayfa 31

Tablo 1.4. Müslümanların Avusturya’da Kökenleri ve Sayılarının 2001-2009 Arası Dağılımı
Sayfa: 36

Tablo 2.1. Katılımcı Müfettiş ve Öğretmenlerin Demografik Bilgileri
Sayfa: 52

Tablo 2.2. Katılımcı Velilerin Demografik Bilgileri
Sayfa: 52

Tablo 2.3. Görüşme Tarihi, Yeri ve Süresi
Sayfa: 54

GİRİŞ

Bu çalışmada eğitim alanında azımsanamayacak kadar önemli bir bölümü teşkil eden ZE (zihinsel engelli) çocukların eğitimi konusundan yola çıkarak Avusturya eğitim sistemindeki ZE çocukların İDD (İslam din dersi)'nin değerlendirilmesi kapsamlıca anlatılmıştır.

Avrupa ülkelerinde okullarda din dersleri verilmesi uygulamaları farklı farklıdır. Fransa'da din ve devlet işleri ayrı olduğundan dolayı okullarda din dersleri verilmesi uygulaması yoktur. İsveç, Norveç ve İngiltere gibi bazı Avrupa ülkelerinde din dersleri alan dersi olarak değil de, dinler hakkında genel bilgilendirme olarak verilmektedir. Avusturya, Almanya ve Finlandiya gibi ülkelerde ise dini cemaatler okullardaki din derslerinin uygulanmasından sorumludurlar.

Avusturya'da İslam din derslerinin verilmesinden sorumlu İGGÖ (Avusturya İslam Din Teşkilatı) aynı zamanda buradaki diyanet işlerinin görevini üstlenmektedir, yani dini konularda Müslümanların resmi en üst mercidir. Avusturya'da İDD 1982 senesinden itibaren ilköğretim okullarında Müslüman öğrencilere zorunlu ders olarak verilmeye başlanmıştır. Okul kurallarına göre okul yılı başında öğrencinin din dersi kaydı silinmediği müddetçe, öğrenci o yıl zorunlu olarak din dersine girmek zorundadır. Müslüman öğrencilerin İDD katılımları, yıllar içerisinde artarak devam etmiştir.

İDD başladığı ilk yıllarda birçok ZEÖ (zihinsel engelli öğrenci) velisi okul yılı başında kayıt sildirerek İDD'ye çocuklarını göndermemiştir. Bunun sebebi olarak ZEÖ'lere bir ders daha fazla verilmesi onlar için ekstra bir yük olacağı ve din dersini anlamayacakları olabilir. Burada başka bir sebep olarak ZEÖ'lere verilecek İDD'nin yeterince tanıtılmaması söylenebilir. Ayrıca İDD'nin okul dersleri içerisindeki yerini sorgulayanlara, bu dersin ZEÖ'lere neler kazandırdığı aktarılarak, bu dersin gerekliliği üzerinde durulabilir. Yıllar içerisinde İDD öğretmenleri tarafından ZEÖ'ler için farklı metotlar geliştirilmiş, dersler sadeleştirilerek verilmiş ve öğrenci sayısının artması sağlanmıştır.

İDD öğretmenlerine ZEÖ'lerle çalışırken büyük görevler düşmüştür. Onların yapmaları gereken şeyler sadece islami bilgiyi aktarmak değil, aynı zamanda İslam'ı sevdirmek ve çeşitli metotlarla ZEÖ'lere Kur'an-ı Kerim ile, dualarla, ilahilerle manevi terapi uygulamaktır. İDD öğretmenleri derslerde aynı zamanda dinin kültüre olan etkisini dikkate alarak, ZEÖ'lerin sosyal hayata daha kolay adapte olmalarını sağlamaktadır. Bunun için öğrencileri gözlemleyerek her birinin ders içerisindeki kapasitesini belirlemesi ve her öğrenciye bireysel metotlar uygulaması gerekmektedir. Bu doğrultuda eğitim tekniklerini etkin olarak kullanmanın yanı sıra öğrencilerin özel durumuna göre değişiklik yapmak durumundadırlar. Böylece ZEÖ'lere teoriden çok pratiğe yönelik bilgilerin verilmesi, öğrencilerin kendilerini geliştirebilecekleri ortamların oluşturulması, onların derse katılımlarının sağlanması ve dolayısıyla toplumsal yaşamın bir parçası olan dinin kavranması ve manevi ihtiyaçlarının giderilmesi adına çok kıymetlidir.

1. Araştırmanın Problemi

Bu çalışmanın problemini Avusturya'da ilköğretim okullarında, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, angelman sendromu, down sendromu ve otizm vd (ve diğerleri) ZE çocuklara İDD'nin nasıl verildiğinin araştırılması ihtiyacı oluşturmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın problemlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Avusturya'da ilköğretim okullarında ZE çocuklara İDD hangi çerçevede verilmektedir?
2. Bu derslerdeki imkân ve sınırlılıklar nelerdir?
3. ZE'lere sunulan İDD paydaşları (İDD eğitim müfettişi, eğitimci, veli) tarafından nasıl değerlendirilmektedir?

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, Avusturya'da zihinsel engellilerin gittiği özel okullarda (Sonderschule) ya da ilköğretim okullarının kaynaştırma sınıflarında (Integrationsklasse) okuyan çocukların aldıkları İDD'nin, İGGÖ din dersi müfettişleri, İDD öğretmenleri ve ZE'lerin velileri tarafından yorumlarıyla değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Literatürde Avusturya’da hem din dersi hem de ZE çocukların eğitimi konularını ayrı ayrı ele alan çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu alanlarda pek çok araştırma olmasına rağmen bunların büyük bir bölümünü oluşturan ZEÖ’lere yönelik İDD ile ilgili bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Avusturya’da İDD’ye eğitimci yetiştiren KPH’da (Din dersi öğretmeni yetiştiren yüksek okul) öğretmen adaylarına ileride girecekleri öğrenci grubu tercihlerinin okul esnasında yaptırılmaması ve bu sebeple özel gereksinimli çocuklara eğitimcilik yapacak İDD öğretmenlerinin özel bir eğitimden geçmemesi, öğretmenliğe başladıktan sonra çalışma hayatlarına yansımaktadır. Bu yüksek okulda öğrencilere mesleki uygulama dersi kapsamında ZE çocuklara yönelik ayrı bir staj uygulama imkânı sunulmaması, özel eğitim formasyonu almamaları sebebiyle, bu çocukların din dersine giren öğretmenler birçok konuyu çalışma hayatına başladıktan sonra deneyimleyerek öğrenmekte ve kendilerini geliştirmektedir. Bu sebeple araştırmanın, özellikle Avusturya’da ZE’lerin İDD’ye girecek eğitimci adaylarına ve eğitimcilere ışık tutacağı varsayılmaktadır.

Çalışma bulguları, ZE çocuklara İDD verecek öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin, mevcut uygulamadaki olumlu ve olumsuz yönleri görüp buna binaen kendi derslerinde fayda sağlayabilecek yeni çalışmalar ve metotlar geliştirmelerine yardımcı olacağı umulmaktadır. Öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin kendilerini bu öğrencilere ders vermeye hazırlıklı olarak yetiştirmeleri ve iyi bir performans elde edebilmeleri için birtakım tecrübeler ortaya konulmuş olacaktır.

Bu çalışmada yapılan tespitler, İGGÖ’ye bağlı Schulamt (İslam din dersi müdürlüğü) tarafından fark edilip, eksiklerin giderilmesi için gerekli çalışmaların yapılmasına rehberlik edebilecektir. Öte yandan ZE’lere yönelik İDD kitabı hazırlanması, materyal tasarımı ve yeni güncel müfredatların hazırlanması süreçlerine, yapılan görüşmelerde üzerinde durulan konularda yol gösterici olması beklenmektedir.

Araştırmayı önemli kılan diğer bir husus, ZE çocuğu olup da, çocuğunu İDD’ye kaydettirmekte tereddüt eden velilerin karar vermesine bu çalışmayla katkı

sağlanacak, bu ebeveynlere İDD ve derslerin işleyişi hakkında durumu tasvir eden bir çerçeve çizilecek olmasıdır. Eğitimciler haricinde ZE çocuğu olup henüz okul deneyimi yaşamamış, tecrübesi olmayan Müslüman velilere bu konuda destek olan ve yol gösteren bir kurum olmaması sebebiyle, bu kişilere yardımcı olması hedefiyle de yine bu çalışma önem arz etmektedir.

Eğitimci ve ebeveyn dışında Avusturya'daki Türk toplumunun bu ve benzeri araştırmaları okumaları, bilgilenmelerini sağlayacaktır. Genel olarak literatüre, özelde ise zihinsel engellilerin İDD uygulamalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Engellilik

Engellilik terimi dünyada çeşitli isimlerde tanımlanmıştır. Dünya literatüründe engellilik terimi en yaygın olarak İngilizce impairment (noksanlık), disability (özürlülük), handicap (maluliyet) olarak kullanılır. Almanca behinderung kelimesi genel olarak engellilik manasını ihtiva eder. Türkçe’de ise engellilik ve özürlülük terimleri farklı anlamları ifade etseler bile toplum genelinde aynı anlamda kullanılır.

Özürlü terimi "özürlülüğü" odak noktasına koymayı gerektiren, yani özürlülük olgusunu nesnelleştiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın engellilik, hemen olmasa da zamanla bu zorunluluktan kurtulabilmeyi, düşüncelerimizde yumuşama ve esneklik sağlamayı başarabilecek bir terim olarak görünmektedir (Koca, 2010) Bu sebeple özürlü terimi yerine engelli terimini kullanmak daha çok tercih edilmiştir.

Engelliliğin literatürde bilinmiş farklı tanımları olmasıyla birlikte genel bir tanım olarak Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation [WHO]) engelliliği 1980 yılında, kişiden beklenen davranışlar, yetenekler ve görevler olarak ifade edilen normal aktivitelerin yerine getirilmesindeki eksiklik ya da sınırlılık olarak tanımlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü’nün uzantısı olan ICIDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps) tarafından genişletilmiş tanıma göre engellilik “bir özür sonucu bir insanın normal kabul edilenleri yapabilmesinde ve belli bir tavırda beklenen aktivitelerini sergilemesinde gerekli olan performansını gösterme yeteneğindeki yoksunluk ve/veya sınırlılıktır” (Burcu, 2011).

Burada özür (disability) terimini kullanması sebebiyle ICIDH eleştirilerin odağı haline gelmiştir. ICIDH'nin öncelikle hastalık ve sağlık anlayışını yansıtan, ancak hastalık fenomenlerinin ilişkili olduğu problemlerini göz ardı eden bir biyo-

medikal model olarak görülmesidir. Daha sonra ICIDH 1994 yılında özürllük tanımlamasının temeline sosyal faktörleri koyan tanımı benimsemiştir. Buna göre özürllük, aktivite sınırlılığının yarattığı avantajsız durumu yaşayan bireylerin çağdaş sosyal organizasyonlar tarafından gözardı edilmesi ya da çok az dikkate değer görülmesiyle, bu insanların sosyal hayatın içine girmelerinde, sosyal aktivitelerini sürdürmelerinde gerekli katılımlardan uzak tutulması durumudur. Tanım vurgusundan da anlaşıldığı üzere sosyal modelin etkisiyle özürllüğü anlamada biyolojik faktörlerden çok sosyal faktörler ön plana çıkarılmıştır (Burcu, 2006).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kabul ettiği Özürllü Kişilerin Hakları Bildirgesi'nde engelli tanımına göre "Engelliler, normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlardır" (Koca, 2010).

Bu çalışmada Avusturya'da ZE çocuklara din dersinin araştırılması ve değerlendirilmesi nedeniyle engelliliğın Avusturya'da resmi tanımının verilmesi yerinde olacaktır. Avusturya'da kapsamlı bir şekilde 2003 yılında Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Avusturya Engelliler Politikası çerçevesinde engelli tanımı "Engelli kişiler, her yaştan toplumsal yaşam alanlarında büyük öneme sahip durumlarda sürekli olarak önemli ölçüde bedensel, zihinsel ve psikolojik yetilerini kaybetmiş ve ileride de bu halde olacağı varsayılan kişilerdir. Toplumsal yaşam alanları ise okul içi ve dışı eğitim, çalışma, iletişim, yerleşim ve benzerleridir. Engelliler, sosyal ilişkileri düzenlenmeden, doğru yerlere yerleştirilmeden ve hiçbir yardım almadan toplumla uyum içinde hayatlarını sürdürmekte zorlanan kişilerdir" olarak yapılmıştır (Miller-Fahringer vd., 2003).

Türkiye'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 01.07.2005 tarihinde kabul edilen engelliler hakkında kanunda ise "Engelli, fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireydir" şeklinde tanım yapılmıştır (EHK, 2005). Resmî Gazetede yayımlanan özürllü tanımında ise "Özürllü, doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli

derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişidir” olarak verilmiştir (EHK, 2013).

1.2. Engelliliğin Sebepleri ve Türleri

Engelliliğin sebepleri incelendiğinde, doğuştan ve sonradan edinilen engellilik olarak sınıflandırılmaktadır.

Doğuştan gelen engellilik sebepleri arasında gebelikte maruz kalınan hastalıklar, enfeksiyonlar, yanlış ilaç kullanımı, travmalar, sigara, alkol ve madde bağımlılığı, kötü beslenme ya da genetik ve kalıtsal nedenler sayılabilir. Sonradan edinilen engellilik sebepleri arasında doğum sırasında oksijen eksikliği, doğum sırasında veya sonrasında yetersiz koşullar, erken doğum, yanlış uygulamalar, travmalar, kazalar, istismarlar, savaş ve terör olayları sayılabilir (Besler, 2013).

Engellilik Türleri

- Zihinsel Engel
- Fiziksel Engel
- Görme Engeli
- İşitme Engeli
- Konuşma Engeli
- Öğrenme Güçlüğü
- Gelişim Bozukluğu
- Psikolojik Rahatsızlıklar
- Süreğen Engellilik (Biermann - Herbert, 2005)

Engellilik türleri zihinsel, fiziksel, duyuşal ve algısal olarak 4 ana başlıkta da toplanabilir:

- Zihinsel: Duyuşal ve sosyal bozukluklar
- Fiziksel: Hareket bozuklukları, solunum bozuklukları
- Duyuşal: Görme, işitme ve konuşma bozuklukları
- Algısal: Öğrenme bozuklukları, dikkat yetersizlikleri ve eksiklikleri (Gökbay vd., 2011).

Engellilik aynı zamanda birden fazla nedenin ve sonuçların veya daha fazla engelliliğin bir kombinasyonu olabilir. Mesela işitme engeli sonucu iletişim bozukluğu ya da çoklu engellilik durumları örnek olarak verilebilir.

1.3. Zihinsel Engelliliğin Tanımları

Günümüzde sıklıkla kullanılan ZE teriminin uzun bir tarihsel süreci vardır. Zihinsel engelliliğin yazılı tanımlarına ilk olarak M.Ö. 1500 civarında Mısır Thebes yazıtlarında rastlandığı görülmektedir. Yazıtlardaki zihinsel engelliğin tanımı, beyin hasarına bağlı vücut ve akıl sakatlığı olarak algılanmaktadır (Kara, 2017).

ZE bireyleri tanımlamak için kullanılan idiot terimi tarihte M.S.13. yüzyılda kullanılan ilk ve en eski terim olarak kabul edilir. Bu terim Yunanca’da toplumda yer almayanlar için kullanılan idiotus teriminden gelmektedir. Avrupa’da 19. yüzyılda ağır derece ZE için idiot, hafif derece ZE için embesil terimleri kullanılmıştır. 20. yüzyılın başlarında moron sözcüğü çok hafif derecede engelliler için kullanılmıştır. Bunların dışında söylenen aptal, akılsız, deli gibi birçok kelime günümüzde incitici ve negatif olarak algılandığından kullanılmamaktadır. Bilimsel alanda ve tıp dilinde antik Yunanca’dan alınan zihinsel engel Oligophrenie (oligo: az/kıt, phrenie: anlayış) olarak tanımlanan kelime kullanılmaktadır (Mühl, 2000).

Zihinsel engellilik için günümüzde birçok tanım geliştirilmiştir. Bu tanımlarda uzlaşmanın sağlanmasında, kuruluşu 1920’lere dayanan AAIDD (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) önceki adıyla AAMD’nin (American Association on Mental Deficiency) önemli katkıları olmuştur. 1959 yılında AAIDD bu alandaki tanım karmaşasına son vermek ve yeni bir tanım oluşturabilmek için bir komite kurmuştur. Komitede 1973 yılında Grossman’ın yapmış olduğu tanım kabul edilmiştir. Grossman, zihinsel yetersizliği; gelişim dönemi içerisinde genel zihinsel işlevlerde önemli derecede normalaltı, bunun yanında uyumsal davranışlarda yetersizlik gösterme durumu olarak tanımlanmıştır (Adanır, 2020).

Zihinsel engel Almanca geistige Behinderung olarak belirtilir. Almanca’da “geistige Behinderung” terimi ilk olarak Lebenshilfe Derneğinin 1959 yılında ZE çocuklarla ilgili yaptığı çalışmalarda kullanılmıştır. Önceleri zihinsel engellilik,

İngilizce mental retardation teriminin karşılığı olarak kıt akıllı manasına gelen Oligophrenie, Idiotie ve Schwachsinn olarak söylenirken 60'lı yıllardan sonra geistige Behinderung olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Theunissen - Kulig, 2009). Alman pedagoğ Heinz Bach, 1977 yılında kaleme aldığı “Geistig Behindertenpädagogik” kitabında ZE kişileri tarif ederken “öğrenmeleri yaşlarıyla ilgili beklentilerin önemli ölçüde gerisinde kalan ve öğrenme içeriğinin gözleme ve muhakeme ile belleğe alınmasında, işlenip kaydedilmesinde ve saklanmasında kalıcı bir sorunu bulunan, öğrenmede doğrudan konsantrasyon eksikliği olan ve zeka katsayıları 55/60 puanın altında kalan kişiler ZE kabul edilir. ZE aynı anda dilsel, duygusal ve motor olarak yetersizdirler ve sürekli olarak destekleyici eğitime ihtiyaç duyarlar” olarak belirtmiştir (Biewer, 2010).

Türkçe zihinsel engellilik zekâ geriliği olarak da ifade edilmektedir. Zekâ Geriliği kişinin zihinsel becerilerinin yaş ortalamasının altında olması, dolayısıyla standart eğitim sisteminin beklentilerini karşılama konusunda sıkıntı yaşamaması durumudur. Zekâ geriliğinde, dikkat, algı, hafıza, akıl yürütme, muhakeme, problem çözme gibi zihinsel işlevlerde yaşlılarından önemli derecede gerilik olmasının yanı sıra günlük yaşamı idame ettirmede gerekli olan uyumsal beceriler, öz bakım becerileri, ev yaşamı becerileri, dili konuşma ve anlamayla beraber iletişim kurma becerisi, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık ve mesleki beceriler gibi beceri alanlarını kapsar (Kömerik vd., 2012). Zekâ geriliği 18 yaşından önce ortaya çıkan gelişimsel bir bozukluktur (Cavkaytar vd., 2014).

Her ne kadar zihinsel engelliliğin tanımlanmasında ve sınıflandırılmasında tartışmalar devam etse de halen kabul edilen tanım zihinsel engelliliğin zekâ fonksiyonlarındaki önemli sınırlamalar tarafından karakterize edilen, 18 yaşından önce ortaya çıkan kavramsal olarak ifade edildiği gibi sosyal ve pratiksel uyum davranışlarındaki bir sınırlılık olarak tanımlanmasıdır (Adanır, 2020).

1.3.1. Zihinsel Engelliliği Tanımlamada Modeller

Tarihsel süreç içinde zihinsel engelliliği kendi alanına göre tanımlayan, bu alanlarla ilgili bakış açısını sunan modeller olmuştur. Bunlar medikal, pedagojik, psikolojik ve sosyolojik modellerdir.

1.3.1.1. Medikal Model

Medikal model tıbbi bakımdan ele alır, engelli şahısta hastalığın tespiti konusunda tanı koymayı ve hastalığa neden olan durumların, anormalliğin normale çevrilmesi üzerinde durur. Zihinsel bir engel, beynin belirli işlevlerine veya yapılarına verilen hasarı yansıtır. Tıbbi-Biyolojik yaklaşımda zihinsel engellilik, organik hasarın veya beyin fonksiyon bozukluğunun sonucu olarak görülür. Zihinsel engel sebepleri genetik faktörler, alkol, enfeksiyonlar, toksinler, ilaçlar, annenin metabolizma hastalıkları, kötü koşullarda doğum, doğum komplikasyonlarıdır (Wüllenweber vd., 2006). Bu bakış açısı defektolojik- indirgemeci bir bakış olarak nitelendirilebilir. Çünkü merkezde bir kusur, bir düzensizlik vardır. Engelli kişi klinik sendromlar şemasına göre sınıflandırılmaya çalışılır.

1.3.1.2. Pedagojik Model

Pedagojik model medikal modelin tersine ZE kişi odaklı değil, engel odaklıdır. Bu model engelli kişileri yalnızca organik beyin hasarına sahip kişiler ve bunların nedenleri olarak görmez. Engellilik, kişi ile çevre arasındaki uyumun bozulması ve değişimi olarak ifade edilir ve eğitimle ilgili sorunlar giderilmeye çalışılır. Birey ve sosyal çevresi arasındaki ilişki hakkında sorulur (Moser - Sasse, 2008).

Engelli pedagojisi ZE bireyi “Beynin nörolojik sistemlerinin karmaşık fonksiyonları nedeniyle hayatını kendi kendine idare etmede, sosyal iletişimde önemli zorluklar çeken ve bundan dolayı bütün hayatı boyunca yardıma ihtiyacı olan kişilerdir” diye tanımlamıştır. ZE’lerde fonksiyonel yetersizlik nedeniyle genellikle başka alanlarda da engellilik saptanmıştır. Bu durum rehabilitasyon ve özel eğitimle (Heilpädagogik) iyileştirilebilir (Speck, 2005). Pedagojik model diğer modellerle karşılaştırıldığında, ZE bireyin öğrenme, bilişsel ve sosyal becerilerini geliştirebilme becerisine sahip olduğu inancını temsil etmektedir.

1.3.1.3. Sosyolojik Model

Sosyolojik model engelliliği toplumsal bir olgu olarak ele alır. Genel anlamda engelli bireylerin engelleri yerine onları engelleyen ve dışlayan sosyal, toplumsal ve

çevresel faktörlere odaklanmaktadır. Aslında engelli olmak ya da olmamak arasında kesin bir sınır yoktur. Engelliliğin dışı yansıyan görüntüsü belirleyici bir faktördür. Kişinin engelliliğinin yanında, engellenmiş olmasından da söz edilir. Zihinsel engellilik konusunu açıklarken çevresel faktörler de göz önünde tutulmalıdır (Wüllenweber vd., 2006). Nitekim Engellilerin Sosyolojisi adlı kitabıyla sosyal bilimlerde engellilik araştırmaları konusunda temel bir çalışma ortaya koyan (Cloerkes, 2007), engelliliğin her zaman göreceli, yani toplumsal bağlama bağlı olduğu görüşündedir. Sosyolojik bir yaklaşımdan bakıldığında, zihinsel engellilik her zaman topluma ve bireyin öğrenme ve sosyal olarak uyum sağlama becerisine ilişkin normatif beklentilerine bağlı olarak görülür.

Engellilik toplumsal bir yapıdır ve bu nedenle toplumun beklentilerine uymayanlar engellidir. Engellilik doğal, evrimleşmiş bir olgu olarak görülemez. Bir bireyin özellikleri, sosyal etkileşim ve iletişim nedeniyle bireysel ve sosyal yetenekler hakkındaki sosyal minimal fikirlerle ilişkili olduğunda görünür hale gelir ve dolayısıyla bir engellilik olarak var olur. Bireyin sahip olduğu özellikler nedeniyle bu düşüncelere uymadığının belirlenmesiyle engelliliğin ortaya çıktığı, artık yalnızca toplumsal bir nesne olarak var olduğu ortaya çıkmaktadır (Jantzen, 2007).

1.3.1.4. Psikolojik Model

Tıbbi yaklaşımda da açıklandığı gibi, beyindeki organik bir bozukluk, yani hasar, zekâ geriliğinin nedeni olarak kabul edilir. Bu durumun engelli kişinin duygusal, bilişsel ve sosyal yetenekleri üzerinde etkisi vardır. Psikolojinin bir dalı olarak teşhis, bu bozukluklarla ilgilenir ve zekâ testleri gibi çeşitli testler kullanarak engellilikleri sınıflandırır. Psikoloji geleneklerine göre zihinsel gerilik, zekanın azalması veya zihinsel engellilik adını vermiştir (Ivıç, 2013). Zihinsel engellilik konusunda zekânın ve zeka geriliğinin de tanımlanması gerekir.

1.4. Zekâ ve Zeka Geriliği

Türkçe’de geçen zekâ sözcüğü Arapça bir kelimedir. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nde zekâ “Zihnin anlama, kavrama, çözümlene yeteneği için

kullanılan psikolojik terim” olarak belirtilmiştir (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 09 Ağustos 2024).

Zihin araştırmalarıyla alana damgasını vurmuş bilim adamlarının zekâ tanımları incelendiğinde, tanımlarda farklı bilimsel yaklaşım ve düşünce sistemlerinin izlerini sürmek mümkün olduğu gibi, ortak noktaların da söz konusu olduğu görülebilmektedir. Bu bağlamda ilk zekâ testini geliştiren Alfred Binet, günümüzde bireysel olarak en çok uygulanan zekâ testi olan Wechsler Ölçekleri’ni oluşturan klinik psikolog David Wechsler ve çocukların zihinsel gelişim üzerine araştırmalarıyla gelişim psikolojisi alanında çığır açan gelişim psikoloğu Jean Piaget’in tanımlarıdır. Bu tanımlarda, düşünme, algılama ve uyum sağlama gibi yeteneklerin yoğun olarak vurgulandığı gözlenmektedir.

Zekâyı ilk tanımlayan Fransız psikolog Alfred Binet’tir. Binet zekâyı, dış dünyanın algılanması, algıların bellekte yerleşerek bir içerik oluşturması ve bunun üzerinde düşünülme süreci olarak tanımlamıştır (Öner, 1996). Ayrıca Binet zekâyı iyi muhakeme edebilme, iyi hüküm verebilme, eleştirisel bir görüşe sahip olma şeklinde ifade etmiştir (Özgüven, 2022).

Psikolog David Wechsler 1900’lü yıllarda yaptığı zekâ testleri ile tanındı. En bilinen çalışması ise Wechsler Ölçekleri’dir. Wechsler zekâyı “bir bütün olarak gayeli hareket etme, mantiki düşünme ve çevresine tesir edebilme konularında bireyin bir genel kapasitesi” olarak tarif etmektedir. Bu tarifte Wechsler zihinsel süreç yanında, zihinsel olmayan güçlere ve bireyin bütünlüğüne de önem vermiştir (Özgüven, 2022).

Piaget ise, çevreye ve yeni durumlara uygun biçimde düşünüp davranarak uyum sağlama yeteneğini zekâ olarak nitelemiştir (Parham, 1988). Bu tanımlardan hareketle zekânın, dış dünyaya ilişkin algılar üzerinde düşünme ve bu doğrultuda gerekli davranışı oluşturma veya var olan davranışı değiştirme yoluyla çevreye ve yeni durumlara uyum sağlama, farklı türdeki problemlere etkin çözümler bulma konusunda gösterilen yetenekler bütünü olarak değerlendirilmesi mümkündür.

1.4.1. Zekâ Geriliğinin Derecelendirilmesi

Zekâ testlerinin çıkışı tarihsel süreç içerisinde 19. Yüzyıla dayanmakla birlikte ilk resmi zekâ testi çalışmaları 1904 yılında avukat ve doktor Alfred Binet'in Fransız Eğitim Bakanlığı tarafından kurulacak özel okullara kabul prosedürünü gerçekleştirmek için yapılmıştır. 1908 yılında Binet ve meslektaşı Theodore Simon tarafından ZE ve üstün yetenekli çocukların belirlenmesi için ilk zekâ testi oluşturulmuştur. Bu testle fiziksel ve zihinsel gelişim arasındaki bağlantılar aranıp, karmaşık düşünme becerileri test edilip, değerlendirmede zekâ ve yaş karşılaştırılmıştır. Bu testler sayesinde zekâ geriliğini sınıflandırılma imkanı olmuştur. Daha sonra Alman psikolog Wilhelm Stern 1912 yılında zekâyı değerlendirmede IQ Intelligence Quotient yöntemini geliştirmiştir. Bu yöntemle zihinsel işlev düzeyi, standartlaştırılmış testler vasıtasıyla zekâ katsayısı, zekâ bölümü IQ ölçülerek bulunur (Kurz, 2013).

Günümüzde ZE çocukların belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan güvenilen ölçekler Stantfort Binet ve Wechsler ölçekleridir. Bunlara göre ortalama puanı 100 olan IQ seviyesinin 70'in altında olması zekâ geriliği olarak kabul edilir. Zekâ geriliği genel olarak aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır (Kömerik vd., 2012):

1.4.1.1. Hafif Derecede Zekâ Geriliği

IQ 50-70 arasında olan bireylerdir. 7-12 yaş zekâ özelliklerini kazanabilirler. Bu gruptaki bireyler, yaşlılarının zekâsına çok yakın oldukları için yaşamsal aktivitelerini sürdürmek için gerekli uyumsal becerilerini geliştirebilirler.

1.4.1.2. Orta Derecede Zekâ Geriliği

IQ 35-55 arasında olan kişilerdir. 6-8 yaş zekâ özelliklerine ulaşabilirler. Genellikle okul öncesi dönemlerde gerilikleri fark edilir. Bu gruptaki bireyler temel akademik becerilerde eğitilemez, ancak günlük hayatın gerektirdiği sosyal uyum, iletişim ve öz bakım becerilerini öğrenebilirler. Erişkinlikte, kontrollü bir çerçevede karmaşık olmayan, fazla beceri gerektirmeyen işleri yapabilirler.

1.4.1.3. Ağır Zekâ Geriliği

IQ 20-40 arasında olan kişilerdir. Gerilikleri doğumda veya hemen sonrasında fark edilir. Zekâ geriliğine sıklıkla motor ve konuşma problemleri eşlik eder. Zekâ

yaşları 3,5-6 yaş arasındadır. Bazı basit öz bakım becerilerini ve günlük yaşamlarını sürdürebilecek iletişim becerilerini kazanabilmektedirler.

1.4.1.4. Derin Zekâ Geriliği

IQ 20-25'in altında olan kişilerdir. Yetişkinlikte tahmini zekâ yaşları 3,5 yaşın altındadır. İleri derecede ağır zihinsel geriliğe sistemik sağlık problemlerinin eşlik etme olasılığı çok yüksektir. İşitme, görme gibi ek engelleri olabilir. Yaşamları boyunca sürekli ve özel bakıma ihtiyaç duyarlar.

Amerikan AAMD Derneği 1959 yılında IQ derecelerine göre Tablo yayımlamıştır. Buna göre ZE bireylerin tasnifi yapılmıştır.

Tablo 1.1.: Zekâ Ölçeği Puanlarına Göre Zihinsel Gerilik Düzeyleri (Hensle - Vernooij, 2002).

Gerilik Düzeyi	IQ Skoru	Eğitim Düzeyi
Belirgin	25 altı	Derin
Ağır	26 - 39	Ağır
Orta	40 - 54	Öğretilebilir
Hafif	55 - 69	Eğitilebilir
Çok hafif	70 -84	Eğitilebilir

WHO tarafından IQ seviyeleri baz alınarak yapılan derecelendirme ise, yukarıda geçen derecelendirmeden biraz farklıdır. Nitekim WHO zihinsel engelliliği zekâ geriliği olarak belirtmiş ve IQ testleriyle belirlenen beş zekâ bölümünü kabul etmiştir (Theunissen, 2007).

Zihinsel engelin belirlenmesinde IQ testlerinin yaygın kullanılmasıyla birlikte bu testlerle zekâ seviyesinin tespiti konusu bazı eleştiriler de almıştır. Bu konuda insanların zekâ seviyeleri karşılaştırılarak ortalama bir seviye çıkarmak ve bazılarının IQ ölçülerinin normalin altında olduğunu söylemek doğru değildir denilebilir.

Tablo 1.2.: WHO Tarafından IQ Seviyesi Baz Alınarak Yapılan Zihinsel Engellilik Sınıflaması (Bray, 2003)

Sınırdaki	IQ	71-85
Hafif	IQ	52-70
Orta	IQ	36-51
Şiddetli	IQ	20-35
Ağır	IQ	20'nin altında

Köln Üniversitesi Profesörü Barbara Fornefeld de zeka testleri konusunda “Hiçbir çocuğa sadece zeka testi ile ZE teşhisi konulamaz. Ortalama zekaya sahip kişiler ile IQ'su ortalamanın altında olanlar arasında bir karşılaştırma yapmak zordur. Çünkü insan, içinde bulunduğu sosyal çevre ile karşılıklı etkileşim içinde gelişir ve dolayısıyla farklı gelişim fırsatlarına sahip olur. Zekâ tamamlanmış bir durumda değil bilakis sosyal çevrede birçok gelişim olanaklarıyla sürekli değişebilen süreç içerisinde farklılık gösterebilir” demiştir (Fornefeld, 2000).

Zekâ testlerinin gerçeği tam olarak yansıtamayacağına birçok argüman gösterilebilir. Mesela psikometrik test prosedürlerini kullanan zekâ değerlendirmelerinin yalnızca deneğin mevcut performans ve gelişim düzeyi hakkında bilgi verebilmesidir. Özellikle ortalamanın altında veya üstünde olan yetenek alanlarında ölçüm hataları göz ardı edilemez. Zekâ testleri entellektüel yeteneklerin yalnızca belirli bir bölümünü yakalar. Bu test işlemlerinde gelişim, empati ve duygusallık alanlarının da dikkate alınması faydalıdır. Ancak bu becerilerin ölçülebilir bir şekilde ölçülmesi zordur, test konusunun kökeninin dikkate alınmaması bir dezavantajdır. IQ testleri uygulamasında deneklerin testi algılayıp algılamadığını, kendisinden istenileni anlamadığından mı yoksa kendisini dış dünyaya kapattığından ve test sıradaki psikolojik durumundan mı reaksiyon göstermediği tam olarak anlaşılamaz. Ayrıca, test sonucunun test yapana bağlı

olması nedeniyle testin değerlendirme objektifliği düşük olarak sınıflandırılabilir (Kurz, 2013).

Zihinsel engellilik ile ilgili olarak, bunun bir hastalık değil, insan varlığının özel bir şekli olduğu unutulmamalıdır. Engelliliği önleyici çabaların aynı zamanda etik bir bakış açısıyla da ele alınması gerektiği anlamına gelir, bu tür önlemlerin neden olabileceği herhangi bir ayrımcılık, ne pahasına olursa olsun önlenmelidir.

1.5. Zihinsel Engelliliğe Neden Olan Faktörler

Zihinsel engelliliğe neden olan faktörler çeşitli kaynaklarda birçok farklı şekilde sınıflandırılmıştır. WHO ve AAMR ile alanda çalışan birçok uzman bu etmenleri doğum öncesi, esnası ve sonrasında ya da bebeklik ve çocukluk dönemlerinde beyin gelişimini etkileyen durumlar olarak da sınıflandırılır. Bu duruma örnek olarak anne karnında gelişen bebek doğum esnasında ve sonraki bebeklik döneminde ya da çocukluk döneminde enfeksiyona bağlı olarak enfekte olabilmekte ve bu durum zihin engellilikle sonuçlanmaktadır. Benzer durumda bir trafik kazasında meydana gelebilecek travma, bebek anne karnında iken doğum öncesi ve sonrası bir dönemde de zihin engelliliğine yol açan bir etmen olarak kabul edilebilir (Sucuoğlu, 2009).

Zihinsel engelliliğe yol açan etmenler biyolojik ve sonradan edinilmiş nedenler olarak gruplandırılabilir. Ancak prensip olarak, ağır zihinsel yetersizlik durumunda (IQ 50'nin altında) biyolojik faktörlerin etiyolojik (neden) olarak baskın olduğu, hafif zihinsel yetersizlik veya öğrenme güçlüğü durumunda ise (IQ 50 ila 50 arası) etiyolojik olarak sonradan edinilmiş faktörlerin baskın olduğu kabul edilebilir. Her şeyden önce, sosyo-kültürel etkiler patogenetik olarak belirleyicidir. Bununla birlikte biyolojik-genetik ve dışsal veya sosyal olarak bağımlı faktörler arasında karmaşık bir etkileşim her zaman vardır. Zihinsel engelliliğin etiyolojisi söz konusu olan bireysel değişkenlerin kaydedilmesi, karşılaştırılabilir araştırma yöntemleri gerektirir. Kısacası zihinsel yetersizliğe yol açan doğum öncesi, doğum sırası veya doğum sonrası bozukluklar için verilen değerler genellenemez, bilakis ayrı ayrı analiz edilmelidir. Ağır zihinsel yetersizliği olan çocuklarda nedenlerin dağılımı Hagberg B. ve Kyllman M.'a göre şöyledir (Hagberg - Kyllerman, 1983):

- Doğum öncesi nedenler %55
- Doğum sırası nedenler %15
- Doğum sonrası nedenler %15
- Psikozlar %1 (Beynin bilgiyi işleme şeklini etkileyen bir durumdur)
- Bilinmeyen nedenler %14

Son 30 yılda, özellikle sito- ve moleküler genetik, metabolik bozukluklar (metabolizma analizi) ve görüntüleme tanılama (özellikle manyetik rezonans görüntüleme) alanındaki gelişmelerin bir sonucu olarak, zihinsel engellilik konusunda teknik olanaklar önemli ölçüde genişlemiş ve sonuçlar çok daha kesin hale gelmiştir (Neuhäuser vd., 2013).

1.5.1. Biyolojik Nedenler

Biolojik nedenlere bakıldığında nedeni belli olmayan kromozom bozuklukları, fetüsün genetik yapısındaki bozulmalar ve bölünme esnasında meydana gelen kalıtsal metabolik bozulmalar olarak sıralanabilir. Zihin engelliliğinin yaklaşık %30'u edinimsel faktörler tarafından meydana gelir. Zihin engellilik Fragil X sendromu gibi kalıtsal bir genetik anormalliğinin nedeni olabilir. Fragile X, cinsiyeti belirleyen kromozomda bir bozukluk, zihin engelliliğinin en yaygın kalıtsal sebebidir. Fenilketonüri (PKU) ve diğer doğuştan gelen metabolizma hataları gibi tek gen defektleri de erken tedavi edilmezse zihin engelliliğe neden olabilir. Genetik gelişimdeki bir kaza veya mutasyon da zihin engelliliğe neden olabilir (Adanır, 2020).

1.5.2. Sonradan Edinilmiş Nedenler

Zihinsel engelliliğinin sonradan edinilmiş nedenleri arasında doğum öncesi, doğum esnası, doğum sonrası ve erken çocukluk döneminde bireyin beyin gelişimini olumsuz etkileyen dış etmenlerden kaynaklanan faktörleri sıralayabiliriz. Bu durumda uyarıcı faktörlerin eksikliği, beyin olgunlaşması üzerindeki etkileri de dahil olmak üzere, gelişim için elverişsiz ön koşulları açığa çıkarır. Bu faktörler genellikle alkolizm, yetersiz beslenme, düşük sosyal sınıflarda biriken ve biyolojik risk faktörleriyle etkileşime giren daha çok doğum öncesi ve doğum esnasında yetersiz

takviye kullanım riski gibi diğer olumsuz koşullara daha fazla maruz kalmakla oluşabilir (Neuhäuser vd., 2013).

Gelişimleri için gerekli olan zihinsel ve fiziksel desteğe sahip olmayan ve göz ardı edilmiş olan bebekler geri döndürülmesi imkânsız olabilen zihinsel bozukluklara maruz kalabilirler. Cıva ve kurşun gibi ağır metallere maruz kalmak; öte yandan, menenjit, boğmaca, kızamık gibi bulaşıcı hastalıklar, düzgün tedavi edilmezse zihinsel engelliliğe neden olabilirler. İyot eksikliği de dünyada yaklaşık olarak iki milyon insanı etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın olan bu durum özellikle annenin hamilelik döneminde hipotiroidiye yol açan fetüsün beyinin büyümesini kısıtlar ve bu durum fetüsün beyin gelişimini sınırladığı için birey zihin engelli olabilir. Zihinsel engelliliğin bir diğer önemli nedeni de beslenme yetersizliğidir. Beslenme yetersizliği bireyin beyin gelişimini etkilediği durumlarda beyin gelişimi yavaşlar ve zihinsel engellilikle sonuçlanır. Metabolik bozukluklarda farklı maddelerin metabolizmada bir veya daha fazla önemli enzimin kaybolması nedeniyle zihinsel engellilikle sonuçlanabilir. Bu duruma PKU (fenilketonüri) örnek olarak verilebilir (Adanır, 2020).

Annenin hamilelik döneminde vücudundaki gerekli elementlerin, vitamin ve proteinlerin eksikliği fetüsün gelişimini etkiler, örneğin iyot eksikliği bebeğin beyin gelişimini sınırlar ve ZE olmasına sebep olabilir. Nitekim çocukluk döneminde birçok hastalığın nedeninde, gelişmenin hassas dönemlerinde karşılaşılan çevresel kimyasallar gibi faktörler de rol oynamaktadır. Doğumdan ergenlik dönemine kadar hızlı olan gelişme toksik etkiler tarafından yavaşlatılabilir. Hücre gelişmesi özellikle embriyo döneminde hızlıdır, toksikler mutasyona ve doğuş anomalilerine neden olabilmektedir. Bu dönem boyunca, iskelet gelişir ve hayati bağlar kurulur. Örneğin, sinir sistemindeki gelişmelerin çoğu yaşamın ilk yılı boyunca olur. Sinir sisteminin herhangi bir hasara karşı kendini yenilemesi kısıtlıdır. Eğer gelişen beyindeki hücreler kimyasallar (kurşun, cıva gibi) tarafından hasara uğrarsa ya da sinir hücreleri arasındaki hayati bağlar, tehlikeli madde etkilenimi süresince kurulamazsa, kalıcı ve geri dönülmez çok yüksek riskler oluşur. Bu nedenden dolayı bebek ve çocuklar yetişkine göre tehlikelerden çok daha fazla zarar görür. Bu dönemde çocukta meydana gelecek hasarlar, onların tüm yaşamlarını etkiler (Kuşaslan, 2007).

Ekolojik dengenin bozulmasıyla ortaya çıkan birçok çevresel sorun da insan sağlığını tehdit eder hale gelmiştir. Çevre sorunları insani güvenlik açısından birçok riski beraberinde taşımaktadır. Bu ve benzeri durumlar zihinsel engellik oranını dolaylı olarak artırmaktadır.

1.6. Dünya Geneline Zihinsel Engelliler

Engellilik insanlığın ortak meselesidir ve engellilikle ilgili dünyanın ¾'ü algılamada ve uygulamada geri kalmıştır. Bir milyardan fazla insanın veya (2010 dünya nüfus tahminlerine göre) dünya nüfusunun yaklaşık %15'i bir tür engellilik ile yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu oran gelir düzeyi yüksek ülkelerde %11,8'e düştüğü, gelir düzeyi düşük ülkelerde %18'e çıktığı görülür. Gelir düzeyi düşük ülkelerde engelli bireyler sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım ve bilişim gibi hizmetlere ulaşımında büyük güçlük çekiyor olmalarından kaynaklı bu oran yüksektir. Bu ülkelerde yaşayan engellilerin sadece %2'si rehabilitasyon hizmetlerden yararlanabilmektedirler (Lafçı vd., 2014).

Küresel Hastalık Yüğü (Global Burden of Disease) tarafından yapılan çalışmaya göre dünyada 13 milyonu (%0,7) "şiddetli engellilik" olmak üzere 95 milyon olarak tahmin edilen çocuk engelliliği (0-14 yaş) görülmektedir. Farklı engellilik kategorilerinde okul kayıt oranları da farklıdır, fiziksel engeli olan çocukların durumu zihinsel ya da duyuşsal engeli olan çocuklardan daha iyidir. İşgücü piyasasından en fazla dışlananlar akıl sağlığı sorunları ya da zihinsel engeli olanlardır. Guatemala'nın kırsal bölgesinden tutun da Avrupa'ya kadar bulgularla gösterildiği üzere, daha şiddetli engeli olan insanlar daha büyük dezavantaj yaşarlar (Chan - Zoellick, 2011).

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu UNICEF'in raporuna göre, dünya genelinde yaşayan engelli çocuk sayısının yaklaşık 240 milyon olduğu tahmin ediliyor. Raporda çocukların iyi olma hâli ile ilgili olarak ölçülen göstergelerin çoğunda, engeli olan çocukların, engeli olmayan çocuklara kıyasla daha dezavantajlı durumda oldukları belirtiliyor. Engelli çocuklar, haklarını hayata geçirme sürecinde çok sayıda ve çoğu zaman karmaşık zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Engeli

olan çocuklar, eğitime erişimden evde öğrenime kadar, seslerini duyurma ihtimali daha düşüktür (Fore, 2021).

Dünyada engellilik türlerinden 7 yüz bin – 1 milyon 5 yüz bin arası ZE bireyin yaşadığı belirtilmiştir. Belirli bir ülkede engelliliğe ilişkin örüntüler, sağlık sorunlarındaki eğilimler ile trafik kazaları, doğal afetler, çatışma, beslenme ve madde bağımlılığı gibi çevresel ve diğer faktörlerden etkilenmektedir. Dünyada gelişmiş ülkelerde zihinsel engellilik oranı diğer ülkelere oranla daha düşüktür. Gelişmekte olan ülkeler engellilerle ilgili bazı ilerlemeler kaydedilmiş olmakla birlikte birçok sorun çözülememiştir. Geri kalmış ülkelerde ise, ZE'nin hayat standartlarının iyileştirilmesi, sorunlarına kalıcı çözümler bulunması konusunda yetersiz kalındığından dolayı engellilik oranı yüksektir. Bu ülkelerde engelliliğe yol açan bozuklukların en önemli sebepleri yetersiz beslenme, bulaşıcı hastalıklar, gebelik öncesi ve doğum sonrası yetersiz bakım sayılabilir (Chan - Zoellick, 2011).

1.7. Zihinsel Engelli Çocukların Eğitimi

Temel olarak, ZE insanlar hasta değildir. Hatta birçoğunun sağlığı yerindedir. ZE olanlar toplum yaşamına katılabilmeleri ve bireysel ihtiyaçlarına göre gelişebilmeleri için engellilikle ilgili sorunlarının üstesinden gelmek veya bunları hafifletmek için psikososyal ve eğitimsel desteğe ihtiyaç duyarlar. Çocuğa ne kadar erken ve kapsamlı destek sunulursa, onun gelişimi üzerinde o kadar kalıcı etkisi olabilir. Eğitimin ana hedefi ZE çocukları olabildiğince erken eğitmeye başlamak, daha fazla gelişmelerini sağlamak ve engelleri ortadan kaldırmaktır. Eğitimle çocukların becerilerinin gelişimi, öz farkındalıklarının, özsaygılarının gelişimi ve yaşadıkları çevreyle uyumu sağlanır. Burada unutulmaması gereken önemli bir husus, eğitimde bireysel desteklerin uzun vadeli etkilerinin önemidir. Kısa vadeli müdahalelerden çocukların davranışlarında ve zihinsel gelişimlerinde herhangi bir kalıcı değişiklik beklemek gerçekçi değildir. Bu konuda Pueschel “İyi bir gelecek için” kitabında özellikle duyu-motor ve sosyal gelişimde iyi sonuçlar alınabileceğini düşünmektedir. Ona göre erken müdahale daha karmaşık öğrenme süreçlerini de etkiliyor. Her şeyden önce bir çocuğun zihinsel ve fiziksel gelişimini etkileyen duyuşal örneklerin niceliği değil niteliği önemlidir (Pueschel, 1995).

ZE'lerin okullarda eğitilmeleri elzem bir öneme sahiptir. Çünkü toplumsal yaşamın ilk yıllarını ve büyük bir bölümünü teşkil eden, çocukluk ve gençlik dönemlerinde toplumun bireylerini eğiten okul, engelli bireylerin de eğitilmesinde ve hayata hazırlanmasında ailenin yanında önemli bir faktördür. Engelli çocukların girdikleri dersler, onları hayata hazırlamada basamak taşları olduğunu söylenebilir. Dolayısıyla okullarda bu çocuklara verilen derslerin onların topluma uyum sağlamalarına katkıda bulunmaktadır.

1.7.1. Zihinsel Engellileri Eğitsel Sınıflandırma

Bu sınıflamada zekâ bölümü sınıflaması esas alınarak, zihinsel yetersizliği olan çocuklar; eğitilebilir, öğretilbilir ve ağır derecede zihinsel yetersizliği olan bireyler olarak üç grupta toplanabilir. Hafif derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklar eğitilebilir, orta derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklar öğretilbilir ve ağır derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklar da yine ağır derecede zihinsel yetersizliği olan çocuklar olarak sınıflandırılır (Timuçin - Arslan, 2021). Buna göre öğrenme yeteneği dikkate alınarak ihtiyaç duyulan desteğin sağlanması amacıyla eğitebilirlik temel ölçüt alınmıştır.

1.7.1.1. Eğitilebilir Zihinsel Engelliler

Bu sınıflandırmaya dâhil olan ZE bireylerin zekâ puanlarının 50-54 ile 70-74 arasında olduğu kabul edilir. Gelişim gösteren akranlarına oranla okul çağı becerilerde gerilik gösterirler. Temel becerilere ilaveten kişisel öz bakım becerilerini de öğrenebilecekleri kabul edilir. Bu bireylerin yetişkin çağına geldiklerinde yaşamlarını bağımsız bir şekilde sürdürebilecekleri ve bir iş meslek becerisine de sahip olabilecekleri kabul edilmektedir (Adanır, 2020). Hafif derecede zekâ geriliği olan çocuk ve ergenlerde davranış bozukluğu yaygınlığı %33 olarak bildirilmiştir. Hafif derece zekâ geriliği okula başlamadan önce anne-baba veya çevre tarafından fark edilmeyebilir. Çocuklar okula başladıktan ve ev dışındaki etkinliklere katıldıktan sonra zihinsel yetersizlikleri anlaşılmaya ve görünür hale gelmeye başlar. Derslerin sınıf atladıkça daha da güçleşmesi ve bilişsel yeti gerektirmesi nedeniyle ergenlik dönemine doğru fark edilme doruğa çıkar. Zekâ geriliklerinin büyük çoğunluğu hafif derecedir. Bu bireylerde ek fiziksel sorunlar fazla bulunmaz. Hafif

derece zekâ geriliği olanlar okula devam ederek erişkinliğe kadar zekâ bölümlerini artırabilirler (Yılma, 2010).

1.7.1.2. Öğretilbilir Zihinsel Engelliler

Öğretilbilir ZE bireylerin zekâ puanlarının 25-35 ile 50-55 arasında olduğu kabul edilir. Bu bireyler genellikle okul öncesi dönemde fark edilebilirler. Bu gruba dâhil olan bireyler öz bakım becerilerine sahip olabilirler ancak sürekli bir yetişkin kontrolünde olmaları gerekir. Okuma yazma ve matematik dört işlem becerisini kazanmayabilirler ancak bazı bireyler basit düzeyde bu becerileri ve iş becerileri kazanabilirler (Kara, 2017). Yarı bağımlı bir yaşam sürdürebilir, basit düzeyde konuşmayı öğrenebilirler, ikinci sınıf düzeyinde okuma yazma ve matematiği özel önlemler alınmış iş yerlerinde sınırlı ve monoton bazı işleri yapabilirler. Kendi kendilerine bakabilme, komşuluk ilişkilerinde uyumlu olabilme ve evde yararlı olabilme yeteneğine sahiptirler. Zihinsel engellilerin %3'ü bu grupta yer almaktadır. Okul çağına gelen bu çocuklar normal akranlarıyla kıyasla 1/4 ya da 1/2 oranında zekaya sahiptirler. Buna göre ilkokula başlayan bu çocukların zekâ yaşının 1-3 arasında bir değişim göstermesi söz konusudur. Akademik çalışmalar genellikle işlevsel okuma becerilerinin ve temel sayı kavramlarının öğrenimi ile sınırlıdır (Yılma, 2010).

1.7.1.3. Ağır Düzeyde Zihinsel Engelliler

Bu gruba dâhil olan bireylerin zekâ puanlarının 35 ve daha alt bir puan olduğu kabul edilir. Bu bireyler genellikle doğum anında ve doğumdan iki üç gün sonra fark edilirler. Çok basit düzeyde kişisel bakım becerilerini öğrenebilirlerken yaşamları boyunca bir başkası tarafından sürekli kontrol altında olmaları gerekir ve sürekli yardıma ihtiyaçları vardır. Bu gruptaki bireylere becerilerin kazandırılması çok zor olmakla birlikte kişisel bakımlarının da en zor olan çocuklar bu grupta yer alırlar (Adanır, 2020). Ağır ZE olan çocuklar yaşam içinde uyum gösterebilmeleri, kendilerine bakabilmeleri, sosyal ilişkilerini koruyabilmeleri için yoğun olarak yardıma ihtiyaç duyarlar. Bu çocukların seslendirme, konuşma, işaret dili, resim sembolleri, nesne kullanımları ve diğer biçimlerde çok geniş iletişim yetenekleri olduğu bilinmektedir. Bu yeteneklerini istediklerine ulaşmak, mesaj iletmek,

yanlılıkları düzeltmek gibi konularda kullanabilirler. Bütün zekâ gelişimleri 0-2 yaş düzeyindedir. ZE grubunda klinik bakıma gereksinim duyan çocuklar olarak da bilinen bu çocukların oranı ortalama %5'tir. Bu çocukların eğitimleri söz konusu durumları göz önüne alınarak onlara yönelik eğitimde öz bakım becerileri (yemek yeme, kendine bakma) gibi yeteneklerinin geliştirilmesi üzerinde durulur. Ancak bunlardan kendi ihtiyaçlarını karşılamayacak durumda olanlar olabileceği gibi, sandalyeye hatta yatağa bağlı hemşire denetiminde bir yaşam sürdürenler de olabilir (Yılma, 2010).

1.8. Avusturya'da Zihinsel Engelli Çocukların Eğitimi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avusturya'da özel eğitim kendine yön vermeye çalışmıştır. Ancak 1945'ten sonraki ilk on yılda, ZE kişilerin eğitimi ile ilgili önemli bir değişiklik olmayıp 1960'lı yıllardan itibaren ZE çocuk ve gençlere yönelik ailelerin girişimleriyle zorunlu eğitime geçilmiş ve özel eğitim sistemleri geliştirilmiştir. ZE insanları desteklemeye yönelik kararlı bir duruş, 1967'de Avusturya'da "Lebenshilfe" derneğinin kurulmasıyla olmuştur. Günümüzün eğitim ve bakım tesislerinin çoğu, engelli çocukların ebeveynleri arasındaki, bu dernek ve onların kararlı kamusal ve politik çalışmaları sayesinde olmuştur (Speck, 2005). Özel okulların (Sonderschule) kurulmasından sonraki gelişme adımı, kaynaştırma okul ortamlarının oluşturulması adımıdır. 1993'teki okul yönetmelikleri değişikliğinden bu yana, Avusturya'da engelli öğrenciler için kaynaştırma eğitim programı ilköğretim düzeyinde ve 1996'dan beri ortaöğretim düzeyinde yasayla öngörülmüştür (Bednar vd., 2008). ZE çocuklara yönelik zorunlu eğitimin başlatılmasıyla birlikte özel okullar da genişletilmiştir. Sosyal yardım alanındaki kademeli yasal değişiklikler nedeniyle engelliler artık sosyal yardıma muhtaç olmaktan çıkmış ve bu durum zihinsel engellilere yönelik destek alanının da genişlemesine yol açmıştır. Sonuç olarak, ZE'lere yönelik eğitim artık yalnızca okulla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda anaokulu öncesi eğitimi, yetişkin eğitimi, yaşama, çalışma ve boş zaman alanlarıyla da ilgilenecek hale getirilmiştir (Fornfeld, 2000).

1.8.1. Zihinsel Engelli Çocukların Anaokulu Öncesi Eğitimi

Avusturya’da temel olarak engelli çocuklara anaokulu öncesi erken yardımın gerçekleştirilebileceği olanaklar sunulmuştur. Bunlar terapi merkezlerinde terapiler ve evde mobil terapilerdir.

Terapiler, çocuğun ziyaret ettiği bir terapi merkezinde gerçekleştirilir. Odalar engelli çocukların özel ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir. Program genellikle bireysel terapi ve grup terapisi arasında değişir. Grup terapisi, ebeveynlere diğer ebeveynlerle iletişim kurma ve fikir alışverişinde bulunma fırsatı sunar. Bu terapiler çocuğun erken dönemde sosyal becerilerinin gelişimini desteklemek için önemlidir. Gezici küçük çocuk terapi hizmeti, yaklaşık üç yaşına kadar olan çocuklara, öncelikle sağlık nedenleriyle diğer çocuklarla yan yana olmaması gereken çocuklara yönelik düzenli ev ziyaretleri şeklinde bir imkandır. Bu seanslar sırasında, bir terapist belirli bir alana odaklanarak çocukla çalışır. Ev ziyaretleri aynı zamanda ebeveynlere sorunlarını ve endişelerini, ailenin yaşam ortamında gündeme getirme olanağı sağlar (Thurmair - Naggl, 2010).

1.8.2. Zihinsel Engelli Çocukların Anaokullarında Eğitimi

Erken çocukluk dönemi kişinin gelişim sürecinin en hızlı olduğu dönemdir. Bu dönem, aile ve arkadaşlar gibi sosyal ilişkiler kurulmasında, aynı zamanda öğrenme olanakları ve kişisel deneyimlerinin geliştirilmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Özellikle koruyucu sosyal çevre ZE çocuklar için hayat tecrübelerini geliştirmeleri açısından çok önemlidir. Bu koruyucu sosyal çevre anaokulu, okul, ev, eğlence gibi hayatın her alanında yer alması ZE çocuğun gelişimini ve uyumunu amaçlar. Anaokulları da ZE çocuklara iyi bir koruyucu sosyal çevre olmakla birlikte onları okula hazırlamada iyi bir etkidir. Pedagojik eğitim faaliyetleri ZE çocukların özgüvenlerini güçlendirmede, kendi başlarına iş yapabilme yeteneklerinin artmasında ve sorunları çözme konusunda olumlu bir etkiye sahiptir.

Avusturya’da kalıcı ikamet eden her çocuk gibi ZE çocuklar da üç yaşından itibaren özel ya da kaynaştırma anaokullarına gidebilirler. Günümüzde engelli çocuklara genellikle kaynaştırma anaokullarına gitme olanağı sağlanmıştır. Kaynaştırma anaokullarına ek olarak bireysel entegrasyon seçeneği de vardır. Bu

özel kurumsal bakım biçiminde, tek bir ZE çocuk anaokulunda düzenli bir gruba katılır. Entegre olmada büyük güçlük çeken çocuklar için ise nadir olarak özel anaokulları vardır (Biewer, 2010). Anaokullarına çocukların erken başlaması, onların belli becerileri okula başlamadan öğrenmesi, uyumu açısından çok önemlidir.

Kaynaştırma anaokullarında ZE çocuklar aynı yaştaki engeli olmayan çocuklarla sosyal bir ilişki kurarlar. Burada sadece iletişim kurma becerileri gelişmekle kalmaz, aynı zamanda başka çocuklarla başa çıkmayı ve beklenen davranışları sergilemeyi taklit yoluyla öğrenirler (Pueschel, 1995). Kaynaştırma anaokulu eğitimi, dışlanma ve ayrımcılığa karşı bir denge sağlamayı ve çocukların kendilerini ifade etme yetenekleri veya performans yetenekleri açısından farklı oyun arkadaşlarına sahip olmalarının doğal hale gelmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

1.8.3. Zihinsel Engelli Çocukların Okullarda Eğitimi

Avusturya'da 6 yaşından itibaren her çocuk ilkokula başlamak ve 9 sene okula gitmek zorundadırlar (Hofer, 2011). Kapsayıcı bir okul sisteminin temel hedeflerinden biri eğitim engellerini azaltmak ve böylece fırsat eşitliğini artırmaktır. Avusturya'da şu anda tüm öğrenciler için tek bir okul sistemi yoktur. Ailelere ZE çocukları için özel okul ve kaynaştırma sınıfı imkânı sunulmuştur. Okula başlamadan önce ZE bir çocuğun özel eğitime olan ihtiyaçları milli eğitim müdürlüğüne bağlı özel eğitim merkezlerinde ZE'lere tahsis edilmiş müfettişler tarafından saptanır ve bu çocuklar özel okullara ya da ilkokullarda kaynaştırma sınıflarına (Integrationsklasse) yönlendirilir ama çocuğun engellilik düzeyi çok yüksek olmayıp uyum sağlayabileceği saptanırsa, aileler hangi tip okula gideceğine kendileri karar verir (Bednar vd., 2008).

Her çocuk için uygun okul modelinin seçilmesi başarılı bir şekilde öğrenmesine katkıda bulunacaktır. Kaynaştırma sınıflarında biri sınıf öğretmeni diğeri ZE çocuklarla ilgilenen öğretmen olmak üzere iki öğretmen vardır. Özel okullarda ise sınıf sayısı az olup bu çocuklara ikinci pedagog, terapist ve bakıcı da tahsis edilir. Yapılan testler sonucu çocuğun durumuna göre üç farklı müfredattan biri seçilir ve uygulanır. Bunlar: Özel okul ders planı (Lehrplan Allgemeinen

Sonderschule), özel okul eğitim planı (Lehrplan Sondererziehungsschule) ya da ileri derecede ZE'ler ders planıdır (Lehrplan der Sonderschule für Schwerstbehinderte Kinder), (Lehrpläne der Sonderschulen).

Zorunlu 9 yıllık eğitim kapsamında özel okullarda ya da ilköğretim okullarındaki kaynaştırma sınıflarında okuyan, öğrenim geriliği olan ve ZEÖ'lere Almanca, Matematik, Hayat Bilgisi, Beden Eğitimi, Resim, Müzik, Yemek ve din dersleri, zorunlu ders olarak hangi ders planı uygulanıyorsa ona göre ve kabiliyetlerine göre verilmektedir. Bu derslerin yanı sıra öğrencilerin durumlarına göre toplu veya bireysel terapiler de mevcuttur: Hareket egzersizleri, yüzme, konuşma, oyun, müzik, hayvan terapileri vb. verilmektedir.

ZE çocukları hayata hazırlamak için şu hedefler dikkate alınır:

- Günlük yaşamda bağımsızlığın artırılması
- Motor becerilerin ve algının eğitimi
- Çevreye ve topluma katılmak için her türlü iletişimin ve sosyalleşme yeteneğinin teşvik edilmesi
- Kendine ve başkalarına güven duygusunun oluşturulması
- Tanınma ve güvenlik atmosferinde hayata karşı olumlu bir tutum sergilemek
- Yaratıcılığın uyanışı
- Önemli bağlamların yakalanması, düzenlenmesi ve yapılandırılması
- Olumlu iş tutumlarının eğitimi
- Kültürel açıdan önemli yaşam durumlarına katılım
- Değer deneyiminin ve yaşam kalitesinin artırılması
- Kişisel gelişim ve hayatla baş etme konusunda yardım
- Mevcut bozuklukların semptomlarının engellenmesi, azaltılması veya kontrol edilmesi (Lehrpläne der Sonderschulen)

1.8.3.1. Zihinsel Engelli Çocukların Özel Okullarda (Sonderschule) Eğitimi

Avusturya'da ZE çocuklara altı yaşından itibaren özel okullarda eğitim imkânı sunulmuştur. Öğrenciler burada, ZE'ler alanında uzmanlaşmış öğretmenler tarafından küçük gruplarda bireysel ders metotlarıyla eğitilirler. Özel okul ders planı

(Lehrplan Allgemeinen Sonderschule) öğrenme güçlüğü çeken çocuklara; özel eğitim ders planı (Lehrplan Sondererziehungsschule), eğitim güçlüğü olan çocuklara ve ileri derecede ZE'ler ders planı (Lehrplan Sonderschule für Schwerstbehinderte Kinder), ileri derecede ZE olan çocuklara verilen ders planlarıdır. (Hofer, 2011). Ders planlarında zorunlu dersler ağırlıklı olarak verilir. Ayrıca gününbirlik veya birkaç günlük kamplar, orman gezisi, ata binme, yüzme, özel okullar arası yarışmalar gibi projelerle bu dersler desteklenir. Bu olanaklarla ZE çocukların ilgi alanları ve yetenekleri daha iyi gözlemlenebilir ve bu çocuklar ileriye dönük yönlendirilebilirler.

1.8.3.1.1. Özel Okulların Avantajlı Olduğu Durumlar

İleri derecede ZE çocuklar için özel okulların birçok faydası vardır. Kaynaştırma sınıflarına göre özel okullarda öğrenci sayısının az olması çocuğa verilen kişisel desteğin artmasına ve aynı zamanda verimin artmasına vesile olur. Özel okullarda kaynaştırma sınıflarının aksine belli bir zaman koyulmadığı için öğrenci yapacağı işi geniş bir zamana yaymasında bir problem yoktur. Ayrıca özel okullar ZE'lerin ihtiyaçlarına göre dizayn edilmiştir: Geniş sınıfları, öğretici birçok materyal, spor salonu, mutfak, havuz, banyo, asansör, bahçe vb. Özel okullardaki personel de bu çocukların ihtiyaçlarına göre farklı farklıdır: Sınıf öğretmeni, yardımcı pedagoğ, terapistler, bakıcılar ve askerliğini sivil olarak yapan yardımcılarıdır. Bunların çoğu normal okulların kaynaştırma sınıflarında mevcut değildir (Leitner, 2010).

1.8.3.1.2. Özel Okulların Dezavantajlı Olduğu Durumlar

Özel okulların bazı çocuklar için dezavantajlı olduğu durumlar da mevcuttur. Özel okullarda ZE çocuklar sadece engelli çocuk gruplarında eğitim gördüklerinden dolayı dış dünyadan kopuk olarak kalma ihtimalleri yüksektir, diğer çocuklarla iletişim kurmada çekimser davranabilirler, bu durum toplumdan kopmalarına ve ileride kabuğuna çekilmiş başka bir ifadeyle soyutlanmış olarak yaşamalarına sebep olabilir (Leitner, 2010).

1.8.3.2. Zihinsel Engelli Çocukların Kaynaştırma Sınıflarında (Integrationsklasse) Eğitimi

Avusturya’da ZE çocuklara anaokullarında kaynaştırma gruplarında, ilkokullarda ve ortaokullarda kaynaştırma sınıflarında 1993’ten beri eğitim imkânı sunulmuştur. Okullarda heterojen gruplarda birlikte öğrenme modeli kabul edildiğinden beri kaynaştırma sınıflarının çocukların kişilik gelişimlerine, genel olarak sosyalleşmelerine olumlu etkileri gözlemlenmiştir (“Von einander lernen Ratgeber zur Integration”, 2014).

ZE çocuklar bu sınıflarda diğer çocuklarla, doğal çevreyle kaynaşacak; diğer çocuklar da ZE çocukların bu sınıfın, okulun dolayısıyla sosyal hayatın bir parçası olduğunu kabul edecekler; birlikte oynamanın, çalışmanın ve farklı bireysel kişilikleri tanımanın ilginç olduğunu göreceklerdir. Böylelikle aralarındaki ilk diyalog adımları atılmış olacak ileriki yaşamlarında kendilerinden farklı olanlardan korkmaları, uzak durmaları ilk çocukluk deneyimleriyle bertaraf edilmiş olacaktır (Hofer, 2011).

1.8.3.2.1. Kaynaştırma Sınıflarının Faydaları

ZE çocuklar sosyal olarak kabul edilmeyi, sınıfın bir üyesi olmayı, anlaşılmayı, derse katılmayı tecrübe ederler, iletişim problemleri azalır, başka çocuklardan örnek alırlar, gelişimlerinde ilerleme kaydederler, pozitif deneyimleri sayesinde kişilikleri gelişir, yeteneklerini ve performanslarını daha iyi kestirebilirler, insan ilişkilerinde kendilerini daha iyi ifade ederler ve çevrelerindeki tarafından izole edilmediklerini görürler (Fischer 2008, 278).

Kaynaştırma sınıfları ayrıca ZE çocuklara kendi kimliklerini edinmelerinde yardımcı olur. Bu kimlik edinme sınıftakilerin arasındaki benzerlik değil, öğrencilerin kendileri ve diğerlerince aynı grubun üyesi olarak tanımlamasıyla olur. ZE çocuğun kendine saygısı, engelli olmayan diğerleri gibi tutumlar geliştirmesine ve başarılar sağlamasına bağlıdır. Kimliği ancak bu şekilde etkileşimle pozitif bir hal alır.

1.8.3.2.2. Kaynaştırma Sınıflarının Olumsuz Etkileri

ZE çocuk zor bir durumda olup özel bir eğitime muhtaçsa, kendisi ve çevresindekiler özrünü hep hissediyorsa, toplumdaki izole edilmiş ya da yalnız olmayı tercih etmiş ve kaynaşması ve kabul edilmesi zorsa, dikkat dağınık, bağırarak, etrafına zarar veren, işi ciddiye almayan bir öğrenciyse, duygusal olarak kendini iyi hissetmiyorsa, neden okulda olduğunu ve ne yapması gerektiğini kavramıyorsa, çevresindeki çocuklarla kaynaşmıyorsa, birçok olumsuzluklar yaşayıp bunun etkisinden kurtulamamışsa, kaynaştırma sınıfının, sınıftaki çocuklara olumlu bir katkısı yoksa ya da çok azsa ZE çocuğun özel okula gitmesi veya bire bir eğitim alması kararlaştırılır (Fischer, 2008).

Kaynaştırma sınıfına uyum sağlayamayan ZEÖ'nin sene ortasında okul değiştirmesi, kaynaştırma sınıflarında boş yer olmamasından dolayı zordur. Bu durumlarda milli eğitim müdürlüğü aileleri çocuklarını evlerine en yakın özel okula göndermeye zorlayabilir. Özel okullarda ise sene içerisinde memnun kalınmadığı takdirde başka bir özel okula gönderme şansı yüksektir (Leitner, 2010).

Avusturya okul sisteminde din dersleri mecburi ders olarak koyulmasından dolayı okullarda din dersleri hakkında kısa bilgi verilip halkın çoğunluğu Katolik Hristiyan olduğundan en fazla verilen Katolik din dersi, zihinsel engellilere Hristiyan Katolik ders müfredatı ve eğitim metotları üzerinde kısa durulmuştur.

1.8.4. Avusturya'da Okullarda Din Dersleri

Avusturya'da ilk, orta, lise ve özel okullarda diğer zorunlu derslerin yanı sıra din dersleri de mevcuttur ve devlet tarafından finanse edilmektedir. 1933 yılında devlet ve kilisenin yaptığı anlaşmaya göre, kiliseye okullarda din dersi verme, denetleme ve öğretmenlerini atama yetkisi vermiştir. Buna göre, din eğitimi, yasal olarak tanınan kiliselerin ve tanınmış dini topluluğun münhasır hakkıdır ve bu nedenle kamu hukuku statüsü gerektirir. Sonrasında Avusturya okullarında din eğitiminin hukuki durumu 1949 tarihli Din Kanunu (RIS 1) ile sabitlenmiştir. Bu garanti, kanunda Staatsgrundgesetz StGG'nin 17. maddesinin 4. paragrafında yer almaktadır, buna göre söz konusu dini topluluk okullarda din eğitimi sağlamalıdır. StGG Madde 15 ise şöyle geçer: Yasal olarak tanınan her kilise ve dini topluluk, dini

ortaklaşa ve kamuya açık bir şekilde uygulama, kendi iç işlerini bağımsız olarak organize etme ve yönetme hakkına sahiptir; dini, eğitimsel ve hayırseverlik amaçlarına yönelik kurumlarına, vakıflarına ve fonlarına sahip olma ve bunlardan yararlanma hakkına sahiptir; devletin genel kanunlarına tabidir." (Khorchide, 2009).

Müfredatı yayınlamak ve dini eğitim sağlamak ilgili kilisenin veya dini topluluğun sorumluluğundadır. Talimat verme konusunda tamamen devletten bağımsız olmalarına rağmen dış işlerinde devlete tabi olan kilise ve dini topluluklar müfredatın oluşturulması, içerik ve yöntemlerin tasarlanması ve derslerin denetlenmesinden sorumludur. Yayımlanan müfredat ve kitaplar devletin onayını gerektirmez, ancak dini toplulukların kullandığı kitap ve öğretim materyalleri devletin eğitim hedefleriyle çelişmemelidir. Din dersi öğretmenleri, okul teşkilatı ve okul disiplini bakımından yalnızca devletin denetimi altındadır. Buna göre devlet, tüm eğitim ve öğretim sistemi üzerinde nihai yönetim ve denetime sahiptir (Khorchide, 2009).

Mecburi okullarda din ders kaydı, eğer öğrenci resmi bir kiliseye ya da yasalara göre tanınmış dini bir kuruma üye ise, kaydı silinmediği sürece mecburi bir ders olarak sunulur. Hiçbir dine mensup olmayan öğrenciler, velilerin talep etmesi durumunda sunulan herhangi bir din dersine katılabilir. Bir kiliseye ya da dini kuruma bağlı bir öğrencinin başka bir din dersine katılması yasaktır. Bunun dışında din dersi kaydı öğrenci 10 yaşına girene kadar velisi tarafından okul yılının ilk haftası, kaydı silinmediği takdirde yıl sonuna kadar mecburi ders olarak verilir. 10 yaşından sonra din dersini seçme hakkı öğrencilere verilse de kayıt işlemleri normalde veliler tarafından yapılmaktadır. 14 yaşından itibaren öğrenci okulun ilk haftası, velisinin rızası olmasa da din dersi kaydını sildirme hakkına sahiptir. İstisnai olarak öğrenme geriliği olan ve ZE öğrencilerin velileri, din dersi kayıtlarını çocuklarının da isteklerini ve durumlarını göz önünde bulundurarak 9 yıllık mecburi eğitim süresi boyunca kendileri yapmaktadırlar. Ama uyum sağlamada ciddi sorun yaşayan öğrencilerin eğitim yılı sonuna kadar din dersine katılmaları konusunda esneklik gösterilmektedir (BMUKK 2007).

Yasalara göre bir okulda herhangi bir din dersinin haftalık 1 saat sunulabilmesi için, o din dersine kayıtlı en az 3 öğrencinin olması, gerekmekte; aynı

sınıftan gelecek öğrenciler o sınıfın yarısından ve 10 çocuktan fazla ise haftalık 2 saat din dersi verilir. Özel okullarda ise sınıf öğrenci mevcudiyeti az tutulduğu için, aynı sınıftan 4-8 çocuk ile haftalık 2 saat ders verilebilir. Diğer taraftan din dersine kayıtlı olup çeşitli sebeplerden dolayı derse sadece bir öğrenci katılmışsa, okul yasalarına göre o gün ders işlenmeyip diğer gruplarla birleştirilir. Bu kural bütün derslerde cinsel bir yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için geçerlidir (BMUKK 2007).

Hristiyan Katolik din derslerinin dışında resmi kilise ya da yasalara göre tanınmış, kendi din dersini verme yetkisine sahip dini cemaatler şunlardır:

- Protestan resmi kiliseleri,
- Ortodoks Hristiyan kiliseleri,
- Budist resmi cemaati
- İslam resmi cemaati
- Kilise dışı Hristiyanlık (freikirchen) ve
- Alevi resmi cemaatidir (Bundeskanzleramt, 2023)

Bir okulda aynı dine mensup olan din dersi kaydı yaptırmış öğrenci sayısı Hristiyan Katolik ve İslam din dersleri dışında okuldan okula farklılık göstermekle birlikte bu iki din dersine göre daha azdır.

Tablo 1.3.: 2016/2017 Yılında Austria-Forum İstatistiğine Göre Din Derslerine Katılım Sıralaması (“Religionsunterricht in Österreich”, 2016):

Din Dersi	Öğrenci	Öğretmen
Hristiyan Katolik	607112	7165
İslam	69573	578
Hristiyan Protestan	40500	600
Hristiyan Ortodoks	12000	100
Kilise Dışı Hristiyan	1667	100
Alevi	1300	51
Budist	235	13

Lise ve dengi okullarda (AHS) ders verecek din dersi öğretmenleri üniversite Teoloji ya da Din Pedagojisi Fakültelerinde eğitim almaları gerekmekte; 9 yıllık zorunlu okullarda ders verecek öğretmenler kilise yüksekokullarında, İslam

Akademisi Yüksekokulunda (IRPA) ve diğer okullarda eğitilmektedir. 2007 yılında kurulan KPH Wien/Krems Yüksekokulunda din yüksek okulları ve akademiler birleştirilerek farklı Hristiyan mezhepleri ve diğer dini toplulukların öğretmen adayları ortak olan eğitimleri birlikte almaya başlamıştır.

Din dersi öğretmenlerinin eğitiminin yanı sıra en fazla okutulan din dersleri genel olarak ele alınıp, Hristiyan Katolik Din Dersi ve İDD araştırılacaktır. Hristiyan Katolik derslerini araştırılmasının sebebi, istatistiklere göre Avusturya’da 4,7 milyondan fazla Katolik Hristiyan yaşaması, halkın çoğunluğunun Katolik olması ve okullarda en fazla talep edilen din dersi olmasındandır (“Religionsunterricht in Österreich”, 2016).

1.8.4.1. Hristiyan Katolik Din Dersi

Hristiyan Katolik din dersleri Avusturya tarihindeki Katolik mezhebi inancının etkilerinden dolayı uzun bir geçmişe (6. yy) dayanır. Geçmişte Katolik kilisesi tarafından verilen dersler 1949 yılında eğitim yasalarının düzenlenmesi ile resmileştirilmiştir. Din eğitim yasası, Avusturya devlet okullarında din eğitimi ile ilgili temel yasal ve örgütsel düzenlemeleri içerir. Bu kanunla resmi olarak tanınan mezhebe bağlı kilise üyeleri ve yasalara göre tanınan bir dine mensup olan talebelere din dersi imkânı verilmiştir (Weirer, 2012).

Piskoposluk okul yetkilileri, Katolik din eğitiminin içeriğinden sorumludur ve bunu eğitim müdürlükleriyle birlikte organize eder. İçerik, Katolik din eğitimi konusunda uzman müfettişler tarafından denetlenir. Bütün okul türlerindeki tüm Katolik öğrenciler için Katolik din eğitimine katılmak zorunludur. Ancak din özgürlüğü nedeniyle din derslerinden kayıt silme hakkı bulunmaktadır. Tirol ve Vorarlberg dışındaki tüm federal eyaletlerdeki meslek okullarında din eğitimi isteğe bağlı ders olarak verilmektedir. Derslerde Hristiyanlığın insanlığa bakış açısı temel alınır, Hristiyan değerleri dini bayramlar, özel günler vb. yaşatmaya çalışılır. Manevi unsurların ve ayinlerin okul yaşamının bir parçası olduğu verilerek din günlük yaşamda uygulanır. Kitaplar, okul kitabı kampanyası aracılığıyla dersler için düzenli olarak edinilebilir. Müfredat www.schulamt.at/lehrplaene adresinde mevcuttur (Katholische Kirche Österreich, 2024).

Daha önce de istatistiklerde verildiği gibi Avusturya’da okullarda en fazla Hristiyan Katolik dersi mevcuttur. Bu durum ilkokullarda % 31, ortaokullarda %48 oranıyla 14 yaşına kadar olan çocukların hemen hemen yarısının Hristiyan Katolik dersi aldığını göstermektedir (Katholische Kirche Österreich, 2024).

1.8.4.1.1. Zihinsel Engellilere Hristiyan Katolik Din Dersi

Avusturya’da ZEÖ’lere din dersleri, din eğitim hakları göz önünde bulundurularak mevcut yasalarla sabitlenmiştir. Özel okulda din eğitimi okulun eğitim misyonunun bir parçasıdır. Zorunlu bir ders olarak din dersi, kişinin kendi kimliğini güçlendirmesine ve geliştirmesine yardımcı olur. Lakin din eğitimi ihtiyacının okulda karşılanması ZEÖ için pek kolay değildir. Onların öğrenme kapasiteleri ve hızları yavaş olduğu için Katolik din dersi müfredatı basitleştirilerek uygulanır veya öğretmen kendi planını oluşturur. Farklı durumlarla başedebilmek öğretmen için çok zordur, alışılmadık sorunlarla karşılaşabilir ve fazlasıyla çaba göstermesini gerektirebilir. Dolayısıyla öğretmenin aşağıdaki tutumları sergilemesi, din dersi gereksinimlerinin karşılanmasına katkı sağlar:

- İlgi vermeye ve almaya istekli olma
- İçinde bulunduğu koşulları olumlu yönde şekillendirebileceğine duyulan güven
- Etkili yardıma yönelik samimi istek
- Hoşgörü, sabır ve sebat için çabalamak
- En küçük ilerlemeyi bile farketme ve motive etme yeteneği
- Sorunları, pedagojik yollarla gidermeye hazır olma
- Engelliliğe özgü gereksinimlerin yerine getirilmesi

Ayrıca Katolik din dersi öğretmenin aşağıdaki tutumları da din dersi açısından önemlidir:

- Hristiyan inancının özünü kavramak amacıyla teolojik eğitimlere katılma isteği;
- Herkesin, özellikle de öğrencinin kişiliğine saygı duyma ve ona özenle davranma isteği;

- Öğrenciler ve velilerle diyaloga girme ve Katolik cemaatle temasa geçme isteği;
- Yeni sorulara, yöntemlere ve anlayışlara açık olma yeteneği;
- Kişisel dini maneviyat için çabalama (Katholische Kirche Österreich, 1998)

1.8.4.1.2. Zihinsel Engellilere Hristiyan Katolik Din Dersi Müfredatı

ZE çocukların okullarda eğitimi başlığı altında üç farklı müfredattan bahsedilmiştir. Bunlar özel okul müfredatı (Lehrplan Allgemeinen Sonderschule), özel okul eğitim müfredatı (Lehrplan Sondererziehungsplan) ve ileri derecede ZE müfredatıdır (Lehrplan der Sonderschule für Schwerstbehinderte Kinder). Hristiyan Katolik din dersi de bu müfredatlara paralel olarak müfredatını oluşturmuştur.

Özel okul müfredatı (Lehrplan Allgemeinen Sonderschule), ilkökul seviyesi I, ilkökul seviyesi II, ortaokul seviyesi I gibi sekiz okul seviyesini içerir. Entegrasyon ilkesine uygun olarak, ilköğretim seviyeleri, ilkökul müfredatının yapısıyla, üst düzey ise ortaöğretim müfredatının yapısıyla uyumludur. Özel okulun müfredatı (Lehrplan für Katoliken Religionsunterricht an der Allgemeinen Sonderschule), din öğretmenlerine zaman yönetimi, öğretim içeriğinin belirlenmesi ve yapılandırılması ve hepsinden önemlisi genişletilmesi konusunda karar verme özgürlüğü sağlar. Listelenen Kutsal Kitap pasajları örnek referanslar olarak verilir. Gerekli durumlarda konu alanlarının sınıflar arasında taşınması da mümkündür. Müfredat, çocuk ve gençlerin bireysel gelişim düzeylerine hitap etmeyi mümkün kılan bir planlama anlayışı olarak tasarlanmıştır. İçerikler, okul seviyeleri ilerledikçe mantıksal olarak yapılandırılır (BGBl.II, 2019).

Özel okul eğitim müfredatı (Lehrplan Sondererziehungsschule), eğitim güçlüğü çeken çocuklara yönelik özel okul müfredatı olup, sosyal-duygusal dezavantajları olan ve/veya özel eğitim ve öğretim ihtiyaçları olan çocuklar için geçerlidir. Bu müfredata göre eğitim, herşeyden önce gelir. Bu öğrenciler, özel okul müfredatını (Lehrplan Allgemeinen Sonderschule), yaş ve eğitim yeteneklerine bağlı olarak bireysel ihtiyaçlar ve mevcut performansa göre işlerler. Katolik din dersi özel okul müfredatı (Lehrplan für den Katoliken Religionsunterricht an der Allgemeinen

Sonderschule) kişisel ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak daha basit bir şekilde uygulanır (BGBl.II, 2019).

Diğer zorunlu okulların müfredatının aksine, ileri derece ZE çocuklara yönelik özel okullarda Katolik din dersi müfredatı (Lehrplan für den Katholischen Religionsunterricht an der Sonderschule für Schwerstbehinderte Kinder), yıllık bir plana bağlı değildir; çeşitli kazanım düzeylerine açıktır. Bu yöntem, din öğretmenlerinin öğrencilerin yetenekleri ve durumlarına göre bireysel olarak dersi uygulamalarına olanak tanır. Bu alandaki öğrencilere yönelik din eğitimi ve öğretimi, çocukların mevcut gereksinimlerine göre yapılır. İleri derece ZE çocuklara yönelik özel okullarda din dersi, yaşam ve inanç anlayışına bağlıdır. İnançın açığa çıkması, bireyin kişisel deneyimlerine, yeteneklerine ve yaşam ihtiyaçlarına dayanmaktadır. Tekrarlanan dini kutlamalar, ayinler, şarkılar, semboller vb. çocuğun dini yaşamı deneyimlemesini ve isteyerek katılmasına katkı sağlar. Bunlar ritüel olarak canlı tutulur ve temel mesajlar sürekli güncellenir (BGBl.II, 2019).

1.8.4.1.3. Zihinsel Engellilere Hristiyan Katolik Din Eğitim Metotları

ZE çocuklara Katolik din dersinde engel durumlarına göre farklı din eğitim metotları kullanılır. En genel kullanılan metotlar şunlardır: Anlatım, açıklama, soru-cevap, grup çalışması, ikili çalışma, tek çalışma, proje çalışması vb., bunlar derste şu şekillerde verilir:

- Kutsal kitaptan hikayeler anlatmak
- Dini hiyayelerin anlatılması
- Dini bayramları kutlama
- Dini motifler, semboller ve resimleri kullanmak
- Dini müzikle şarkı söylemek
- Dua ve ibadet etmek
- Güzel ahlak örneklerinin verilmesi
- Kilise ve dini değerdeki yerlere geziler vd. (Katholische Kirche Österreich, 1998).

1.8.4.2. İslam Din Dersi

1912 İslam Kanunu ile, müslümanlar Avusturya'da tanınan bir dini topluluk olarak kabul edilmiştir. Bu kanunla devlet okullarında, İDD için gerekli ön koşulların temeli atılmıştır. Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın 1979 yılında aldığı bir kararla İslam tam anlamıyla bir kamu kurumu olarak tanınmış, buna daha sonra günümüzde de geçerli olan IGGÖ adı verilmiştir. IGGÖ'nün kurumsallaşmasıyla birlikte din eğitimi sorunu da ciddileşmiştir. IGGÖ daha sonra 1982/1983 yılında dini eğitim hakkından yararlanarak İDD açmıştır. IGGÖ aynı zamanda Müslümanların dini meseleleri söz konusu olduğunda devletle ana temas noktalarından biridir. Nitelikli öğretim elemanlarının seçilmesinden ve denetlenmesinden, din eğitiminden, İslam hukukuna göre evliliklerden, mezarlık bakımından, halkla ilişkiler konularından ve ayrıca halkla diyalogdan sorumludur. Avusturya, bu bağlamda Avrupa için bir rol model etkisine sahiptir, çünkü yapılanların entegrasyon için olumlu etkileri vardır (Sanac, 2011). Burada IGGÖ'nün müslümanların temsilcisi olarak, müslümanlar ve Avusturya devleti arasında köprü görevini üstlendiği sonucu çıkarılabilir.

Aşağıdaki istatistiklerde Avusturya'daki Müslümanların sayıları ve geldikleri ülke dağılımları 2001-2009 arası ayrı ayrı, ve ikisi arasındaki artış verilmiştir (Heine vd., 2012).

Tablo 1.4.: Müslümanların Avusturya'da Kökenleri ve Nüfus Sayılarının 2001-2009 Arası Dağılımı

Ülke Vatandaşlık	15.05.2001		01.01.2009		2001-2009 arası değişim	
	Sayı	Yüzde %	Sayı	Yüzde %	Sayı	Yüzde %
Toplam	345.906	100,0 %	515.914	100,0 %	170.008	49,1%

Avusturya	97.721	28,3 %	252.845	49,0 %	155.124	158,7 %
Türkiye	125.631	36,3 %	109.290	21,2 %	-16.341	-13,0 %
Bosna Hersek	66.497	19,2 %	52.059	10,1 %	-14.438	-21,7 %
Sırbistan / Kosova	22.954	6,6 %	34.331	6,7 %	11.377	49,6 %
Rusya Federasyonu	87	0,0 %	18.437	3,6 %	18.350	21157,5 %
Makedonya	11.263	3,3 %	13.954	2,7 %	2.691	23,9 %
Afganistan	1.707	0,5 %	4.205	0,8 %	2.497	146,3 %
Mısır	3.756	1,1 %	4.024	0,8 %	268	7,1 %
İran	4.087	1,2 %	2.496	0,5 %	-214	-5,2 %
Pakistan	1.591	0,5 %	2.496	0,5 %	905	56,9 %
Tunus	1.108	0,3 %	1.405	0,3 %	298	26,9 %
Irak	907	0,3 %	1.374	0,3 %	468	51,6 %
Bangladeş	1.084	0,3 %	1.353	0,3 %	268	24,7 %
Diğer Ülkeler	7.514	2,2 %	16.268	3,2 %	8.754	116,5 %

(Statistik Austria Volkszählung 2001, Statistik des Bevölkerungsstandes 2009)

İstatistikler göçmenlerin çoğunluğunun %36,3 ile Türkiye'den geldiğini gösteriyor. Bunları Bosna-Hersek'ten gelenler takip ediyor. Burada ayrıca Avusturya'da İslam'ın Türk kökenli insanlar tarafından hâkim tutuma göre yaşandığı görülmektedir. Ancak en büyük artış Rusya Federasyonu'ndan gelen göçmenlerde kaydedilmiştir. Bunlar çoğunlukla savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalan Çeçenlerdir. Göç aynı zamanda Avusturya'nın nüfus yapısını da önemli ölçüde değiştirmiştir.

2021 yılında istatistiklere göre Avusturya'da yaklaşık 746.000 Müslüman, yani IGGÖ üyesi yaşadığı belirtilmiştir. Bu, 2001'deki resmi anketle karşılaştırıldığında müslümanların sayılarının önemli ölçüde arttığı ve yeni bir zirveye ulaştığı anlamına geliyor. Aynı dönemde nüfustaki pay yüzde 0,3'ten yüzde 8,3'e çıkmış. Bu büyüme öncelikle Türkiye'den, eski Yugoslavya'nın Müslüman bölgelerinden ve son yıllarda Arap ve Kuzey Afrika bölgelerinden mültecilerden gelen göçle açıklanabilir (statista, 2024).

Avusturya'daki Müslüman nüfusun etnik, siyasi ve dini farklılıklara kadar uzanan güçlü heterojenliği, IGGÖ kurumunda sosyal taleplerdeki homojenliğe filtrelenir (Hafez - Dautovic, 2019). Bu aynı zamanda tek tip din dersinin verilmesine yardımcı olur ve Müslümanların farklı görüşlerini bir kenara bırakıp tüm grupları kapsayan herkese açık ve bütüncül bir İslam'ın verilmesini gerektirir (Sanac, 2011) .

İDD alan öğrencilerin sayısı sürekli artmaktadır. 2009'da 55.000 öğrencinin olduğu bölgede, 2011'de 60.000 öğrenci İDD'ye devam etmiştir. 2014/2015 öğretim yılında ilk, orta, lise ve özel okullarda ülke genelinde İDD'ye kayıtlı yaklaşık 69.000 Müslüman öğrenciye 550 civarında din dersi öğretmenleri ders vermiştir. 1998 yılından beri İRPA (İslam Akademisi) vasıflı öğretmenlerin yetiştirilmesi için İGGÖ tarafından kurulmuştur. İGGÖ, İDD'yi organize eder, ders müfredatları ve kitaplarını ayarlar, İslam öğretmenlerinin tayinini gerçekleştirir ve onları okullarda teftiş eder (Khorchide, 2009).

1.8.4.2.1. İslam Din Dersinin Hedefleri

Barış, adalet, saygı, eşitlik ve insanlığın gelişmesi gibi evrensel değerler İslam için de bağlayıcı hedeflerdendir. Bu, toplumda hoşgörü ve barış içinde bir arada yaşamaya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Buradan, Müslüman dünya görüşü ile devlet okulu sisteminin bileşenin ayrılmaz bir parçası olduğu, İDD'nin genel eğitim amaçlarıyla bütünleştirildiği söylenebilir. Avusturya devlet okulunun eğitim hedeflerine göre, okulun görevi gençlerin yeteneklerinin ahlaki, dini ve sosyal değerlerin yanı sıra doğru, iyi değerlere göre geliştirilmesine, uygun öğretim yoluyla güzel bir şekilde katılmaktır (Pötz - Schinkele, 2005).

İslam'ın insanlığa bakış açısını temel alan İDD, öğrencilerin bireysel kişiliklerini güçlendirmeye, onlara güven ve pozitif temel bir bakış açısı kazandırmaya çalışır. Din dersi, ister farklı Sünni ve Şii yönelimlere ait olma, ister dini sosyalleşmenin farklı dereceleri olsun, içsel çeşitliliği dikkate alır. Bu, öğrencilerin önceki bilgi ve deneyimlerine atıfta bulunan diyalog kuran bir öğretim yönelimiyle sonuçlanır. Çoğul olma yeteneği, yaşam tarzları ve kültürel-dini kökenleri farklı olan insanlara karşı genel açıklığın teşvik edileceği ve din ile gelenek arasındaki ilişkinin yansıtılmasının esas olacağı şekilde uygulanmalıdır; ilgili okul türü dikkate alınarak islami bir orta yol tavsiye edilmelidir (Schulamt, 10 Ağustos 2024).

Schulamt okullarda İDD verilmesindeki hedefleri şu şekilde sıralamıştır:

- Düzgün ve güvenilir bir İslami içerik
- İslami orta yolda vurgu

- İslami kimliğin tanınması ve korunması
- İslami yaşam tarzının Avrupa'ya uyumluluğu
- Müslümanların arasındaki diyalogu pekiştirme
- Erkek ve kadın, engelli ve engelsiz arasındaki fırsat eşitliğini savunma
- Geniş kitlelerle diyalog için iyi bir bilgi
- Topluma katılım yoluyla entegrasyon (Schulamt, 10 Ağustos 2024).

1.8.4.2.2. Zihinsel Engellilere İslam Din Dersi

İslam engelli insanlara karşı merhameti öğretmekle birlikte onların kendi ihtiyaçlarına göre desteklenebileceği ve yeteneklerine uygun olarak topluma katılabildiği bir toplum biçimini arar ve teşvik eder. Eğitimde öncelik her zaman çocuk üzerindedir. Her engelli çocuğun engelliliğine bağlı olarak farklı ihtiyaçları vardır. Engelli bir çocuğun algısı engelli olmayan bir çocuktan çok daha hassas olabileceğinden, iletişim ve sonrasında eğitmek oldukça zor olabilir. İDD'de bir öğrenciyi tanımak uzun zaman alabilir. Burada her öğrenciyi göz önünde bulundurarak kapsamlı bir hazırlık gerektiren, sadece sınıftaki öğrencilerin ele alınması akla gelmemelidir. Onların karakterleri, olaylara karşı tutumları, hastalıkları, krizleri, engelleri zaman içerisinde daha iyi anlaşılıp bu durumları göz önünde bulundurulurken ders yapılabilir. Gerekirse öğrencinin ailesinden, sınıf öğretmeninden, terapistinden, doktorundan ve gerekli görülen kişilerden bilgi alınabilir. Bu edinilen bilgiler sayesinde doğru adımlar atılabilir.

İDD'de ZEÖ'lere öğretilmesi gereken dinsel içeriklerle ilgili değil, aynı zamanda ahlaki değerlerin de verilmesi büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, din tarafından verilen ve talep edilen manevi destek için bir temel oluşur. Başka bir ifadeyle din derslerinde ZEÖ'ye dini bilgileri depolamak değil, kapasitesine göre dini şuuru edinmesine yardımcı olmaktır. Burada öğrencilere verilen destek bireysel olarak gerçekleşir; onları topluma entegre etmek için mümkün olan en iyi şekilde yapılır. Çünkü her öğrencinin öğrenme kapasitesine göre kendi din anlayışını, kültürünü, sosyalleşmesini, karakterini ve daha birçok özellikleriyle birlikte geldiğini unutmamamız gerekir. Öğrencilerin dini algılayış ve yaşayış şekillerine saygı duyulduğunda daha kolay iletişim kurulacağı bir gerçektir. Burada çeşitli

kültürlerden gelen öğrencilerin, farklı engelleriyle İDD’de buluşmaları İslam’ın herkese hitap ettiğinin bir göstergesidir.

ZE çocuklara iyi bir eğitimin verilmesi, onların özgeçmişleri hakkında edindiğimiz bilgilere göre daha verimli bir hale getirilebilir. Bunun en mükemmel yolu çocukların aileleriyle iletişime geçmektir. Fakat Müslüman göçmen ailelerin çoğunluğunun dil problemlerinin olması okullarda eğitimcilerin işini zorlaştırmaktadır. İyi bir iletişim kurulamaması pedagojik süreci geciktirmekte, yanlış anlaşılmalara ve birçok olumsuzluklara sebep olmaktadır. Özellikle yeni gelmiş göçmen aileler bazı durumlara alışık olmadıkları için, ZE çocuklarının durumu hakkında detaylı bir bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca ebeveynler hakları ve yükümlülükleri hakkında daha bilinçli hale getirilmeli ve çocuklarının engelliliği konusunda destek almaları gerekmektedir.

1.8.4.2.3. Zihinsel Engellilere İslam Din Dersi Müfredatı

ZE çocukların okullarda eğitimi için üç farklı müfredatın olduğu daha önce belirtildi. İDD müdürlüğü, bu üç müfredata paralel olarak sadece genel, her biri için geçerli olan ilkökul müfredatını bu okullara da uyarlamıştır.

ZE’lere tahsis edilmiş özel okullarda İDD için müfredat, aşağıda belirtilen müfredatın ötesinde özel okulun genel eğitim hedefine dayanmaktadır. Özel okul müfredatı (Lehrplan Allgemeine Sonderschule) aynı planda açıklanan yöntemlerin kullanılmasını önerir. Bununla birlikte Avusturya okullarında etik, ahlaki ve dini değerlerin edinilmesi öğretimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir. ZEÖ’lere İDD’de gelişim düzeylerine göre dini konular verilir. Buradaki amaç öğrencilerin Müslüman kimliklerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Öğrencilerin, öğrenme güçlüğü dikkate alınarak konular sadeleştirilerek verilir. İhtiyaçlara bağlı olarak, din dersi öğretmeni ilkökul müfredatını içerik, metot olarak kendi sorumlulukları dahilinde basitleştirip, kısaltıp ZEÖ’lere yaşam zorluklarını dikkate alıp en uygun şekilde uygulayabilir. Yüksek sınıflarda ortaokul müfredatı takip edilmeli, gerekirse öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda bireysel gereksinimler dikkate alınmalıdır (RIS 2, 2024). İDD özel okul müfredatı konuları birinci sınıftan başlayarak daha sonraki

yıllarla irintili olarak tekrar ve ilaveler yapılarak, gerektiğinde basitleştirilerek işlenmektedir.

İDD özel okul müfredatı (Lehrplan für den islamischen Religionsunterricht an der Allgemeine Sonderschule) aşağıda verilmiştir.

1. Sınıf Müfredatı

- Allah'ın yaratma gücü
- Muhammed (s.a.v.), Müslümanlar ve benim için bir rol model
- Namaz, Allah ile konuşma
- Kur'an, Müslümanlar için en önemli kitap
- Peygamberler tek ve eşsiz olan Allah'ın mesajını getirdiler
- İbadet, bir camiye gideriz
- Proje olarak dini bayramlar
- Sureler, Arap alfabesi, Kur'an okuma
- Sınıfta birlikte yaşamak
- Biz Müslümanız, ben Müslümanların bir parçasıyım
- Farklı dinler, benzerlikleri tanımak karşılıklı saygıyı teşvik eder
- İslam'da değerler eğitimi, birlikte uyumlu yaşama

2. Sınıf Müfredatı

- Allah'ın 99 ismi
- Muhammed (s.a.v.)'in çocukluğu ve gençliği
- Kur'an vahiy kıssası ve Fatıha Suresi
- Kitap verilen Peygamberlerden Musa (a.s.), Davud (a.s.), İsa (a.s.) ve Muhammed (s.a.v.)
- Namazın kılınışı
- İslam'da temizlik uygulaması
- Su nimeti projesi
- Sureler, Arap alfabesi, Kur'an okuma
- Aile ve sosyal çevre
- Biz Müslümanız, Mekke'ye doğru kible bizi birleştirir
- Yahudilik ve Hristiyanlık ilahi dinler
- İslamda değerler eğitimi, ilim öğrenmek

3. Sınıf Müfredatı

- Allah hayal ettiğimizden de büyüktür
- Ezan ve cemaatle namazı eda etmek
- Kur'an okumak istersem kendimi tanırım
- Peygamberlerden Yunus (a.s.)
- İnanç uygulaması, gıda yasaları, helal ve haram terimleri
- Proje, doğa ve çevre koruma
- Sureler, Arap alfabesi, Kur'an okuma
- Biz Müslümanız, hacca gitmek
- Farklı dinler ve görüşler, farklılık Allah'tandır
- İslam'da değerler eğitimi, yaşam ve ölüm

4. Sınıf Müfredatı

- Allah: O'na güvenebilirim
- Muhammed (s.a.v.) ve hicret
- Namazın manevi boyutu
- Kur'an okuma sanatı (Tecvid)
- Seçilmiş Peygamber kıssaları
- İnanç uygulamaları, Ramazan iyi olmanın simgesi
- Proje, farklı dinlerdeki ve görüşlerdeki çocuklarla diyalog
- Sureler, Arap alfabesi, Kur'an okuma
- Komşuluk
- Biz Müslümanız, Avusturya'da İslam
- Farklı Dinler, Budizm ve Hinduizm
- İslam'da değerler eğitimi, insan onuru

5. – 9. Sınıfların Müfredatı

Öğretmen kendi takdirine göre 5. -9. sınıflara, öğrencilerin becerilerini dikkate alarak ortaöğretim müfredatını sadeleştirilmiş olarak uygular. Bununla birlikte özel okulun genel müfredatını dikkate almalı ve uygun destek yöntemleriyle öğrencilerin farklı gereksinimlerine cevap vermelidir (RIS 2, 2024).

1.8.4.2.4. Zihinsel Engellilere İslam Din Dersi Eğitim Metotları

ZEÖ'lere İDD vermeden önce çocukların zihinsel ve fiziksel durumları iyi bilinmesi gerekir. Onları iyi tanıyabilmek için okul idaresiyle, sınıf öğretmeniyle ve aileleriyle iletişime geçerek, onların hakkında yeterince bilgi alınmalıdır. Sonrasında din dersinde kabiliyetlerine göre bireysel eğitim metotları uygulanmalıdır.

Hafif düzeyde ZE'ler kendilerine verilen din öğretimini belirli ölçülerde alabilecek bir bilişsel ve duyuşsal yetiye sahip oldukları söylenebilir. Ama orta ve ağır zihinsel engelliler anladıkları ve yapabildikleri ölçüde din eğitimi alabilirler. Örneğin Allah'ın varlığı konusunda zihinsel farkındalık düzeyi oluşmamış bir çocuğa Allah'ın sıfatlarından bahsetmek pek bir anlam ifade etmeyecektir. Ya da okula gittiği halde okuma yazma beceresi gelişmeyen ZE bir çocuğa Kur'an öğretmek çok anlamlı olmayacaktır. Şu unutulmamalıdır ki din eğitimi denilince özel gereksinimli bireylere sadece iman ve ibadet esaslarının öğretilmesi akla gelmemelidir. Toplumsal yaşamın ve kültürün bir parçası olan dinin ve dini öğelerin bu çocuklar tarafından bilinmesi, fark edilmesi de önemlidir. Örneğin zihinsel yetersizliği olan bir bireyin caminin bir ibadethane, ezanın namaza bir davet olduğunu bilmesi, ailesinde ve çevresinde birisinin namaz kıldığını gördüğünde o kişinin ne yaptığının idrakinde olması, dua ederken ellerini açması, bedenini ve elbisesini temiz tutması, yemeğe başlarken bismillah demesi, selamlaşabilmesi gibi birçok husus onun toplumsal hayata uyum sağlamasında çok önemli adımlar olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla din eğitiminin bireyin sosyalleşmesinde, içinde bulunduğu kültürün değerlerini benimsemesinde, karşılaştığı sorunlar ve engelleri aşmasında vb. etkisinden dolayı diğer engelli bireylere verildiği gibi zihinsel yetersizliği olan bireylere de verilmesi gerektiği söylenebilir (Demir vd., 2018).

ZE'lere İDD'de her öğrencinin bireysel kişilik gelişimleri dikkate alınarak şu metotların uygulanması tavsiye edilebilir:

- Dersler konu odaklı değil, öğrenci odaklı verilmeli
- Konu tek seferde anlatılması yerine küçük bölümler halinde tek tek öğretilmeli
- Öğrenilen bilginin kalıcı olması için belirli aralıklarla tekrar edilmeli

- Soyut kavramlar öğrencinin algı kapasitesine göre verilmeli, somut örneklerle pekiştirilmeli
- İbadet öğretiminde sevdirilerek benimsetme yoluna gidilmeli
- Dua etmeye alıştıırılarak manevi hazza ulaşması sağlanmalı
- Çocuk başarısız olduğunda pes edilmemeli, gerekirse yardım edilmeli
- Yapılan her doğru davranış, övgüyle pekiştirilmeli
- Başarabilecekleri görevler verilmeli, güven sarsıcı ifadelerden kaçınılmalı
- Gelişim düzeylerine uygun araç ve gereçler kullanılmalı
- Sınıf içinde ilahiler, oyunlar, etkinlikler vb. aktif olmaları sağlanmalı
- Tekrarlanan şarkılar, cümleler, kutlamalar gibi ritüellere yer verilmeli
- Yaşayarak öğrenme sağlanmalı, sınıf dışında cami gibi yerlere gidilerek yerinde öğrenilmeli

1.9. Zihinsel Engellilikle İlgili Çalışmalar

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) zihinsel engelliliği zekâ geriliği olarak belirtmiş ve IQ testleriyle belirlenen beş zekâ bölümünü kabul etmiştir (Theunissen - Kulig, 2009). Amerikan MR Derneği American Association of Mental Deficiency' (AAMD) zihinsel engeli “ortalama genel zekanın altında olma durumu ve bu geriliğin gelişim periyodunda davranışlara yansımadır” diye tanımlamıştır (Speck, 1990). Avusturya Sosyal İşler Bakanlığı Hastalar Bölümü engellilik sınıflandırmasında ise ZE kişileri “zihinsel yeteneklerde gelişim geriliği, gelişim periyodunda zekâ düzeyinin ve becerisinin, konuşma, bilişsel, davranışsal ve sosyal yeteneklerinin açık bir şekilde yaşlılarından geriliği” olarak tanımlamıştır (Bednar vd., 2008).

Bu tanımlar çerçevesinde bakıldığında ZE'lilere standart uygulanan yöntemlerle eğitim verilemeyeceği açıktır. Araştırmacıların değerlendirmelerine bakıldığında da eğitimin toplumun tüm bireylerine hitap etmesi gerektiğini Peker'in şu yazısından net bir şekilde anlamak mümkündür. Dünya sadece maddi ihtiyaçların olduğu bir yer olmadığından, yalnız bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapılan bir eğitim, insanı tatmin etmede ve insanın ihtiyaçlarını karşılamada yeterli değildir. Bu durum, bireyin manevî ihtiyaçlarını giderebilecek bir din eğitimi gereksinimini

ortaya koyar. Dinler neredeyse bütün insanlık tarihi boyunca insanların bu türden ihtiyaçlarına cevap verme iddiasında olduğundan onların eğitimi ve öğretimi de her çağda değerini ve önemini muhafaza etmiştir. Ayrıca söz konusu bu eğitim ve öğretimin de toplumdaki tüm insanlara yönelik olması ve toplumun bir bütün olarak dünya-ahiret mutluluğunu hedeflemesi gerekir. Yine bu eğitimin, toplumu oluşturan bireylerin merkeze alınarak yapılmasına, dezavantajlı olan ve toplumun azımsanmayacak bir bölümünü oluşturan engellilerin din eğitimi ihtiyaçlarını da giderebiliyor olmasına dikkat edilmelidir. (Peker, 2022). Bununla beraber Goldman'ın şu ifadesi de bunu destekler niteliktedir: Engelli bireyi yetiştirmede, topluma hazırlamada ve ona toplumun değer yargılarını öğretmede, kısacası “insan” olma yolunda eğitmede önemli işlev gören engelli din eğitimi normatif değil, öğrenci ve yaşam merkezli olmalıdır (Goldman, 1997).

Konuyla ilgili dünyadaki örneklerle bakıldığında ise ilk örnek olarak Peygamber Efendimizi vermek mümkündür. Hz. Muhammed (s.a.v)'in uygulamasına baktığımızda engellilerin ehil ve yeterli oldukları alanlarda yeteneklerini toplum yararına kullanarak, emek verip gayret gösteren üretici bireyler olmaları, bu şekilde kendi ideallerini gerçekleştirdiklerini ve kişiliklerini geliştirdiklerini görüyoruz. Nitekim günümüzde de pek çok engelli kişinin arzu ettiği şey budur. Onlar, toplumun kendilerine acımalarından rahatsız olmaktadır. Birçoğu, çevresinin yardımlarıyla hayatını sürdüren bir tüketici olmayı değil, her şeye rağmen kendilerine verilen imkânlar nispetinde üretici olmayı tercih etmektedir. Tüketen, âciz insan konumunda çoğu zaman hayata küsme, kabuğuna çekilme ve psikolojik rahatsızlıklara maruz kalma durumu yaşanırken; üreten güçlü insan konumunda, mutlu ve umutlu bir hayat söz konusudur. İşte Allah Rasûlü'nün gerçekleştirmek istediği şey tam olarak budur (Özafşar - Görmez, 2017).

1.9.1. Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar

2003 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlediği “Ülkemizde Engelliler Gerçeği ve İslam; Sorunlar ve Çözüm Önerileri” başlıklı sempozyum ülkemizde bu alanda yapılan ilk ciddi çalışmalardan biri olarak dikkati çekmektedir. Burada Kur'an ve Hadis'lerde engellilerin değerlendirilmesi, İslam tarihinde engellilerin durumları

ve günümüzde engelli kimseler için bu alanda yapılabilecekler ele alınmıştır. İsmail Karagöz'ün "Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler" adlı çalışması, Kur'an'ın engellilere yaklaşımını ve engelliler ile sosyal ilişkileri, ayet ve hadisler ışığında ele almakta, İslam dininin engellilere tanıdığı ruhsat ve kolaylıkları ortaya koymaktadır. Emine Gül'ün "Kur'an'da Engelliler" başlığıyla yayımlanan doktora çalışmasında Kur'an'ın engellilere yaklaşımı incelenmiştir. "Ayet ve Hadislerde Engellilik" başlığını taşıyan Abdurahman Kasapoğlu'nun çalışmasında, psikoloji ve özel eğitim bilimlerinin verilerinden de yararlanarak ayet ve hadisler ışığında konu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Saffet Sancaklı'nın "Hz. Peygamber'in Engellilere Bakış Açısının Tespiti" isimli makale çalışması Hz. Peygamber'in engelliler ile ilişkisini konu edinmiştir. Mustafa Usta'nın "Özel Eğitim Gerektiren Birey, Aile ve Din Eğitimi", ve "Cumhuriyet Döneminde Özel Eğitim Gerektirenlerin Din Eğitimi" adlı makale çalışmalarında Din Eğitimi Bilimi verilerinin yardımıyla İslam dininin engellilere bakışı ve günümüzde bu alanda nelerin yapılabileceği tartışılmaktadır. Ali Seyyar'ın "Yıldızlar Engel Tanımaz Bedensel Özürlü Sahabelerin Hayatı", "Zihinsel Özürlü Açısından Şakacı Sahabe Hz. Nuayman", adlı çalışmaları sahabelerin hayatına ve Hz. Peygamber'in onlarla olan ilişkilerine değinilmektedir. Münir Tezcan'ın, "Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı ve İslam'ın Engellilere Tanıdığı Kolaylıklar" ve Durmuş Ali Etbaş'ın "Özürlü Çocukların Din Eğitimi" adlı yüksek lisans çalışmaları da bu alanda yapılmış dikkatte değer araştırmalar içerisinde sayılabilir. İbrahim Sarıçam'ın Resullulah'ın hayatını anlattığı "Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı" kitabının "özürlüler" başlığı ve Mehmet Emin Ay'ın "Peygamberimizin(sav) İnsanlar ile İlişkisi", isimli kitabının "Peygamber Efendimizin Engellilere Tesellisi" bölümü adı altında Hz. Muhammed'in engellilere bakışı onlar ile iletişimleri ele alınmıştır. Naci Kula'nın "Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma" adlı kitabı ve diğer birçok makalesinin, engellileri tanımada, onların psikolojilerinin farkında olmanın yanı sıra engellilerin bulunduğu ailelerin psikolojik durumlarını tahlil etmede de başvurulabilecek eserler arasında yer aldığı söylenebilir. Ayrıca, Mithat Eser'in Engelli Sahabeler adlı kitabında engelli sahabeler incelenmiş Hz. Peygamber'le ilişkilerine değinilmiştir. 5/6 Nisan 2012 yılında yapılan Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak ve Sorunları Sempozyumu da bu alanda yapılmış önemli çalışmalar arasında zikredilebilir (Şimşek - Karasu, 2016)

1.9.2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Engellilik konusuyla ilgili Almanca olarak da kaleme alınmış literatürde birçok kaynak bulunmaktadır. Bunların içerisinde zihinsel engelliliği farklı boyutlarda ele alan eserler mevcuttur. Alanyazında Avusturya'da ZEÖ'lere İDD ile ilgili doğrudan çalışma konusu olarak alınmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak ZE çocukların Hristiyan din eğitimiyle ilgili çalışmalar mevcuttur. Bununla ilgili birkaç örnek çalışma, içeriği hakkında kısa bilgi verilerek sunulacaktır.

Anderssohn Stefan (Andersson, 2002) "Din eğitime katkı sağlamak için din pedagojisinin araştırması ve ZE kişilere destek" özel eğitim, din eğitimi ve din psikolojisinin kesiştiği noktada yer alan bu disiplinler arası çalışmada, ZE kişilerin dindarlığı hakkında bilimsel bilgiler elde etmeyi amaçlamaktadır. ZE kişilerin Tanrı imgesi ve dua kavramı üzerine bir araştırma projesi de aktarılmaktadır. Gottfried Adam (Gottfried, 1993) "Din eğitimi ve pastoral teolojinin bir görevi olarak entegrasyon" adlı 3. Würzburg din pedagojisi sempozyumu dökümanında engelli ve engelsiz insanların entegrasyonunun bir eğitim politikası olduğundan bahsetmekte, başarılı entegrasyonun çerçeve koşullarının yanı sıra farklı didaktik yaklaşımlar ve prosedürler de tartışılmaktadır. Gottfried Adam (Gottfried, 1996) "Bakış açısı değiştirme Teoloji ve pedagoji bakış açısıyla engellilerin günlük hayatı" 1996'da düzenlenen beşinci Würzburg din eğitimi sempozyumunda bakış açısı değiştirme teoloji ve pedagoji bakış açısıyla engellilerin günlük hayatı ele alınmıştır. Röhrig Hans Jürger (Jürger, 1999) "Zihinsel engelli öğrencilerle din eğitimi- ama nasıl: Perspektif değişikliği ile dini didaktik" kitabında din eğitimini zihinsel engellilere yönelik eğitimden elde edilen gözlem ve bilgilerle karşı karşıya getirmiş ve sonucunda ağır zihinsel engellileri de kapsayacak bir yaklaşım modeli sunmuştur.

Hristiyan eğitimciler, eğitimde engelli öğrencilerin eksiklerinden ziyade yeteneklerine odaklanılması gerektiğini belirtmiştir. Dokunma hissi kuvvetli olan görme engelli bir çocuk, görme kabiliyeti gelişmiş işitme engelli bir öğrenci veya ezber yeteneği güçlü otistik bir birey örnek olarak verilmiştir. Bu bakış açısı belli normları dayatmamakta, aksine anlam ifade edebilmek için esneyebilmektedir.

Fin eğitim sisteminde özel eğitime ihtiyaç duyan fiziksel-zihinsel engelli öğrencilerin ve öğrenme güçlüğü çekenlerin de diğer çocuklarla aynı okulda okuması sağlanmaktadır (Özdemir, 2017). Bu sayede engelli öğrenciler de sosyal hayata dahil olabilecek ve manevi motivasyonları artacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada literatür taraması yanı sıra sosyal bilimlerde kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Konunun eğitim olması sebebiyle araştırmanın doğal ortamda yapılabilmesi ve gerçekliği yansıtması adına bu desen tercih edilmiştir.

Nitel araştırmayı, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım - Şimşek, 2008). Nitel araştırma, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimseyen bir yöntemdir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamında ele alınarak, insanların onlara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanır (Altunışık vd., 2010).

Durum çalışmaları ile olay, ortam, grup, program ya da sistem incelenmektedir. Böylece bir olay, grup, program ya da sistem ayrıntılarıyla tanımlanmakta, açıklanmakta ve değerlendirmelere gidilmektedir (Büyüköztürk vd., 2008). Bir durumun derinlemesine detaylıca incelenmesini sağlayan durum çalışması deseninin, Avusturya'daki ZE'lere yönelik İDD araştırma konusunda verimli olacağı düşünülmüştür. Bu kapsamda mülakatlar (görüşme) yapılmış, öz deneyimler raporlanarak durum çalışma deseninde veri kaynakları olmuştur.

Nitel yöntemlerden en sık kullanılanı görüşmedir. Görüşme, insanların bakış açılarını, öznel deneyimlerini, duygularını, değerlerini ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir yöntemdir (Yıldırım - Şimşek, 2008). Görüşme tekniği, araştırmalarda kişiler ile sözlü iletişim kurmak suretiyle bilgi toplama tekniğidir (Cebeci, 2010). Görüşmenin temel amacı bireyin iç dünyasına girerek onun bakış açısını anlamaya çalışmaktır. Görüşme yoluyla araştırılan konu hakkında bireyin deneyimleri, tutumları, düşünceleri, niyetleri, yorumları, zihinsel algıları ve tepkileri

gibi gözlenemeyen bilgilere ulaşılması umut edilir. Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve odak grup görüşmesi şeklinde farklı görüşme teknikleri vardır (Yıldırım - Şimşek, 2008). Araştırmadaki görüşmelerde yarı yapılandırılmış veri toplama tekniği kullanılmıştır ve ihtiyaç duyulan durumlarda ek sorular yöneltilmiştir.

Merriam durum çalışma desenini amacına göre üç grupta incelemiştir. Bunlar betimleyici durum çalışması, yorumlayıcı durum çalışması ve değerlendirici durum çalışmasıdır (Merriam, 2009). Bu araştırmada araştırmanın modeli olarak, Avusturya’da zihinsel engellilere İDD nasıl yapıldığının açık bir şekilde açıklanması amacıyla değerlendirici durum çalışması tercih edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada, çalışma grubunu belirlerken kolay ulaşılabilir amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir örneklemede araştırmacı, hali hazırda var olan öğeler içerisinde kolay ulaşabileceği ve yeterli sayıda ögeyi örneklem olarak belirler. Amaçsal örnekleme yönteminde, örnekleme dahil edilecek birimleri, araştırmacı önceki bilgi, deneyim ve gözlemlerinden hareketle araştırmacının amacına uygun olarak kendi yargısıyla belirler. Araştırmacı kendi yargı ve değerlendirmeleriyle hareket ettiği için evren hakkında fikir sahibi olmalıdır. Örneğin, hiperaktif çocuklar konusunda çalışan bir araştırmacı, bu çocuklar içerisinde kendi yargısına bağlı olarak geneli yansıtaacağına inandığı ve tipik hiperaktivite özelliklerini gösterenleri örneklem olarak alabilir (Bakırcı, 11 Ağustos 2024)

Araştırmada Avusturya’nın Viyana ve Steiermark eyaletlerindeki İDD’nden sorumlu müfettişler, Viyana’da ZE çocukların okuduğu özel okullardaki (Sonderschule) ve ilkokullarda kaynaştırma sınıflarındaki (Intergrationsklasse) İDD’ne giren eğitimciler ve ZE öğrencilerin velileri çalışma grubunu oluşturmuştur. Müfettişler kendi sorumluluk bölgelerindeki İDD öğretmenlerini okul yılı boyunca belirli aralıklarla denetleyip rapor tutan İGGÖ eğitim birimi görevlileridir. Görüşmelerde, sorumlu müfettişlerle, bu alanda çalışan İDD öğretmenleriyle ve velilerin hepsiyle tek tek görüşmek mümkün olmadığından dolayı çalışma grubunun

geneli temsil edebilecek bir yapıda olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmacının ZE'lilere İDD eğitimcisi olması sebebiyle uygun kişi ve yetkililerle kolay irtibata geçilip birebir veya telefonla görüşmeler yapılması sağlanmıştır. Bu sebeple çalışmanın kapsayıcı olması, konu hakkında derinlemesine ve daha çok bilgi elde etme imkânı sunması için IGGÖ Din Dersi Müdürlüğü'nden 4 eğitim müfettişi, 4 din dersi öğretmeni ve 4 ZE öğrencinin velisiyle görüşmeler yapılarak, çalışma farklı boyutlardan inceleme imkânı bulmuştur. Bu yöntemle, çalışmanın konusuna ve amacına uygun kişiler belirlenerek görüşmeler neticesinde zengin bilgi elde etme imkânı doğmaktadır (Büyüköztürk vd., 2008).

İDD müdürlüğünden (Schulamt) kendi yönetimlerinin sorumluluk alanına giren her türlü bilimsel, hukuki ve etik düzenlemelere uygun olarak araştırma yapılabileceğine dair yazılı bir izin belgesi alınmıştır (Ek 1). Görüşmeye başlamadan önce görüşmenin amacı, konusu ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanı sıra katılımcılara araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul ettiklerine dair gönüllü katılımcı onay formu (Ek 3) ve bilgilendirilmiş onam formu (Ek 4) verilmiştir. Katılımcılar bu formları doldurup imzalayarak araştırmacıya teslim etmişlerdir. Böylece katılımcılara ait bilgilerin sadece araştırma kapsamında kullanılacağına dair taahhüt edilmiştir.

Ayrıca katılımcılardan görüşmeler esnasında ses kaydı alınması ve demografik bilgilerini elde etmek amacıyla izin alınmıştır. Bu bilgiler kodlanarak araştırma verilerinin gizliliği ve katılımcıların mahremiyeti sağlanmıştır. Katılımcıların gerçek kimlikleri gizlenip K1'den K12'ye kadar ardışık olarak kodlanmıştır.

Çalışma grubunu oluşturan müfettişlere demografik bilgi formu kapsamında yaşları, mesleki kıdemleri, şu anki görev alanları ve nereden mezun oldukları sorulmuştur. Öğretmenlere ayrıca kaç yıldır zihinsel engelli öğrencilerle çalıştıkları sorusu da eklenmiştir. Velilere ise yaşları ve öğrenim durumlarının dışında meslekleri, çocuk sayıları, ZE çocuklarının yaşı, çocuklarına ilk tanı ne zaman konulduğu, çocukları terapi alıyor mu, soruları yöneltilmiştir. Bu bilgiler aşağıdaki Tabloda yer almaktadır.

Tablo 2.1. Katılımcı Müfettiş ve Öğretmenlerin Demografik Bilgileri

Katılımcı Kodu	Yaş	Eğitim durumu	Meslek	Mesleki kıdem	Zihinsel engelli eğitimlik süresi
K 1	59	Yüksek lisans	müfettiş	26	
K 2	45	Yüksek lisans	müfettiş	24	
K 3	36	Yüksek lisans	müfettiş	10	
K 4	64	Yüksek lisans	müfettiş	42	
K 5	58	Lisans	öğretmen	30	20
K 6	33	Lisans	öğretmen	10	8
K 7	38	Lisans	öğretmen	11	4
K 8	47	Lisans	öğretmen	30	28

Tablo 2.2. Katılımcı Velilerin Demografik Bilgileri

Katılımcı Kodu	Yaş	Eğitim durumu	Meslek	Çocuk sayısı	ZE çocuğun yaşı	ZE çocuğun engellilik türü	ZE çocuğun engellilik başlangıcı	ZE çocuk terapi aldı mı?
K 9	51	Doktora	Yönetici	4	20	Zeka geriliği	Doğum	Evet
K 10	42	Lise	Asistan	1	15	Zeka geriliği	4,5 yaş	Evet
K 11	51	Lisans	Ev Hanımı	4	20	Zeka geriliği	5 yaş	Evet
K12	39	Lisans	Ev Hanımı	1	9	Zeka geriliği	2 yaş	Evet

Görüşmeye katılanların yaş aralığı 33-64; eğitim durumları doktora, yüksek lisans, lisans ve lise; meslekleri müfettiş, öğretmen, yönetici, asistan ve ev hanımıdır. Müfettiş ve öğretmenlerin eğitimdeki hizmet süreleri 10- 42 yıl arasında değişmektedir. Din dersi öğretmenlerinin ZE öğrencilerle çalışma süreleri ise 4, 8, 20, 28 yılları arasındadır. Velilerin ikisinin tek çocuğu olup diğer ikisinin 4 çocuğu vardır, 4 çocuğu olan velilerin diğer çocuklarında engellilik durumu yoktur. Velilerin ZE çocuklarına zekâ geriliği tanısı biri doğumla, diğerlerine erken çocukluk dönemlerinde koyulmuştur, çocukların hepsi terapi almıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama amacıyla literatür kaynaklarının belge/kayıt incelemesi (dokümantasyon) yer almıştır. Doküman olarak kitaplar ve makaleler başta olmak üzere Almanca, İngilizce ve Türkçe dillerindeki ilgili dokümanlar web üzerinden tarama ve kütüphane katalog taraması yapılarak temin edilmiştir.

Bu araştırmada veri toplama yöntemi görüşmedir. Yarı yapılandırılmış açık uçlu görüşme yaklaşımında sorular dikkatlice yazılmış farklı çalışma grupları için yarı yapılandırılmış görüşme formları geliştirilmiş, bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiş ve açık uçlu sorular sorulmuştur. Görüşmelerde müfettiş-ğretmen ve veli gruplarına farklı soru biçimleri aynı amaca yönelik sorularak, konunun her birinin kendisi açısından nasıl değerlendirdiği irdelenmiştir. Dolayısıyla müfettiş ve velilerin alanına girmeyen sorular onlara yöneltilmemiştir. İDD’nde öğrenciyle en çok öğretmenler vakit geçirdiği ve sahada çalıştıkları için doğal olarak en çok soru onlara yöneltilmiştir. Velilere ZE çocuklarıyla ilgili sorular sorularda, onları incitmek adına zihinsel engel terimi yerine özel gereksinimli çocuklar olarak ifade edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu ğretmenler (Ek 5), müfettişler (Ek 6) ve veliler (Ek 7) kullanılmıştır .

Mülakatlarda güvenilirliği artırmak için veriler ses kaydına alınmış, daha sonra bunlar metne dönüştürülerek analiz edilmiştir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu’un 01.03.2024 tarih ve 05 sayılı toplantısında alınan 2024/204 nolu kararla ‘‘Avusturya’da Zihinsel Engellilere Yönelik İşlam Din Dersinin Değerlendirilmesi’’ isimli araştırmanın Etik Kurul Onayı alınmıştır. İGG’nn İDD müdürlüğünden (Schulamt) kendi yönetimlerinin sorumluluk alanına giren her türlü bilimsel, hukuki ve etik düzenlemelere uygun olarak araştırma yapılabileceğine dair yazılı bir izin belgesi alınmıştır (Ek 1).

Görüşmeler müfettiş, ğretmen ve velilerle açık uçlu görüşme sorularının sorulması ve cevaplandırılması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce görüşmenin amacı, konusu ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanı sıra katılımcılara araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul ettiklerine dair gönüllü katılımcı onay formu (Ek 3) ve bilgilendirilmiş onam formu (Ek 4) verilmiştir. Katılımcılar bu formları doldurup imzalayarak araştırmacıya teslim etmişlerdir. Böylece kendilerine ait bilgilerin sadece araştırma kapsamında kullanılacağı taahhüt edilmiş ve katılımcıların izni ile görüşmelerin ses kaydı alınmıştır. Katılımcıların biri

ile Almanca dilinde görüşme yapılmış, görüşme kayıtları araştırmacı tarafından Türkçe diline tercüme edilmiş ve Almanca ve Türkçe diline hakim bir öğretmene kontrol ettirilmiştir. Görüşmelerin yapıldığı tarih, yer ve görüşme süreleri Tablo 2.3’de verilmiştir.

Tablo 2.3. Görüşme Tarihi, Yeri ve Süresi

Katılımcı Kodu	Tarih	Yer	Süre (Dakika)
K6	28.02.2024	Okul-Sınıf	26:54
K7	29.02.2024	Okul-Sınıf	19:33
K8	01.03.2024	Jusra Derneği (IRL)	34:48
K9	05.03.2024	Okul-Sınıf	14:21
K12	08.03.2024	Kütüphane	24:56
K1	08.03.2024	Müfettiş Büro	38:29
K5	14.03.2024	Cami-Sınıf	35:26
K10	16.03.2024	Cami-Sınıf	21:38
K2	19.03.2024	Müfettiş Büro	11:54
K4	19.03.2024	Telefon	56:06
K11	21.03.2024	Cami- Sınıf	12: 01
K3	02.04.2024	Müfettiş Büro	29:07

2.5. Veri Analizi

Bu araştırmada görüşmelerde Türkçe’nin yanı sıra Almanca dilinde veriler de elde edilmiştir. Almanca görüşme kayıtları dilin kullanımını açısından Avusturyalı bir öğretmene kontrol ettirilmiştir. Almanca dilindeki veriler araştırmacı tarafından Türkçe’ye tercüme edilmiş ve Almanca C1 seviyesinde bir öğretmene tekrar kontrol ettirilmiştir. Araştırmanın güvenirliliğini artırmak için veri analizinden önce görüşme esnasında alınan ses kayıtları dikte edilerek metne dökülmüş, katılımcıların isim ve kimlikleri gizlenmiş daha sonra kodlamalar yapılarak temalar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu maksatla bulgular başlığı altında katılımcıların ifadeleri doğrudan paylaşılmıştır.

Genel olarak betimleyici ve içerik analizi olarak iki çeşit nitel veri analizi yönteminden bahsedilmektedir. Betimsel analizde veriler araştırma sorularının ortaya

koyduğu temalara veya görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan soru ya da boyutlara göre sunulmakta ve doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir. İçerik analizinde amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım - Şimşek, 2008).

Bu araştırmada görüşmelerden elde edilen veriler betimsel ve içerik analizine birlikte tabi tutulmuştur. Betimsel analizde tümden gelimci bir yaklaşım söz konusu iken içerik analizinde tümevarımcı bir yaklaşım söz konusu olmaktadır. Görüşmelerin betimsel analizinde doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Bu yaklaşımın avantajları Mayring tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: Malzemenin olabildiğince doğal ve nesnele yakın, araştırmacının önyargılarından dolayı çarpıtılmadan temsil edilmesi ve nesnel malzemeyi doğrudan dile getirmek için çabılıyor (Mayring, 2007). Betimsel analizle özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analiziyle derinlemesine bir işleme tabi tutulur ve yeni kavramlar keşfedilir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım - Şimşek, 2008).

Araştırmada elde edilen veriler şu dört aşamadan geçirilmiştir:

- *Çerçeve oluşturma (Kodlama)*

Araştırma probleminden yola çıkarak görüşmeye katılanlarla Avusturya'da zihinsel engellilere İslam din dersi hakkındaki değerlendirmelerini tespit etmek için yapılan görüşmelerin kaydı metne geçirilmiştir. Araştırmada anonimlik/gizlilik esasından dolayı katılımcılara kod numaraları verilmiştir. Görüşmelerde sorulan sorular doğrultusunda 4 ana tema olarak çerçevelendirilmiştir.

- *Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi*

Görüşmelerden elde edilen veriler tek tek okunmuş olup, anlam olarak birbirine benzer sözcük grupları belirlenerek bir araya getirilmiştir. Belirsiz olan cümleler elenmiştir. Daha sonra, önceden belirlenen ana temaya ait alt temalar doğrultusunda sürekli tekrar eden, tutarlı ve benzer olan kelimeler kodlar haline getirilmiştir.

- *Bulguların tanımlanması*

Sorulan sorulara göre belirlenen alt temalar ve kodlar doğrultusunda görüşmeden elde edilen verilerden araştırmanın bulgular bölümüne doğrudan alıntılar yapılmıştır.

- *Bulguların yorumlanması*

Tematik çerçeve doğrultusunda tanımlanan bulgular araştırmanın kapsamında yorumlanması, ilişkilendirilmesi ve açıklanması ile elde edilen bulguların alanyazında yürütülen diğer araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılması gerçekleştirilmiştir (Yıldırım - Şimşek, 2008).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Nitel araştırmalarda; araştırmacıdan beklenen sadece betimsel veri toplamak ve bunları mantıklı bir yapı içerisinde sunmak değildir. Araştırmacının verilerden elde ettiği bulguları bilimsel bir titizlikle tanınmasının yanı sıra, yorumlaması ve uygulamaya ilişkin birtakım çıkarımlarda bulunması gerekmektedir (Yıldırım - Şimşek, 2008).

Bu bölümde görüşmelerden elde edilen nitel verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular yer almaktadır. Bulgular, her bir tema ve kodları ile araştırmaya uygun olarak başlıklar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.^[11]

Avusturya'da ZE öğrencilere sunulan İDD, din dersi müfettişleri, eğitimciler, veliler tarafından nasıl değerlendirildiğini öğrenmek için yapılan mülakatlarda sorulan açık uçlu sorulara verdikleri cevapların ayrıntılı bir şekilde incelenmesi ve yorumlanması sonucunda, sorulan sorulardan temalar oluşturulmuştur. Her tema içerisinde temaya özün kodlar verilmiştir.

3.1. Avusturya'da İslam Din Dersleri

Avusturya'da İDD ana teması Avusturya'da İDD'nin verilmesi önemlidir, İDD eksiklikler olmakla birlikte verimlidir ve İDD yıllık planı, İDD haftalık planı olmak üzere dört alt temada incelenmiştir. İDD'nin buradaki çocuklara, velilere, Müslüman topluma katkıları, diğer din dersleriyle (Katolik) kıyaslanıp verimliliği sorgulanarak, yıllık ve haftalık İDD planı hazırlanmasıyla ilgili, genel olarak din dersleri hakkında bir bakış sunulmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Avusturya'da İslam Din Derslerinin Verilmesi Önemlidir

Avusturya'da İDD'nin verilmesi önemlidir alt teması araştırma görüşme sorularından Avusturya'da İDD'nin çocuklara, velilerine ve Müslüman topluma katkıları nelerdir sorusuna verilen cevaplardan oluşmaktadır. Din dersi öğretmenlerinin, müfettişlerin ve velilerin İDD'nin önemine dair görüşleri Müslüman

kimliğini koruma, imkân ve nimet, yanlışla sapmayı engelleme, doğru bilgiye ulaşma, eğitime, aidiyet hissi, kaynaşmaya vurgu yapılmıştır. Bu kodlara dair görüşlerini:

Müslüman kimliği koruma

Müslüman kimliğin korunması gayrimüslim bir ülkede yaşayan Müslümanlar için dinlerini tatbik etmek adına önemlidir.

K1 “Okullarda verilen din derslerinin dini değerler noktasında yani itikadi noktada ailelere, çocuklara çok büyük katkısı var. Yani Müslüman kimliğimizi koruma noktasında değerlerimizi koruma noktasında...”

Aidiyet hissi

Aidiyet hissi kişinin toplum içerisindeki yerini belirler. Müslüman öğrenciler de İDD vasıtasıyla nereye ait olduklarını daha kolay bulabilirler.

K11 “Çocuklara dini aidiyetlerini öğretiyor, velilere bu aidiyeti pekiştiriyor, topluma merhametli şahsiyetler yetiştiriyor.”

İmkân ve nimet

Avusturya’da İDD imkanı verilmesi Müslümanlar için başka birçok ülkede olmayan kazanılmış bir nimettir.

K3 “Her haliyle bu Avusturya’da resmi olarak Müslüman çocuklarına din derslerinin verilmesi büyük bir imkân, büyük bir nimet diyelim...”

Yanlışla sapmayı engeller

İDD öğrencilere güzel ahlak ve İslam dinini öğrettiği için onların yanlış yollara sapmalarını engellemiş olur. Bu derse gelen öğrenciler her türlü aşırılıktan korunarak dini değerler verilmeye çalışılır.

K4 “Din dersi çocuklar için bulunmaz bir nimettir. Her şeyden önce çocukların sağlıklı bir din eğitimi alması çok önemlidir. Doğru temellere dayalı bir din eğitimi olması çabası. Bunun da din dersinin çocuklara faydası yanlış ideolojilere, inanç ve hurafelere saplanmayı önlemek bilhassa ve diğer dinlere, toplumlara ve insanlara karşı nasıl bir davranış sergileyeceklerini belirler. Ayrıca bu din dersinin amacı gençlerin Allah’a, anne babasına, bulunduğu topluma karşı sorumluluklarını bilmeleridir. Ve erdemli bir nesil olabilmeleri küçük yaşlarda alacakları din eğitimleriyle doğru orantılıdır. Bilinen atasözümüz ağaç yaşken eğilir, çocuk yaşta alınan eğitim çok önemli. Çocuklar yanlış yollara

sapmasını engelliyor, diğer böyle bağımlılık yapan uyuşturucudan uzak durmalarını engellediği için bir nimettir. Bu din derslerinde sadece dualarla değil, ayrıca çocuk orda her türlü dini soruları rahat bir şekilde sorup öğretmeniyle tartışabilmek, onu analiz edebilmek ve gerçekten onu sağlam bir temele dayandırarak ahlaklı bir genç olması ebeveynler için de bir nimettir. Diğer bir tarafta topluma katkısı ise, şu an sosyal medyanın verdiği bazı pozitif yönleri olmasına rağmen çok büyük yanılgıya düşenler de var. Çocuklar dinlerini sosyal medyada öğrenince bazen bunlarla karşı karşıya geliyoruz. Bunlar radikal eğilimli, dinini yaşamak isteyenler radikallere kurban oluyor bazısı ve bazısı da hakikaten ateistlere kurban oluyor. İşte din dersi burada bir balans yapıyor bilinçli bir şekilde..."

Kaynaşma

İDD'de Müslüman öğrenciler farklı ülkelerden geldiklerinden dolayı farklı kültürlerle ve mezheplere sahiptirler. Bu öğrencilerin İslam ortak paydasında buluşmaları onların kaynaşmasına katkıda bulunabilir.

K2 "Çok olumlu katkıları var, içinde yaşadıkları topluma, dinlerini Almanca ifade edebilme adına güzel bir rahmet, nimet olduğunu düşünüyorum birincisi. İkincisi Avusturya'da eğitimin bir parçası olması hasebiyle çocukların din dersinden alacağı notlar Okul karne ortalamasına da olumlu katkısı oluyor..."

K8 "Bence çok fazla, çok güzel katkıları var. Zira biz hemen hemen herkese ulaşabiliyoruz. Hatta ve hatta anlı secdeye değmemiş velilere dahi ulaşabiliyoruz. İslamiyet'in İ'sini bilmeyen çocuklara ulaşabiliyoruz. Bu sebepten dolayı ben bu konuda Avusturya'da kendimizi şanslı hissediyorum..."

K7 "...öğrencilerin okulda İslam'ı fark etmeleri elbette önemli, çoğu okulun dışında pek İslam hakkında bir şey bilmiyor. Burada İslam'ı yaşıyor. Ona din dersi öğretmeni İslam'ı öğretiyor, kendini hatırlatıyor ve onlara okulda iyi bir ortam oluşturuyor. Ayrıca, bütün yükün ebeveynlerin omuzlarına kalmaması için çocuklarının dinlerini bir başkasının öğretmesi ebeveynler için de çok değerlidir. Küçük ölçekte iyi işleyen daha büyük ölçekte de iyi işleyebilir. İslam dersi sınıfta iyi verilirse, bu aynı zamanda bütün olarak Müslüman toplumu için de faydalıdır..."

Doğru bilgiye ulaşma

Müslüman öğrencilerin İslam dini hakkında kulaktan dolma bilgilere değil de Kur'an ve sünnete dayalı sağlam kaynaklı bilgilere ihtiyacı vardır. Diğer taraftan İslam dininin doğru tanıtılması için bu derse ihtiyaç vardır. Bunu da İDD öğretmenleri en iyi şekilde vermeye çalışırlar.

K5 "İslam dini bazen burada kötü lanse ediliyor, biri bir hata yaptığı zaman dine dayandırılıyor. İslamı daha iyi tanıtılabilmek için önemli. İslam din dersi resmi okullarda bize verilmiş büyük bir olanak. Çünkü orada biz çocuklara aslında bizim dinimizin böyle olmadığını nasıl olduğunu öğretmemiz bize verilen bir şans ve avantaj olarak görüyorum. Okullarda dinimizi en doğru bir şekilde öğretmiş oluyoruz, yanlış bilgilerden arınmış olarak..."

K6 "Sonuçta biz bir gayrimüslim ülkede yaşadığımız için Avusturya devletinin de bize böyle bir yetkiyi verdiği için ben gayet memnunum. Çocukların dinini Almanca bilmesi, kendilerini belirli şeylerde savunabilmeleri için büyük bir avantaj olarak görüyorum. Entegre olma sorun değil de asimilasyon sorunu olduğu için din dersinin çocuklarda asimile olmaması için belirli şeyleri öğrettiğini düşünüyorum. Hem dini açıdan olsun hem de bazı şeylerde kültürel açıdan olsun."

Eğitme

Müslüman öğrenciler İDD'de sadece İslam dini hakkında bilgelde etmeyip aynı zamanda öğrendiklerini hayatlarına tatbik etmeleri için eğitilirler. Bu dersin amacı bilgi depolamaktan ziyade çocuklara islami şuuru kazandırmaktır.

K12 "Çok önemli olduğunu düşünüyorum. Zaman şu an çok ahir zaman. Onun için. Tabii ki diğer veliler gibi çocuğumun da dinine düşkün olmasını istiyorum. Çok şükür katkısının olduğunu düşünüyorum..."

K9 "Öncelikle Müslüman olduğumuz için çocuklarımıza biz evde ne kadar din dersi veya eğitimi verebiliriz? Çünkü okulda Almanca, komşumuz yabancı, çocuk tabii bunları öğrenemiyor bir de burada dede ve babaanne figürleri de olmadığı için çocuk böyle namazı İslam'ı tam anlamıyla tanımadığı için bu gibi kurumlar çok önemli..."

K10 “Tabii ki her biri anne baba olarak bu dini konularda o kadar yeterli bilgiye sahip olmayabiliyorlar. Öğretmenlerimiz Allah razı olsun, duyarlı davranıyorlar çocuklarımıza.

Genel temel eğitimlerini oradan alıyorlar. Birlik olup bir arada nasıl bir çözüm üretebileceğinin bilincinde oluyorlar. Ümmet bilincinde olabiliyorlar, sorularına cevap bulabiliyorlar. Elhamdulillah birbirleriyle arkadaş bağları güçleniyor. Müslümanların birliği, beraberliği daha da güçlü oluyor. Aileler bu arada birbirleriyle tanışıp diyalogları güçleniyor olabilir” şeklinde ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere Avusturya’da İDD’nin verilmesi buradaki müslümanlar için önemlidir. Nitekim bir Avrupa ülkesinde (Fransa) okullarda din dersi verilmesine izin verilmezken, bazılarında (İsveç, Norveç, İngiltere) din dersi genel bilgilendirme olarak verilmektedir. Diğer tarafta Avusturya, Almanya, Finlandiya ve Belçika gibi ülkelerde, dini cemaatler okullardaki din derslerinin uygulanmasından sorumludurlar. Katılımcılar Avusturya’nın İDD konusunda bu özel statüsünden dolayı memnuniyetlerini dile getirmişlerdir.

Alanyazında Avusturya’daki İDD ile ilgili bir çok eser mevcuttur. Avusturya Okullarında İslam Din Dersleri (Tavukçuoğlu, 1998), Islamischer Religionsunterricht in Europa (Mohr, 2015), 40 Jahre Islamischer Religionsunterricht in Österreich (Nili - Aslan, 2024), Der Islamischer Religionsunterricht zwischen Integration und Parallelgesellschaft (Khorchide, 2009) yayınlanmış eserlere örnek verilebilir. Ayrıca Viyana Üniversitesi’nde yapılan Islamischer Religionsunterricht aus Sicht der SchülerInnen (Demirkol, 2011) adlı yüksek lisans çalışmasında İDD’nin önemiyle ilgili nicel bir araştırma mevcuttur.

3.1.2. İslam Din Dersleri Eksiklikler Olmakla Birlikte Verimlidir

İDD eksiklikler olmakla birlikte yeterince verimlidir alt teması “Diğer din derslerine (Hristiyan Katolik) kıyasla İDD’nin yeterince verimli olduğunu söyleyebilir misiniz, eksiklikler nelerdir” sorularıyla incelenmiştir. Katılımcıların çoğu verimlidir, eksiklik olarak ihtiyaca göre metotların uygulanmaması, haftalık ders saati yetersizliği, Almanca din dersi kitap yetersizliği, bazı eğitimcilerin

Almanca veya dini formasyon olarak yeterli olmaması, okul, aile, toplum iş birliği olmaması ifade edilmiştir. Bu eksiklikler aşağıdaki kodlar şeklinde analiz edilmiştir.

İhtiyaca göre metotların uygulanmaması

İDD’de öğretmenlerin sadece müfredat konularını ele almaları yetersiz kalabilir, onların aynı zamanda güncel konularda islami bakış açısını öğrencilerine kazandırmaları gerekmektedir. Onların ihtiyaçlarına göre metotların uygulanması derslere olan ilgiyi artıracaktır.

K1 “Diğer din derslerine kıyasla Katoliklerdir, Protestanlardır, Ortodokslardır, bizim din derslerimizin daha verimli olduğunu düşünüyoruz. Bununla ilgili de her yıl düzenli bir şekilde tüm Avusturya genelinde bu okullardaki İslam din derslerine kaç öğrenci katılmış? Bu öğrenciler hangi sınıflara gidiyor? Bu istatistik rakamlar giderek artıyor. Tabii İslam din derslerine talep çok var ama tabii eksikliğimizde var. Genelde ilkokullarda daha yüksek bir katılım oranı oluyor çocuklardan ama ortaokul seviyesine geldiğimizde ortaokuldaki Müslüman öğrencilerin İslam din dersine kayıt sildirme oranları yükseliyor. Bu da şunu gösteriyor, demek ki biz İslam din derslerini bu zamanın, gençlerimizin, öğrencilerimizin anlayışına uygun, ihtiyaçlarına uygun yeterince anlatamıyoruz. Biraz daha ezberci metotlarla mı eğitim veriyoruz, biraz onu gösteriyor. Yani kalitemizi artırmamız gerekiyor. Öğrencilerin seviyelerine, pedagojik yapılarına, ihtiyaçlarına uygun ve bu zamanın sorularına cevap veren biraz daha bilimsel yolla bu değerleri aktarabilmemiz gerekiyor.”

K8 “verimli olduğunu tabii ki söyleyebilirim ama şunu da kabul etmek lazım ki şimdi eksiklik nereden eksiklik? Şimdi gelen, eğitimciden eksiklik mi yoksa gelen yukardaki başımızdakilerden eksiklik mi? Bence daha ziyadesi kendi eksikliğimiz diye düşünüyorum.”

Yetersiz haftalık ders saati

İDD haftada bir veya iki saat verilmesi derslerde birçok konuya girilmemesine ya da ayrıntılı anlatılmamasına, dini uygulama yapılmasına zaman kalmamasına sebep olmaktadır.

K2 “Yeterli lakin hafta sonu cami dersleriyle desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü çocukların haftada 1 saat ya da 2 saat okulda aldıkları din eğitimi yeterli olmuyor.”

K10 “Aslında haftada bir saat yeterli değil. Gerçekten hem dünya hem de ahiret yaşantıları için lazım olan bir ilmi sadece bir saate sığdırmaları hiç de uygun değil bana göre...”

Eğitmcilerin Almanca veya dini formasyon olarak yeterli olmaması

İDD başladığı ilk yıllarda öğretmenlerde Almanca dil yetersizliği büyük sorun teşkil ediyordu. Bu sorun dil kurslarıyla aşılmaya çalışıldı fakat günümüzde yoğun bir eğitimden geçen İDD öğretmenlerinde dini formasyon eksikliği söz konusu olabilmektedir. Bunu kapatmak için Schulamt hizmetiçi eğitimler vermektedir.

K3 “Şöyle bir mukayese edecek olursak bizim iyi eğitim almış öğretmenlerimiz ve Almancayı iyi bilen öğretmenlerimiz burada verimli oluyor. Belki şu anda Almanca problemi kalmamış olabilir ama bu sefer de tam tersi, dini formasyon eğitimi yeteri derecede olmadığı için belki buradan bir açık olabilir. Bunu da buradaki İslam enstitüsünün şu andaki normal ders veren öğretmenlere yönelik verdiği seminerler var. Biz bunların dini eğitim içerikli olmasını tavsiye ediyoruz ve bu alandaki açığı kapatmak için bir önlem alıyoruz. Biz din dersine 1982 senesinin altıncı ayında başladık, ama Katolik ve diğer Hristiyanların din dersleri daha önceden vardı. Yeni olmasına rağmen iyi bir başarı sağladık diyebilirim. Diğer din derslerine nazaran bizim din derslerine öğrenciler tarafından katılım yıllarca arttı. Bu da başarılı olduğunu gösteriyor.”

K5 “...bizim derslerimizin daha fazla verimli olduğunu düşünüyorum. Eksiklikler tabii ki vardır ama şu anki gidişata göre büyük bir ilerleme olduğunu düşünüyorum. Özellikle bu IRPA eğitiminden sonra öğretmenlerin gerçekten çok iyi eğitildiğini düşünüyorum, çünkü pedagojik eğitim de alıyorlar...”

Almanca din dersi kitap ve materyal yetersizliği

Almanca İDD kitap eksikliği derslerin kalitesine de yansımaktadır. Farklı materyallerin kullanılması derslerin daha verimli olmasını sağlayıp öğrencilerin ilgisini çekmektedir.

K6 “...kıyaslama yapamam ama tek gözlemlediğim şu şey var, onların bize nazaran kitapları daha fazla. Almanca İslam din dersi kitaplarımız daha az...”

K7 “Hıristiyan din dersleri elbette çok daha uzun süredir var olduğu doğrudur. Karşılaştırma yapamayız. Yani onların daha fazla tecrübesi var, daha fazla materyele sahipler, dolayısıyla bize göre kesinlikle bir avantajları var...”

Okul, aile, toplum iş birliği olmaması

Birçok Müslüman öğrenci velisi sadece çocuklarını İDD’ye gönderip sonrasında onlarla ilgilenmemektedir. Bu durum çocuğun dersteki performansına yansımaktadır. İDD öğretmenlerini velilerle görüşmeleri, işbirliği içerisinde çalışmaları çocukların derse sevecek gelmelerine katkı sağlayacaktır.

K11 “Hangi dinin dersi olursa olsun, internetin bu kadar olumsuz etkileri karşısında yetersiz kalınacağı gün gibi ortadadır. Aile, okul ve toplum iş birliği olmadıkça din dersleri toplumu ahlaki çöküşten kurtarmaya yetemeyecektir.”

K9 “Hem A...’da hem de çevremde gözlemlediğim kadarıyla sevecek gidiyor çocuklar. Sadece bu çocuklara o ortamda din eğitim verilmesi değil sosyalleşmeleri açısından da kaynaşmaları açısından da önemli. Şunu örnek vereyim mesela arkadaşlarımdan çocuklarından, onlar okulda din dersi aldıkları için daha istekli camiye gidiyorlar...”

Bir müfettiş eksiklik olarak okullarda yaptığı teftişlerin sonucunu görüşmeye yansıtmış, öğretmenlerdeki dini formasyon ve almanca dil yetersizliğini dile getirmiştir. Diğerleri ise öğretmenlerin taleplerinden yola çıkarak ders saati yetersizliğinden bahsetmişlerdir. Başka bir müfettiş ortaokul seviyesinde İDD kayıt sildirme konusuna değinerek idari noktadaki eksiklikleri ele almıştır. Sorunların çoğu müfettişlere aktarıldığı ve çözüm merciği genellikle onlar olduğu için, bu konuda onların yorumları gidişatla ilgili daha gerekli tedbirleri içermektedir.

Alanyazında Almanya’daki devlet okullarında İslam din dersi sorunu ve çözüm arayışları (Adıgüzel, 2014) konulu makale mevcuttur. Viyana Üniversitesi’nde yapılan Islamischer Religionsunterricht aus Elternsicht (Karaçaylı, 2014) yüksek lisans çalışmasında Avusturya Wiener Neustadt şehrinde ailelerin ve öğrencilerin İDD memnuniyetleri nicel bir araştırmayla incelenmiştir.

3.1.3. İslam Din Dersi Yıllık Planı

İDD yıllık planının hazırlanması ve müfettişler tarafından onaylanmasıyla ilgili müfettişler ve öğretmenler tarafından verilen cevaplar doğrultusunda İDD yıllık planı alt teması incelenmiş ve Eylül ayı sonu teslim edilmeli ve müfettiş onaylamalı kodları verilmiştir.

Eylül ayı sonu teslim edilmeli ve müfettiş onaylamalı

Okullarda diğer dersler için geçerli olan kurallar İDD için de geçerlidir. Yıllık plan kontrollerini müfettişler vasıtasıyla Schulamt yapmaktadır.

K1 “Okullar hemen başlar başlamaz Eylül ayının ilk 2-3 haftasında biz o müfredatı öğretmenlerimizden hazırlayıp göndermelerini istiyoruz o eğitim yılında. Onaylamadığımız konular oldu çok nadir de olsa müfredatın dışına çıkıldığı konular olabiliyor. O zaman öğretmene diyoruz ki bunu lütfen çıkartın planlamanızdan, bu uygun değildir. Ama genelde öğretmenlerimizin çoğu müfredatı biliyorlar ve bu konuya da uydukları için böyle sorunlar yaşamadık şu ana kadar.”

K2 “Yıllık planlarımız Eylül ayının başında yani okulun ilk haftası hazırlanıyor. Birinci, okulun ilk ayında da müfettişlere teslim ediliyor. Müfettişin onayından geçmesi gerekiyor”

K3 “Yıllık planları biz Eylül’ün son haftasına kadar öğretmenlerden talep ediyoruz. Eylül ayı içerisinde yıllık planlar bize geliyor öğretmenlerden, biz de bakıyoruz uygun bulmadıklarımızı tabi eksik varsa şu da olabilir diyoruz. Uygun bulduklarımız devam ettiriyoruz.”

K4 “Arkadaşlar ekim ayında bana veriyorlar, bunun için çok fazla bir şey istemiyoruz. Plan zaten bizim genel plana uyması lazım. Hassasiyetimi biliyor arkadaşlar, bazen uymadığında düzeltmelerini söylüyorum.”

K5 “İlk bir ay içinde yani o dönem başladığında ay sonuna kadar bitmesi gerekiyor. Detaylı istenmiyor, detaylarını zaten hazırlarken kendiniz yapabiliyorsunuz ama hangi konuları hangi döneme göre işlememiz gerektiğini haftalık ayarlanıyor.”

K6 “9. ayın sonuna kadar yıllık müfredat hazır olması ve bunu müdüre de vermek gerekiyor.”

Yaz tatilinde de öğretmenler hangi konuları işlemesi gerektiğini düşünmesi lazım. Zaman alıyor ama yapıldıktan sonra da zaten kolayca sene bitirilebiliyor.”

K7 “Yıllık planımızı her zaman okul yılının başında yaparız ve daha sonra konuların nasıl aktarılacağı üzerinde konuşup yıllık plana yazarız. Bunu iki öğretmen olarak okul yılının başında yaparız.”

K8 “Yıllık ders planlarımı ben şöyle hazırlıyorum, yaptığım her haftalık dersimi ajandama yazıyorum, yazarken de neyin iyi oluştuğunu, neyin oluşmadığını hemen yanına not alabiliyorum. Sonra yaz tatilinde de onu dikkate alarak müfredatımı hazırlıyorum ama esneğim. Bu müfredatı da hazırladığım şekilde kullanabileceğimi düşünmüyorum ama en güzel şekilde hazırlamaya çalışıyorum ki ileride fazla iş çıkmasın bana.”

Müfettişlerin ve öğretmenlerin cevaplarından yola çıkarak İDD yıllık ders planının hazırlanması ve müfettişler tarafından onaylanmasının, milli eğitimin koyduğu kurallara riayet edildiğini göstermektedir.

Viyana Üniversitesinde yapılan İslam ist nach der Schule (Tuna, 2014) adlı yüksek lisans çalışmasıyla İDD yıllık planı incelenerek alanyazına katkıda bulunmuştur.

3.1.4. İslam Din Dersi Haftalık Planı

İDD haftalık ve günlük planının hazırlanmasıyla ilgili öğretmenler tarafından verilen cevaplar doğrultusunda İDD haftalık planı alt teması incelenmiş ve haftalık plan var, günlük plan yok kodları verilmiştir.

Haftalık plan var, günlük plan yok

Haftalık planı İDD öğretmenleri kendileri için yapıp müfettişe sunmak zorunda değildir, günlük plan yapmasına her sınıfa haftalık girdiği için gerek yoktur.

K5 “Başlarda evet haftalık belki gerekiyor olabiliyor ama seneler geçtikçe, tecrübe kazandıkça aylık program yeterli oluyor. Bir şema oluyor, onun dışına da çıkabilirsin, öğretmen için bence faydalı oluyor o programa bakarak bir düzen yürütmüş oluyorsun, yoksa öbür türlü konudan konuya da atlayabiliyorsun.”

K6 “Haftalık var günlük yok. Yani yıllık müfredattan haftalık dersimizi seçiyoruz.”

K7 “Aslında haftalık bir planımız var ama günlük ayrı bir planımız yok.”

K8 “Ben gelecek haftanın planını bu haftadan yapıyorum. Hatta kopye, materyallerimi de videolarımı da hazırlıyorum, çünkü hasta olabilirim o esnada. Her şey olabilir. O sebepten dolayı gelecek dersi bu haftadan hazırlayıp oraya koymayı yeğliyorum.”

İDD öğretmenleri her sınıfa haftada bir defa girdikleri için haftalık plan yapmaları onlar için yeterli olup sınıf öğretmenleri gibi günlük plana ihtiyaç duymadıkları anlaşılmıştır. Haftalık planı uygulama konusunda ZE öğrencilere giren öğretmenlerin farklı esneklikte olduğu varsayılmıştır.

3.2. Zihinsel Engelli Öğrencilere İslam Din Dersleri İmkânı

ZE öğrencilere İDD imkânı temasında İslam din derslerinin Avusturya’daki ZE öğrencilere katkısı, ailelerin ZE çocuklarını İDD’ne gönderme sebepleri, ZE öğrencilerin İDD ile birlikte cami atmosferine ihtiyaçları vardır, özel okullarda-kaynaştırma sınıflarında din dersi karşılaştırılması; homojen-heterojen gruplarda din dersi karşılaştırılması, ZE öğrencilere birinci sınıftan itibaren İDD, ZE öğrencilerin İDD hakkında ders dışı kişilere iletileri, ZE öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almak gerekir, ZE öğrencilerin derse katılımı ve ZE öğrencilerin derse katılmama durumu adı altında 9 alt tema olarak incelenmiştir.

3.2.1. İslam Din Derslerinin Zihinsel Engelli Öğrencilere Katkısı

İDD’nin Avusturya’daki ZE öğrencilere katkısı ve sosyal açıdan faydaları sorularak ZE öğrencilerin bu dersteki kazanımları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların fikirlerinden hareketle ZE öğrencilerin din dersindeki durumları analiz edilmiş, alt temaya ait bulgular kodlar olarak sunulmuştur. Bu kodlar “çocukların sosyalleşmesi, sevgi paylaşımı, islami kimlik kazanma, aidiyet duygularının oluşması ve dini manevi ihtiyaçtır” şeklindedir.

Çocukların sosyalleşmesi

ZEÖ İDD’ye gelerek diğer çocuklarla diyalog kurup sosyalleşmeleri sağlanmıştır. Bu sayede insan ilişkilerini de öğrenmeleri pekişmiş olmaktadır.

K1 “...zihinsel olsun fiziksel olsun engelli olan öğrenciler sosyal hayattan daha çok mahrum oldukları için kendilerini biraz daha dışlanmış hissedebiliyorlar.

Kendilerini anlayabilecek yeterince kişiler ya da gençlerin olmadığını hissedebiliyorlar, o noktadan aslında hem psikolojik açıdan hem sosyolojik açıdan hem fiziksel açıdan yani engelli öğrencilerin İslam din dersine gelmeleri çok büyük bir fayda sağlıyor. Çünkü diğer engeli çocuklarla beraber oluyolar orada hem kaynaşıyorlar hem dinlerini güzel bir şekilde öğrenmiş oluyorlar...”

“... insan sosyal ve yalnız yaşayamayan bir varlık. Onun için sosyalleşmesi çok önemli. Aynı engelliliğe sahip öğrencilerle bir arada olması sosyalleşmesi açısından çok güzel bir şey. Arkadaş çevresi ya da aynı dine mensup olan öğrenciler bir arada olması. Bu çok önemli sosyalleşmesi açısından yoksa o çocuk evde yeterince sosyalleşemez. O çocuğu yeterince anlayan, aynı engelliliğe sahip bir kişi olmadığı için sorun yaşayacağını düşünüyorum.”

K4 “Diyelim ki bu çocuk okula gitti, orada görüyor ki Katoliklere ders var. Çocuk o arada kendi İslam dersine girmediği zaman başta kendini dışlanmış hissediyor. Az buçuk zihinsel olarak anlama kapasitesi olan öğrencilere en azından Allah’ın varlığını bildiğini, yaratana, dünyayı anlatmalı, bunlar çok önemli...”

“...Sosyal açıdan çocuklar din derslerine geldiği zaman diğer din dersleriyle paralel derse giriyorlar, derste bakıyorlar ki ben de bu toplumun bir parçasıyım. Bu toplumda barışçıl bir şekilde yaşamasına katkı sağlıyor sosyal açıdan.”

K5 “...Çok iyi anlıyorlar, bazılarıyla hatta güzel bir ders bile yapılabilir. Onu (dini) hissediyorlar. Bu öğrencilerin hisleri kuvvetli oluyor, bilgi katkısı olmuyor ama hissetme olarak katkısı oluyor, anlayabiliyorlar, kendilerini iyi hissediyorlardır bu derse geldikleri için. Bizler de bunu vermeye çalışıyoruz. ...”

“... başka memleketli olan, mesela Arab, Türk, Boşnak farklı milletlerden orada bir araya geliyorlar. Bir kaynaşma olabilir...”

İslami kimlik kazanma

Okullarda diğer öğrenciler başka din derslerine giderken Müslüman öğrencilerin İDD’ye gelmesi onların İslami kimlik kazanmalarına katkı sağlamaktadır.

K3 “...İslami bilgileri vermektten ziyade onlara burada bir kimlik kazandırmak her şeyden önce. Yani bu toplum içerisinde Müslüman olduklarını hatırlamaları, anlamları ve bu İslami kimliğin oturması. Birinci derecede bence aidiyet, nereye ait olduğunu çocukların öğrenmesi için din dersleri önemli bir faktör burada.”

“...Diğer öğretmenlere normalde yapamadıklarını yapıyorlar, elimi tutuyorlar, daha yakınlık hissediyorlar. Bundan dolayı çocuklar din dersi öğretmenin kendilerine daha yakın olduğunu gördüklerinde daha memnun oluyorlar, sosyallik açısından.”

Aidiyet duygularının oluşması

İDD sayesinde öğrenciler toplum içerisindeki yerlerini daha iyi kavramaktadırlar. Ben kimim ve nereye aitim sorularının cevaplarını bu ders vasıtasıyla bulmaları sağlanmaktadır.

K6 “...kendilerinden biri olduğunu görünce daha da samimi davranıyorlar. Mesela okulun koridorunda ben zihinsel engelli olan kendi öğrencimden birini gördüğümde bana elini veriyor ya da el açıp dua şekli yapıyor. Yani bunlar bir katkıda bulunduğunu gösteriyor, psikolojik olarak da kendini daha iyi hissediyor.”

“...Yardımlaşma olur, birbirine saygı zaten İslam dininin temellerinden yani bu tek kendi din kardeşlerimiz için değil, diğer insanlar için de. Sonuçta bir Müslüman örnek teşkil ettiği için onlar da kendi çapında bunları bizden öğreniyorlar. Sosyal alanda % 100 kaplıyordur.”

K7 “İslam dini eğitiminde yaptığımız şey diğer derslerde yaptığınız bir şey değildir ve farklı uyaranlar, manevi tarafı bu çocuklara her zaman iyi gelir.”

“...Elbette, birlikte oturup öğrendikleri ve toplu halde bir şeyler yaptıkları için İslam din dersinin sosyal faydaları vardır. Özellikle Ümmet olma İslam'da önemli bir rol oynadığından birbirleriyle iyi geçinmeyi öğreniyorlar.”

K8 “... bence çocuklarımızın sığınacak bir limana ihtiyacı var. Benim çok ağır engeli olan bir öğrencimin nöbetleri geldiği zaman ne yapacağını bilemiyor, kendisini de ifade edemiyor ve biz çare olarak kendisiyle Nas suresini ezberledik ve bu vesileyle bunun iyi geldiğini düşünen gayri müslim sınıf öğretmeni de Nas suresini öğrendi. Sebebi şu, çocuğumuz atak geçirdiği zaman, euzu besmele çektiğin zaman, zaten bir duruyor. Nas suresini de okuduğun zaman bir oturuyor, o da sizinle beraber okuduğunu düşünüyorum. Çünkü bazal olduğu için. Dilini kaynaştıramıyor ama her şeyin farkında olduğunu düşünüyorum, çünkü dinliyor ve onu dinlediği zaman huzur buluyor ve bittikten sonra hiçbir şey olmamış gibi devam eden bir çocuğumuz vardı. Bu beni daha çok sevindirdi, gayretimi, azmi artırdı. ...her insanın dine ihtiyacı var. Bu çocuklarımızın da var.”

“...Çocuk bir kere kendine özgüvenini tanıyor, yalnız değilim.”

Dini manevi ihtiyaç

Müslüman ZEÖ'nin İDD'ye katılmaları onların manevi ihtiyaçlarının giderilmesine katkıları vardır. Belli başlı ritüellerle bu ihtiyaçlar karşılanabilir.

K9 “Bence manevi olarak katkıları yüksek, çünkü daha sakinleştiklerini, ruhlarının dinlendiğini düşünüyorum. A..’da da mesela şimdi daha çok evde ilahi açıldığında hatta kendi bulup açıp dinliyor, hoşuna gidiyor.”

“...sevinmemizin sebeplerinden biri de farklı çocuklarla bir araya geleceği, farklı yaş gruplarıyla. O da sosyalleşmesine faydası oluyor.”

K10 “Genelde din kalbi bir duygu, Allah’ın buyurduğu gibi insan zikrettikçe Allah’ta huzur bulur. Allah kalpler zikrettikçe mutmain olur buyuruyor. Çocuklar duyarlı olmamış olsa bile birlik beraberlik içerisinde zikir etmiş olsalar, bir Allah lafzını 3-5 kişi bir arada söylese veya bir duayı hep beraber söylemiş olsa hem kalbi hem de kulak manevi olarak çok etkileniyor. Ben bunu yaşıyorum, benim de çocuğumun okulunda böyle bir heyecanını yaşıyor. O heyecanla da kendi motivasyonu bence yükseliyor. İnşallah daha da duyarlı olur.”

“...Müslümanların birlik ve beraberliği elhamdülillah. Ailelerin de kaynaşmasına vesile oluyor. Benim çocuğum bu okulda, Pakistanlının çocuğu da bu okulda, bir selam bir kelam, onun derdiyle de dertleşiyoruz aileler olarak da. Birliğimizin daha da güçlenmesine sebep oluyor.”

K12 “Manevi ruhsal olarak bayağı bir katkıları var.”

“... şunu aklında bulundurur, biz müslümanız, elhamdülillah onu her zaman biliyor.”

Sevgi paylaşımı

İDD’de ZEÖ’ler paylaşmayı, kardeşliği ve sevgiyi paylaşmayı uygulayarak öğrenmektedirler.

K11 “İslam din derslerinin özel gereksinimli çocuklara sevgi katkısı olduğunu söyleyebilirim. Çünkü bu tür çocukların ortak alfabesi sevgidir. Bu da İslam din derslerinde yeterince vardır. Burada din dersini işleyen eğitimcinin de verdiği derse sevgisini katması önem arz etmektedir.”

“...Din dersi güven verme ve güven duyma duygularını kuvvetlendiriyor.”

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere ZE öğrencilerin İDD'ne girmelerinin onlara büyük katkısı vardır. Veliler verdikleri cevaplarda, manevi katkısının üzerinde durmuşlardır. Bu da gösteriyor ki bu çocukların maneviyata ihtiyaçları vardır. Çocuklarının ihtiyaçlarını iyi bilen aileler, onların manevi olarak desteklenmesini önemsediklerini vurgulamışlardır. Müfettişler ve öğretmenler ise bunun yanında daha çok sosyalleşme, islami kimlik gibi İDD'de dünyevi olarak elde edecekleri kazanımları üzerinde durmuşlardır.

Alanyazında Uludağ Üniversitesi Din Eğitimi Bilim Dalında Engelli Bireylerin Din Eğitimi adlı doktora çalışması (Musayev, 2013) engellilere din eğitiminin rolü konusunu işlenmiştir. Özel Eğitimde Din Eğitimi El Kitabı (Demir vd., 2018) çalışması ise Doç. Dr. Sadettin Özdemir ve Dr. Mustafa Başkonak editörlüğünde yapılmış engellilik konusunda önemli bir çalışmadır.

3.2.2. Ailelerin Zihinsel Engelli Çocuklarını İslam Din Dersine Gönderme Sebepleri

Ailelerin özel gereksinimli çocuklarını İDD'ne göndermelerinin sebepleri müfettişlere, öğretmenlere ve ailelere sorularak, farklı konumdaki kişilerin gözünden ailelerin gönderme sebepleri bulunmaya çalışılmıştır. Bu temanın kodları dini eğitim alması, dini açıdan sahip çıkılması, çocuğun vakit geçirmesi, ailenin kafa dinlemesi, ailelerin de çocukken bu derse gitmeleri sebepler olarak verilmiştir.

Dini açıdan sahip çıkılması

ZEÖ'lerin okullarda İDD'ye katılmaları sağlanarak onlara dini açıdan arka çıkılması, desteklenmesi gerekmektedir.

K2 “Zannımca manevi destek alsınlar diye çocuklarını din derslerine gönderiyorlar.”

K3 “...öğretmenler onlara o ortamda sahip çıkarak onlarla ilgilenerek İslami yönden yaklaşarak en azından o çocukların sahipsiz olmadıklarını, kendilerine sahip çıkan dini açıdan da birilerinin olduğunu görmeleri velileri de sevindiriyor. Onun için velilerde bundan dolayı isteyerek çocuklarını getiriyorlar. Yani burada birinci derecede çocukların İslami verilen eğitimi almalarından ziyade, oraya gelerek işte öğretmenle birlikte vakit geçirmeleri, en azından konuşabildikleri,

söyleyebildikleri kadarıyla Allah lafzını dile getirmeleri, bazı terimleri öğrenmeleri bunlar için büyük bir kazanç.”

K5 “Gönderenler bence dinin insana iyi geleceğinin bilincinde oluyorlar ve o çocuğun da oradan (din dersinden) faydalanmasını istediklerini düşünüyorum. Göndermeyenler de çocuğum engelli, anlamıyor, din dersi ona yük olmasın, okulda zaten zorlanıyor, ekstra bir zorluk olmasın diye düşünüyor olabilirler. İçeriğini bilmediği zaman İslam dersinde sanki çok fazla bir bilgi yüklenecekmiş gibi düşünüyor. Bilmediklerinden göndermiyorlar.”

Dini eğitim alması

Ailelerin İDD öğretmenlerinden en büyük talepleri çocuklarının kapasitelerine göre dini eğitim almalarıdır.

K6 “Aileler anlamaz diyor ama çocuk anlıyor. Kendi kabiliyetine göre anlıyor. Göndermelerinin nedeni de bazı aileler yine çocuklarının belirli bir çapta dininin belirli terimlerini belirli bir şeylerini öğrenmesini istiyorlar. Bu da gerçekten zamanla oluyor. Diğer öğrenciler gibi birden olmuyor ama zamanla oluyor. Yavaş yavaş oluyor. Sabır gerektiriyor.”

K7 “Evet, kesinlikle farklı ebeveynlerin ve farklı nedenlerin olduğunu varsayıyorum, ancak çoğu zaman sadece çocuğun İslam’ı biraz da olsa öğreneceğini umuyorlar, sadece Allah demesi ya da Bismillah demesi bile onları sevindiriyor.”

K11 “Aileler özel gereksinimli çocuklarını İslam din derslerine, kendi veremedikleri ya da vermekte zorlandıkları bazı kavramları sevgi yoluyla öğrenmeleri için gönderiyorlar diye düşünüyorum.”

Ailenin kafa dinlemesi

Bazı aileler İDD’nin amaçları dışında sırf kendileri biraz daha ZE çocukları olmadan bir iki saat daha rahat vakit geçirebilmek için, çocuklarını bu derse gönderebilmektedirler. Bu acı gerçeğe de dikkat çekilmiştir.

K1 “Elbette çocuğunun daha iyi bir manevi bir eğitim alması için, din eğitimi alması için gönderiyorlardır, çünkü bunlar evde yeterince verilemeyebiliyor. Bir de ortam tabii ki farklı, ortamın etkisi, aile ortamı, farklı okul ortamı farklı, bundan dolayı gönderiyorlar. Velilerimiz dine önem verdikleri için, dini eğitime, maneviyata, bundan dolayı. Belki çok az bir kısmı evde çocuklarının daha çok

sıkılabileceğinden dolayı, zaman açısından ya da evde biraz daha kafa dinlemek için, çocuk gitsin biraz kafamı dinleyeyim, okulda olsun belki bundan dolayı. Çok az bir kesim belki böyle düşünebilirler. Zaten sürekli zorlanıyoruz evde diye. Engellilere bakmak kolay değil, en azından 1-2 saat daha okulda kalırsa biraz daha kafamı dinlemiş olurum diye, o düşüncede olanlar da olabilir.”

K8 “Bence ebeveynleri önce bir, ikiye ayıralım: Bir aman benim çocuğum eğitime gitsin de benden uzak dursun gibi, kurtulmak gibi. Ama şöyle veliler de tanıdım, hocam siz nasıl beceriyorsunuz? Sizi çok seviyor, ... dedik mi güller açıyor yüzünde, nasıl böyle oluyor deyip de bizlerden fikir alan veliler de var.”

Çocuğun vakit geçirmesi

Bazı aileler için ZE çocuklarının İDD’de bir şeyler öğrenmesi ve tatbik etmesi çok önemli olmayıp sadece o ortamı teneffüs etmesi yeterli bulunmaktadır. Bu ortamda bulunmaktan bile bir çok kazanımlar elde edeceklerini düşünmektedirler.

K9 “... belki çocuk manevi bir boşluk yaşayacak diye düşündüğü için olabilir. Kendi çocuğum konuşmuyor ve çok fazla algısı da açık değil ama ben ruhu dinlendiği için o ortamda o bilinç oluşsun, belki arkadaşlarından görür, figürleri sembolleri öğrenir amacıyla gönderdim.”

K10 “...o ortamı teneffüs etmeleri manevi açıdan benim hoşuma giden belki kendi kalbi duygumdur, beraberlik birlik, mutluluk paylaşımı. Zaten çocuklar evlerde sıkılıyorlar. Ortam farklılaştığı zaman arkadaş çevresi geliştiği zaman veya sevdiği bir öğretmeni, hem de din dersi olarak bir anne gibi şefkatli, merhametli birisinin olması veya bir duygusal açıdan daha duyarlı davranan bir hocasının olması onlara çok şeyler katabilir.”

Ailelerin de çocukken bu derse gitmeleri

Kişi hayatında yaşadığı olumlu şeyleri, kendi çocuğunun da yaşamasını isteyebilir. Aileler çocukluklarında gittikleri İDD’ye çocuklarının da gitmelerini istemeleri bu sebeptendir.

K12 “...benim ailem beni küçük yaşta camiye gönderdiler ve ben dindar bir aileden geliyorum. İnsan böyle aynı ailesinden gördüğü şekilde içine sindiriyor, çocuğuna da tatbik etmek istiyor.”

Katılımcılara göre, aileler ZE çocuklarını İDD'ne göndermeleri, onların maddi manevi fayda sağlayabilmelerini ifade eden çeşitli sebeplerden dolayıdır. Fakat bir müfettiş ve öğretmen bu konuda sahada durumun farklı olduğunu, bazı velilerin, çocuk bir iki saat daha okulda fazla kalıp, kendileri kafa dinlemek için İDD'ne gönderdiklerini iddia etmişlerdir. Bu ifadeler yaşanan tecrübelerden kaynaklanmış olup söylemde ve pratikte işin farklı olduğunu görmemize yardımcı olmaktadır.

3.2.3. Zihinsel Engelli Çocukların İslam Din Dersiyle Birlikte Cami Atmosferine İhtiyaçları Vardır

ZE öğrencilerin İDD'nde yeterince dini eğitim alıp almadıkları ve ekstra cami eğitimine ihtiyaç olup olmadığıyla ilgili görüşlerini paylaşan katılımcıların hemen hemen hepsi, çocukların cami atmosferine ihtiyaçları olduğunu düşünüyorlar. Okul cami birbirini tamamlayacağı, anadil din eğitimi camide-Almanca din eğitimi okulda, teorik eğitim okulda ve pratik eğitim camide verilebileceği lakin cami eğitimi konusunda eğitimin çocuğa, şartlara ve ortama bağlı olarak değişebileceği fikirleri ağır basmıştır. Ana tema olarak ZE öğrenciler İDD ile birlikte cami atmosferine ihtiyaçları vardır, sonucuna ulaşılmıştır. Bu tema sadece “cami ortamında olmaları yeterli” ve “cami ortamının yanında cami eğitimine de ihtiyaçları vardır” olmak üzere 2 koddan oluşmaktadır.

Cami ortamında olmaları yeterli

Bazı katılımcılara göre ZE çocuklarının sadece cami ortamında olmaları, o ortamda hiçbir şey yapmasalar da bulunmaları, çocuklar için yeterlidir. O ortamda bulunmakla dahi bir çok kazanımlar elde edebilirler.

K3 “...Orada zihinsel engelli çocukların ben pek fazla eğitim açısından bir şey alacakları kanaatinde değilim ama ortam açısından en azından Müslüman bir ortama gitmeleri, orada Müslümanlarla birlikte olmaları hoşça vakit geçirmeleri onlar için bir kazanç olabilir. Ama okullarda sadece bu haftalık 2 saat olarak belirli, camiye belki hafta sonu 2 gün gidebilirler, hafta içi gidebilirler. Caminin avantajı bundan dolayı çocukların İslami ortamda beraberce vakit geçirmeler açısından bir fayda sağlayabilir.”

K4 “...Camideki sıkıntı şu, orada bu çocuklarla yeterince ve birebir ilgilenebilecek personel ve bütçe olmadığını biliyorum. Bunlar özel çocuklardır, bazı çocuklar hakikaten zihinsel engelli ama camiye gittiği zaman daha farklı bir atmosfere girip kendisini rahat hissedebilir ama bunun akranları tarafından nasıl karşılanacağı çok önemli. Mesela okulda karma sınıflarda ders veren din dersi öğretmenlerimiz o çocuğun orada adapta olmasına ve uyum sağlamasına önem veriyor ama bunu camide başarabilirler mi bilmiyorum, bence sosyalleşme adına olabilir ama eğitim adına biraz zor.”

Cami ortamının yanında cami eğitimine de ihtiyaç var

Birçok katılımcıya göre ZE çocukların sırf camiye gitmeleri yeterli olmayıp camide aktif olarak eğitime katılmaları gerekmektedir. Ama böyle bir ortam şu anki koşullarda mümkün değildir, ileriki yıllarda bu durum değiştirilebilir.

K1 “...Bu noktada aslında hem camideki eğitimle hem okuldaki verilen din dersleri birbirini çok güzel tamamlıyor diye düşünüyorum, İkisi de olsa daha iyi olur çünkü okuldaki din dersleri yeterli olmuyor, camideki de tek başına yeterli olmuyor. Bir de şu boyutu var, camide genelde öğrenci kendi diliyle kendi dinini öğreniyor, İslami değerleri öğreniyor. Okuldaysa Almanca dini kavramları öğrenmiş oluyor. Bu da çok önemli, Avusturya'da yaşıyoruz, sürekli farklı kültürden, dinden olan insanlarla, çocuklarla iletişim halindeyiz, kendi dinimizi Almanca hangi kavramlarla ifade edebiliyoruz...”

K2 “...Cami eğitimine ihtiyaç olduğunu düşünüyorum ama camilerimizin bu eğitimi verebilecek imkân ve potansiyeli var mı? O konuda emin değilim.”

K5 “Bence bu çocuğun algı derecesine bağlı, kapasitesi kaldırıyorsa kesinlikle bir camiye gitmesi sosyalleşme adına faydalıdır. Cami atmosferi maneviyat yönünden hiçbir şey öğrenmese bile faydalıdır. İkisi de olmalı, hem cami eğitimi hem İslam din dersi. Almanca islami terimleri okulda, Türkçe terimleri camide öğreniyorlar. O çocuklar burda yaşıyor, bu terimlerin almancasını da bilmeleri lazım. Bu sebeple çocukların İslam din dersine girmeleri önemli.”

K6 “...Bu tek okulla yeterli olacağını düşünmüyorum. Benim nazarımda camide de özellikle bu tür çocuklara bir alan açılmasını isterim. Ona göre de hocaların pedagojik belirli seminerler almasını isterim. Sonuçta onlar da bizim evlatlarımız

olduğu için en azından camiye de orada görmüş olur. O atmosferi yaşamış olurlar.”

K7 “...Ayrıca cami eğitimi her zaman iyidir, çünkü çocuklar camide okulda olmayan şeyleri görürler, insanların dua ettiğini, namaz kıldığını gibi.”

K8 “...Biz sadece tohumu yetiştiriyoruz, onu sulamak, onun bakımını yapmak lazım. Ben ona üç ayak diyorum sac ayağı diyoruz ona. Evet okul olduğu kadar da cami de çok gerekli.

Ben, veli, biz öğretmenler ve cami diye düşünüyorum. Evet okul olduğu kadar da cami de çok gerekli.”

K10 “...Genelde ihtiyaç oluyor hocam, ne kadar fazla olursa o kadar çok iyi olur. Yani pekişmiş olur. Aslında belki çocukların konumunu tam bilmiyorum ama belki istemeyebilir. Tabii ki bazıları istekli davranır, bazıları çekimser davranır, o ailenin yapısına da bağlı olarak.”

K11 “...Okullardaki din eğitimi hem zamanın azlığı hem de ihtiyacın çokluğu sebebiyle yetersiz kaldığından camilerdeki eğitimlerle takviye edilmelidir.”

K12 “... ikisi de önemli hem cami hem okul, caminin yeri başka ve okulun yeri başka.”

Katılımcıların ortak görüşüne göre ZE çocuklar cami atmosferine ihtiyaçları vardır. Ancak öğretmenler, veliler ve müfettişlerin bazısı, cami atmosferinin yanında cami eğitimine de ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Buradan anlaşılacağı üzere okullardaki İDD tek başına yeterli olmayıp, çocukların dinlerini tatbik edecekleri, islami kültürü yaşayacakları, dini eğitim alacakları camilere ihtiyaçları vardır. ZE öğrenciler için cami ortamındaki şartlar elverişli hale getirildiğinde onlar da bu imkandan faydalanacakları varsayılmaktadır.

Alanyazında Ayşe Almıla Akca'nın *Moscheeleben in Deutschland* (Akca, 2020) adlı eseri Almanya'daki camilerin fonksiyonuyla ilgili bir çalışmadır. Ayrıca Mehmet Hilmi Tuna (Tuna, 2014) *Islam ist nach der Schule* adlı yüksek lisans çalışmasında Avusturya'da dini eğitim açısından camileri ele almıştır.

3.2.4. Özel Okullarda- Kaynaştırma Sınıflarında Din Dersi Karşılaştırma-Homojen- Heterojen Gruplarda Din Dersi Karşılaştırma

ZE öğrencilerin sadece ZE öğrencilerin okuduğu özel okullarda din dersine girmesi mi ya da ZE olmayan öğrencilerle normal okullarda kaynaştırma sınıflarında İDD'ne girmesi mi onlar için daha faydalıdır? Diğer taraftan birbirine yakın engeli olanların homojen gruplarda toplanması mı yoksa engel göz önünde bulundurulmadan heterojen gruplarda din dersi verilmesi mi daha faydalıdır konusu özel okullarda-kaynaştırma sınıflarında din dersi karşılaştırılması; homojen-heterojen gruplarda din dersi karşılaştırılması teması altında incelenmiştir. Bu temaya ait kodlar, özel okullarda ve homojen gruplarda din dersi daha verimlidir ve kaynaştırma sınıflarında ve heterojen gruplarda din dersi daha verimlidir.

Özel okulda ve homojen gruplarda din dersi daha verimlidir

ZE çocuklara, özel durumlarına göre ayarlanmış özel okullarda ve homojen küçük gruplarda ders verilmesi, katılımcıların çoğu tarafından çocuklar için daha verimli olarak görülmüştür.

K1 “...Kendine has özel okullarda dersini alması engelli öğrencilerin diğer engelli öğrencilerle aynı sınıfta, aynı ortamda ders alması daha faydalı gibi görünüyor. Çünkü o engelli olan çocuğun bu halini, psikolojik durumunu, engelliliğini anlayacak, paylaşacak başka öğrenciler var. Aynı seviyede, aynı engelliliğe sahip olan öğrenciler aynı ortamda olursa bu defa psikolojik olarak o öğrenciler rahatlamış olur. Ve tabii müfredatın uygulanması açısından da aslında çok büyük bir kolaylık olur özel okullara gitmeleri. Aynı engelliliğe sahip benzer öğrencilerle aynı o özel okulda bulunmalı...”

...(homojen) yani aynı seviyede olmaları aslında çok daha faydalı olur ve kolaylaştırır. Daha kolay olur aynı seviyede olmaları hem eğitim açısından hem de çocukların kaynaşması açısından...”

K3 “...Genelde bizim sıkıntımız şu: Eğer bir grupta çok engelli olan bir çocuk, bir de biraz engeli olan bir çocuk varsa arada bir problem oluyor. Öğretmen bunlarla birebir ilgileniyor. Mesela bir saat içerisinde 5-10 dakikasını birine 5-10 dakikasını diğerine ayırarak.”

K4 “...Bu çocukların durumuna bağlı, hafif dereceli zihinsel engelli çocuklar kaynaştırma sınıflarında; orta ve daha ağır zihinsel engelliliği olanlar da özel okullarda olmalarını uygundur. Çünkü ileri zihinsel engelli durumda olanlar öğrenme sorunuyla karşı karşıya kalıyorlar.”

” Bunun (heterojen) diğer tarafta az da olsa olumsuz tarafı şu, normal düzeydeki çocukların dikkatini dağıtmak, onların dersteki motivasyonunu biraz azaltma gibi riskleri de var. Yeterli eleman olması gerekiyor sınıfın içerisinde, bazen bir çocuk dersi tamamen dağıtıyor, diğer çocukları bırakıp her dersi ona kurban etmek de yanlış. O çocuğu kazanalım derken diğer çocukları sıkıntıya sokacağız bu taraftan, o da olabilir.”

K5 “...Kalabalık bir grupta bir-iki zihinsel engelli çocuk olduğunda, bu öğretmen için ilgilenmesi zor oluyor. Onlara kesinlikle özel ilgi gerekiyor, grup kalabalıkta o özel ilgiyi veremiyorsun. Bence özel okullarda olmaları daha iyi, çünkü orada sayı da az oluyor ve iki öğretmen olduğu için ders daha verimli geçebilir. Bu imkân normal okullarda yok...”

Bu durumun dikkate alınması gerekir kesinlikle, her çocuk farklıdır zaten ama çok büyük farklar olmadığı sürece birbirlerini tamamlıyorlar.”

K7 “...konuşamayan çocuklar, bir şeyi başarmak için çok fazla baskı altında olmadıkları özel okullarda daha iyi öğrenebilirler...”

K9 “...özel okul) okuyup din dersine girmesi daha faydalı çünkü daha fazla ihtiyacı olan bir çocuk gelişiminden dolayı.”

Kaynaştırma sınıflarında ve heterojen gruplarda din dersi daha verimlidir

Bazı katılımcılar ZE çocukların ZE olmayan çocuklarla kaynaşması adına kaynaştırma sınıflarında ve heterojen gruplarda ikinci öğretmen desteğiyle daha verimli olacağını savunmuşlardır.

K4 “... normal düzeyde çocuklar ile bire bir aynı grupta olmaları özel çocuklara karşı empatiye yaklaşımlarını, öğrenciler arasında kaynaşma ve toplumsal hayatta birlikte yaşanabileceğini geliştirir. Bir arada yaşadığı zaman bir avantajı bu...”

K10 “...Bence orası daha uygun çünkü çocuklar her an konumu farklılaşıyor. O çocuğun konumu o ortam içerisinde daha da olgunlaşıyor. Kendi yanlışlıklarını

veya eksikliklerini görüyor. Hocalar da destek çıkarsa ilgilenirlerse o çocuklar daha da güçlü oluyorlar. O çocukların diğer tarafta tek bir zihniyetin içerisinde olması o çocukları geriletir, ileriye taşımaz.”

K12 “...Aslında genelde okullarda entegrasyon sınıfında normal çocuklar da olduğu için bence kaynaşmaları bir açıdan daha güzel. Çünkü bu çocuklar öbür çocuklardan daha öğrenebilirler. Hem daha fazla motive olacaklarını da düşünüyorum. İkisine çok faydası olabilir. Ayırmamak lazım, ha bu biraz farklı, biraz uzak duralım. Bence kaynaşmaları daha güzel...”

Katılımcıların çoğunluğu ZE çocukların özel okullarda ve homojen gruplarda dersin faydası üzerinde durmuştur. Ama bir müfettiş hafif ZE’ler kaynaştırma sınıfı ve heterojen gruplarda; orta ve ağır olanlar özel okul ve homojen gruplarda olarak özetlemiştir. Bu tespit çocuğun durumunun belirlenmesi, sonrasında karar verilmesi gerektiği olarak yorumlanabilir.

Özel Eğitimde Din Eğitimi El Kitabında (Demir vd., 2018) Muzaffer Üzümcü’nün din eğitiminde kaynaştırma uygulamaları ve destek özel eğitim hizmetleri akademik yazısı ve Fırat Üniversitesi Sınıf Eğitimi Bilim Dalı’nda Sinan Adanır’ın Zihinsel Engelli Çocuklarda Akran Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Adanır, 2020) adlı yüksek lisans tezi zihinsel engelli çocukların toplumsal kabul edilebilirlik düzeylerinin artırılabilmesi için akran etkileşiminin desteklediği sosyal becerilerin öğretilmesi gerekliliği ile ilgili çalışmalar alanyazında araştırma kaynakları olabilir.

3.2.5. Zihinsel Engelli Öğrencilere Birinci Sınıftan İtibaren İslam Din Dersi

ZE öğrencilerin birinci sınıftan itibaren İDD’ne girmesi hususunda sorulan sorularda katılımcıların çoğu eğitimin erken başlamasının daha faydalı olacağı, derse daha çabuk adapte olacaklarını, çocukların Almancasının gelişmesine katkıda bulunacağını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan iki katılımcı okula henüz alışamadıysa, derste bunalıyorsa, çocuğun durumuna göre karar verilir ya da ertelenebilir şeklinde fikir beyan etmişlerdir. ZE öğrencilere birinci sınıftan itibaren İDD temasını birinci

sınıftan itibaren İDD'ne girmeli ve öğrencinin durumuna göre karar verilmeli olarak kodlanmıştır.

Birinci sınıftan itibaren İDD'ne girmeli

ZE çocukların yeni bir duruma ve ortama alışmaları biraz zaman aldığı için ne kadar erken İDD'ye katılırlarsa o kadar çabuk alışacakları savunulmuştur.

K1 “Zihinsel engelliler olsun bedensel engelliler olsun ya da normal bir öğrenci olsun birinci sınıftan başlamasın çok önemsiyorum ben. Çünkü eğitimde bir insanı, bir çocuğu ne kadar küçük yaşta iyi eğitebilerseniz o kadar daha kalıcı, daha etkili oluyor. 6 yaşına gelmiş bir çocuk aslında 4-6 yaş bir çocuğun karakterinin yüzde seksenine kadar oluştuğu dönem. Birçok değerlerin, dini değerlerin, aslında o yaşa kadar, 6 yaşına kadar aslında içselleştirildiği bir dönem, daha çok ailenin de etkisiyle. O eksikleri bir şekilde okulda çocuğun din dersinde tamamlayabilmesi gerekiyor. Ne kadar çok erken olursa aslında çocuğun ruh sağlığı için, dini değerlerini içselleştirebilmesi için aslında çok daha iyi...”

K2 “...Sonuçta dini eğitim insanın ruhsal ve manevi yönünü güçlendiren bir derstir aynı zamanda. Onun için okula başlar başlamaz katılmalarını önemli buluyorum...”

K3 “...Din dersi konulmuşsa burada Avusturya kanunlarına göre din dersi kanununa göre bırakın ilkokul birinci sınıfa başlamış, hazırlık sınıfında olan çocuklar için bile din dersi var burada. Onun için burada da müfredat gereği, birinci sınıftaki çocuğun alacağı müfredat neyse ona göre. Burada din dersini vermek zaten Almanca olduğu için aslında diğer öğretmenlerin buradaki itirazları çocuklar din dersine gitmesinler, Almancaları yok, Almanca öğrensinler ama din dersi de Almanca verildiği için bir katkı sağlayacaktır”

K4 “...Ben faydalı olacağına inanıyorum. Her yaş grubunun ve her zihinsel engelli çocuğun kendine has bir ayrı dünyası olur. Önemli olan rehber öğretmenleri neyi nerde ve nasıl şekilde o çocukların kendi yaş ve durumuna göre neyi verebilecekleri çok önemli yoksa bu tür çocuklar zaten 2 sene 3 sene sonra kendini daha zihinsel olarak iyi bir ortama getireceği garantisi de yok...”

K5 “Kesinlikle olumlu olarak görüyorum. Çünkü o çocuk, din dersini hiç görmüyor, sonra birden din dersine gidiyor, diyecek hoppala bu ne şimdi. Bence onu diğer dersler gibi baştan aldığı zaman kesinlikle onu da temel ders görecektir diğer derslerle birlikte. Biz de ilkokul birinci sınıfta çocuklara zaten en basitlerinden başlıyoruz.”

K6 “Benim nazarımda girmeleri lazım. Sonuçta çocuğun bir adapte olma süreci var. Yani gönderen aileler de oldu, göndermeyenler de oldu. İkinci, üçüncü ve adaptasyonda biraz sıkıntı yaşandığı süreçler oldu ama sonunda oluyor ama birinci sınıftan gitmesi daha mantıklı daha elzemdir...”

K8 “Bana kalsanız aslında kreşten itibaren girmeli. Ben aslında ortaokulda öğretmenlik yaparken çok geç olduğunu düşündüm. Çünkü eğilemiyorlar. Ben din dersinin ilkokuldan itibaren verilmesini düşünerek yaklaşık 10 senedir ilkokuldayım ve bana kalsanız, kreşte verelim derdim. Hani ilkokul bile geç. 6-5 yaşta din eğitime başlamalı. Burada da velilere büyük görev düşmekte...”

K9 “İlk seneden itibaren katıldı. Evet, din dersi haftada bir saat yeterli, çocuğa ağır gelecek bir durum değil. Hatta ders ortamından uzaklaşıp belki daha çok motive olacaktır çocuk.”

K11 “...Din dersleri için ilkokul 1. sınıf çok geç. Din dersinin 3 veya 4 yaşında başlatılması gerekir.”

K12 “...Evet katıldı, çünkü ben çok istiyordum, girsin diye. E... de sağ olsun hiçbir zaman anneciğim gitmeyeceğim demedi. Özellikle o ilk sınıfa gittiği zamandan beri devam ediyor, alıştı.”

Öğrencinin durumuna göre karar verilmeli

Bazı katılımcılar öncelikle ZEÖ'ye bakılmalı, İDD'yi kaldıramayacak durumda olan öğrenciyi bu derse almak faydadan çok zarar getirebilir. Bu sebeple öğrenci iyi gözlemlenmeli ve ona göre karar verilmelidir.

K7 “...Elbette çocukların çoğu zaman önce okula alışmaları gerekiyor ama İslam din öğretmenlerini gördüklerinde biraz içlerine güven gelebilir, mesela onların giyimini evdeki giyim tarzına benzetebilir. Çocuğu bir süre gözlemlemek gerekir. Eğer bunalıyorsa, okula daha alışamadıysa, üstüne bir de okuldan sonra din derslerinin verildiğini gözlemlemeliyiz. Buna bireysel olarak karar verilmeli.”

K10 “...Çocuğun konumuyla ilgili. Çocuk sevdiği ortamlara çok meraklı. Küçük yaşta birinci sınıfta belki zorla giden çocuklar olabiliyor. Mesela ilkokuldan sonra bir de din dersine gönderilirse belki çocuk sıkılabilir.”

Zihinsel engelli öğrencilere birinci sınıftan itibaren İDD teması altında görüşlerini paylaşan katılımcıların çoğunluğu birinci sınıftan itibaren İDD’ne girmelerini elzem görmüşlerdir. Hatta bazıları (K1, K8, K11) dini eğitimin birinci sınıftan önce başlaması gerektiğini savunmuşlardır. Bu çocukların alışma süreleri diğerlerine göre daha zor ve yavaş olduğunu varsayarsak, ne kadar erken din eğitimi alırlarsa o kadar kolay adapte olurlar yorumu yapılabilir.

Alanyazında Anna Klaaßen’in Religion von Anfang an! Erste Hilfe für das 1. Schuljahr (Klaaßen, 11 Ağustos 2024) adlı yazısı Hristiyan din dersi için örnek verilebilir. Prof.Dr. Sefa Saygılı Beyin Gücünü Etkili Kullanma Sanatı adlı eserinde çocukların 1. Sınıftan itibaren din dersine girmelerini savunmuştur.

3.2.6. Zihinsel Engelli Öğrencilerin İslam Din Dersi Hakkında Ders Dışı Kişilere İletileri

Katılımcılardan öğretmenlere yöneltilen “öğrenciler din dersi hakkında ders dışı kişilere olumlu/olumsuz bahsediyor mu, bunun derse etkisi nasıl oluyor ve velilere yöneltilen çocuğunuz din dersi hakkında size ve başkalarına olumlu/olumsuz bahsediyor mu, varsa nelerdir sorularına verilen cevaplardan yola çıkarak ZE öğrencilerin İDD hakkında ders dışı kişilere iletileri teması incelenmiştir. Katılımcıların hepsi öğrencilerin İDD hakkında ders dışı kişilere olumlu iletilerinin olduğu konusunda fikir beyan etmişlerdir. Bu iletilerini konuşabilen öğrenciler sözel olarak, konuşamayan öğrenciler beden dili ve yüz ifadeleriyle dışa yansıtılmışlardır. Elde edilen bulgular konuşabilen öğrencilerin iletileri ve konuşamayan öğrencilerin iletileri olarak iki kod ile verilmiştir.

Konuşabilen öğrencilerin iletileri

Konuşarak anlatılmak istenilen şeyler dışa yansıtılabileceği için konuşabilen ZE öğrenciler İDD hakkındaki görüşlerini konuşarak aktarabilirler.

K5 “Tecrübe olarak benim birebir görüştüğüm aileler de oluyor. Onlar da seni çok seviyoruz diyorlardı. Dersine girmek istemiyor gibi bir şey yaşamadım. Bunu duymak diyorum herhalde en güzel şeylerden bir tanesi.”

K6 “Ben şimdiye kadar hep güzel dönüşler aldım. Zihinsel engelli olan öğrencilerden. Çünkü bir öğrenci dersi sevdiğinde zaten direkt evde anlatıyor. Ne olduğunu, ben bugün bunu öğrendim. Anlatamayanlar zaten yaptıkları şeyleri gösteriyorlar. El becerilerini, aileler de zaten bunları görünce muhakkak ki seviyorlar. Benim çocuğum bunu yapabilmiş diye aile içinde bir güzel anı oluyor. Olumlu dönüşler alıyoruz.”

K10 “Dinle alakalı, şimdi kendisi baş örtülü, anaokulundan beri başörtüsü takıyor, yani küçüklüğünden beri hiç açmadı elhamdulillah, çok seviyordu. Biz takıyoruz, annem gibi olacağım, ablam gibi olacağım, böyle bir sevdası vardı. Bir de bir hocası sen başörtünü çıkartman lazım demiş. Ben Osmanlı torunuyum, ben baş örtümü çıkartmam, ben Müslümanım demiş. Elhamdulillah hiç beklemezsiniz ama bazı sözleri, öyle olgun bir yapıya sahip insan gibi kelimeler çıkıyor ağızından. Mesela camiye giderken seve seve gidiyor, anne acele edelim, geç kalmayalım, bu dersi kaçırmayalım. Ben gittiğim zaman ablalarla orada Kuran okuyorum, boş durmuyorum diyor.”

K12 “E...’ın biraz alınganlık bir durumu var ama bazen anlayamadığı bir arkadaşı olduğu zaman ve ona kafasını taktığı zaman böyle durumu olmuştur, bir söylentisi olmuştur ama anlık bir durum. Onun dışında ben E...’nin severek gittiğine inanıyorum.”

Konuşamayan öğrencilerin iletileri

ZEÖ’lerin bazısı konuşamadığı için anlatmak istediklerini yüz ifadeleri ve vücut dilleriyle anlatmaya çalışmaktadırlar. Kimi zaman sevinmekle, gülümsemekle, sarılmakla veya başka şekilde dışa yansıtmaktadırlar.

K7 “...Okulda ağırlıklı olarak öğrencilerimiz konuşmuyor ama yanımıza geldiklerinde mutlu olduklarını fark ediyoruz. Bunu tepkilerinden görebiliyoruz, anlayabiliyoruz. Konuşabilen çok az öğrenci var ama tabii ki kendilerini olumlu ifade ettiklerinde mutlu oluyoruz. Ve eğer olumsuz bir şey dediklerinde neyi beğenmediğini sorup halletmeye çalışıyoruz.”

K8 “...Çok oldu. Sevmese yapamaz zaten. Mesela hiç konuşmayan bir çocuğumun Fatiha Şerife'yi ezberleyip de anne ve babasına anlattığında sonra bunu mutlaka dedeye de neneye de göstermemiz lazım deyip hiç daha o yaşa kadar konuşmamış bir çocuğun Fatiha Şerifeyi çok güzel bir şekilde okuması, o dedeyi ve neneyi duygulandırmış ve bana gelmişlerdi teşekkür için. Her şekilde oluyor, geri dönüşünü alıyoruz, meyvelerini alıyoruz. Hiç öğrenmiyor dediğiniz çocuk bile öğreniyor ve hiç ummadığınız bir zamanda anne demeden baba demeden size bunu okuyor.”

K9 “Söylediğim gibi konuşamadığı için bizim gördüğüm şey, kendinin bir şeyler sosyal medyadan bulup mesela dini şeyleri dinlemesi çok dikkatimizi çekiyor ve ilahiler gösteriyor ya da dinliyor. A... ile iletişimimiz sözel olmadığı için bu konuyla ilgili paylaşım yok ama şunu görüyorum siz çok emek veriyorsunuz, ilgileniyorsunuz, normal sınıf öğretmenleri ya da terapistler gibi sürekli randevulara çağırıp görüşüyorsunuz, telefonla konuşuyorsunuz. Bunlar çok olumlu. Bizde o zaman daha gönül rahatlığıyla çocuklarımızı gönderiyoruz, memnun oluyoruz.”

K11 “Çocuğum konuşamadığı için çok bahsedemese de beraberinde getirdiği materyalleri göstererek öğrendikleri hakkında fikir veriyor.”

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere çocuklar İDD'ne severek gelmektedirler. Bunu konuşabilenler sözlü ifade ediyor, konuşamayanlar yüz ifadeleri ve hareketleriyle dışa yansıtıyorlar. Severek gelmeleri dersin manevi bir terapi saati gibi işlenmesi olarak yorumlanabilir. Velilerin memnuniyeti çocuklarının memnuniyetiyle doğru orantılı olarak arttığı tespit edilmiştir. Neticede katılımcı veliler, çocukları İDD'den memnun oldukları için, onları bu derse gönül rahatlığıyla gönderip kayıt sildirmemişlerdir.

Alanyazında Der Wert von Religionsunterricht in der Schule (Okulda din dersinin değeri) (Haslinger, 2011) adlı lisans tezi çalışmasında iyi bir din dersinin kriterleri arasında öğrenci iletileri ve diyalog üzerinde durulmuştur.

3.2.7. Zihinsel Engelli Öğrencilerin Bireysel Farklılıklarını Dikkate Almak Gerekir

ZE öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almak gerekir teması altında görüşlerini paylaşan öğretmenler ve velilerin hemen hemen hepsi çocuğu gözlemleyerek iyi tanımak gerektiğini savunmuşlardır. Sonrasında sabırla ve sevgiyle farklılıklarına göre hareket edilebileceğini de belirtmişlerdir. Bireysel farklılıklara göre bu öğrencilere yönelik yapılabilecekler çocuğu gözleme, tanıma ve sabır, sevgi gösterme şekilde kodlanmıştır:

Çocuğu gözleme ve tanıma

ZEÖ'yi iyi gözlemleyerek ve hakkında bilgi alarak bireysel farklılıkları dikkate alınabilir. Sonrasında bu farklılıklara göre İDD işlenebilir.

K5 “Çocuğu zamanla tanıdıkça daha iyi karar veriliyor. Bazı çocuklar bilgisayar bile kullanabiliyor. Onlar mesela bilgisayarın önüne oturtup mesela birine ben sure açıyordum, onu dinliyodu, sonra oyun oynayabiliyordu, bunu ezberle veya biraz dinle sonra o oyunu oynayabilirsın ödül olarak, sonra diğerleriyle mesela kalem tutanla mesela bir boya yaptırabiliyorsun. Dersin içinde çok farklı şekillerde yapıyorduk zaten.”

K6 “Bunları zamanla çocukları gözlemleyerek onlara göre konuları farklı farklı işleme mecburiyetinde olmamız gerekiyor. Evet, sevdikleri yöntemlere göre. Mesela bugün anladık ki çocuk müziği sevmiyor, ilahi sevmiyor. Onda anladık artık ilahi bir fayda sağlamayacak ama diğerlerinde sağlıyor. Ona farklı bir yöntem bulmamız lazım.”

K8 “...çocuğunu çok iyi tanırsanız materyali de ona göre, onun dikkatini çekecek üzere hazırlarsanız bence hedefine ulaşamayacak bir ders yok. Sadece o çocuk neden hoşlanıyor onu bilerseniz ve öğrenci de size şöyle bakıyor: Benim öğretmenim gelecek ne yapacak? Bugün ne yapacaksın? Heyecanla bekliyor ve bu defa ne geleceğini merak ediyor.

K9 “Benim çocuğuma göre ilahiler dinlenilmesi, dua açılması çok önemli. Ben evde de açıyorum ve A... sakinleşiyor. Bu duanın gücünün etkisini inançlı olduğumuz için görebiliyorum. Manevi açıdan yükseltecek şeylerin yapılması gerekiyor. Çünkü gerçekten çok fazla bunu algılayıp idrak, bilgi ağırlıklı değil,

daha çok sevdirecek küçük şeyler. Mesela A... şu an evde tespihi var, bazen boynuna takıyor, o figürü anladığı için artık.”

Sabır ve sevgi gösterme

ZEÖ'lerin sabır ve sevgiye çok fazla ihtiyaçları vardır. Onlar sabırla yavaş yavaş mesafe katederek öğrenebilirler, sevgi olan ortamda kendilerini daha rahat hissedebilirler. Bu iki özellik onların öğrenmelerini kolaylaştırır.

K10 “Sabırlı bir hoca olması lazım...”

K11 “Eğitimci sevgi dolu bir anne gibi olursa, hangi çocuğuna nasıl davranacağını da bilir ve ayarlar.”

K12 “Herkesin çocuğunun durumu farklı olabilir, öğrenme açısından da farklı olabilir. Bunun için oyunlarla motive etmek çok önemli. Ve onlara alıştırmak sıkmadan onların çok merakını çekmek lazım onların mesela dil açısından. Tabi ki her çocuk için bu çok farklı olur, çok sabır gerekir. Çünkü E...’nin öyle bir huyu var ki karşısındaki kişi ne kadar pozitif bir enerji verirse, aynı şekilde kendi motivasyonunu daha çok yükseltiyor, ona göre daha girişken oluyor.”

Hem öğretmenler hem de veliler bireysel farklılıkları dikkate almak gerektiğini belirtmişlerdir. Buradan anlaşılacağı üzere, önce ZE öğrenciyi iyi tanımak gerektiği, sonrasında eğitmek geldiği söylenebilir. Nitekim çocukla iletişimin anahtarı onu tanıyıp gidilecek yolları bulmaktan geçmektedir.

Alanyazında Bireysel Farklılıkların Öğretim Sürecine Yansımalarına Dair Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi (Turgut vd., 2016) adlı nitel bir araştırma makalesi mevcuttur.

3.2.8. Zihinsel Engelli Öğrencilerin Derse Katılımı

Öğretmenlere sorulan “öğrencilerin derse katılımı nasıl destekleniyor, katılmayanlar için ne yapılıyor” sorusundan yola çıkarak ZE öğrencilerin derse katılımı alt teması incelenmiştir. Öğrencinin derse katılımını desteklemek için elde edilen kodlar öğretmenin kendini ve dersi tanıtmayı, aileyle iletişim, öğrenciyi alıştırmak ve zorlamamak.

Öğretmenin kendini ve dersi tanıtmayı, aileyle iletişim, öğrenciyi alıştırmak ve zorlamamak

Öğretmen kendini ve dersini tanıtarak İDD hakkında velilere ön bilgi vermektedir. Aileyle iletişimde olmak ZEÖ'nin hakkında sürekli bilgi alış verişini sağlar, gidişat hakkında bilgi sahibi olan öğretmen dersini ZEÖ'ye alıştırmak zorlamadan sunar.

K5 “Buna aileler karar veriyor. Veli kayıt sildirmediğinde otomatik kayıtlı sayılıyor zaten. Okullarda ilk veli toplantısında öğretmen gidip kendini tanıtıyor, orada bu pozitif oluyor, seni gördükleri zaman çocuklarını yollamak istiyorlar. Ben öğretmenim, haftanın şu saatlerinde çocuğunuz derse girecek, şunları yapıyorum gibi. Bu bir tanıtım oluyor.”

K6 “Katılmayan öğrencileri biz din dersi öğretmenleri olarak ailelerle irtibata geçiyoruz, arıyoruz, anlatıyoruz. Neler yaptığımızı. Aileler o süreçte bizi tanıdıktan sonra gönderir. Göndermeyenlere de zaten yapacak bir şey yok.”

K7 “Tabii ki katılabilenlere derse sevdirmeye çalışıyoruz. Genellikle otistikler derse hiç katılmıyorlar, onlara da kendilerini meşgul edecek basit şeyler veriyoruz ama onları katılmaları için zorlamıyoruz.”

K8 “Açıkçası şu ana kadar katılmayan hiçbir öğrencim yoktu. Beni tanıyana kadar ağladıkları da oluyordu. Gelmek istemedikleri de oluyordu ama bir şekilde gönüllerini alıyorduk. Alıştırıyorduk, ondan sonra da hiç katılmak istemedilerini yaşamadım.”

ZE öğrencilerin derse katılımı için İDD öğretmenlerinin derslerini ailelere iyi tanıtması gerektiği söylenebilir. K5 ve K6 görüşmelerde buna dikkat çekmişlerdir.

3.2.9. Zihinsel Engelli Öğrencilerin Derse Katılmama Durumu

Öğretmenlere sorulan “derslere kayıtlı olduğu halde katılmasına izin verilmeyen ya da velinin göndermediği öğrenciler varsa çözüm nasıl bulunuyor” sorusundan yola çıkarak ZE öğrencilerin derse katılmama durumu alt teması incelenmiştir. Derse kayıtlı olduğu halde katılmasına izin verilmeyen ya da velinin göndermediği öğrenciler için elde edilen kod aile ve sınıf öğretmeniyle iletişimidir.

Aile ve sınıf öğretmeniyle iletişim

ZEÖ İDD'ye katılmıyorsa ya da katılmasına izin verlmiyorsa aileyle iletişime geçmek gerekir. Sorunların giderilmesi için gerekirse sınıf öğretmeniyle de durum değerlendirmesi yapılmaktadır.

K5 “Normalde Avusturya'nın kanununa göre eğer ilk hafta zaten kaydını silmediğin zaman o çocuk mecburi dir dersine gelmesi gerekiyor ve not verilmesi gerekiyor. Tabi ki çocuk istemiyorsa, aile derse kesinlikle göndermek istemiyorsa bunun belli başlı kuralları var ama benim başıma gelmedi Allah'a şükür.”

K6 “Muhakkak oluyor fazla değil. Binde bir çok nadir oluyor. Onlarla da zaten aile ile irtibata geçiyoruz. Mecbur kalınca sınıf öğretmeniyle de irtibata geçiyoruz ama çok nadir oluyor.”

K7 “Çocukların gelmemesinin çeşitli nedenleri olabilir: Hastalık nedenleri, ailelerin onları bırakıp almalarının zor olması, diğer çocukları çok fazla rahatsız etmeleri veya olumsuz bir duruma sahip olmaları olabilir. Bu gibi durumlarda bazen derse girmesine bir süre ara verilebiliyor.”

K8 “Hiç yaşamadım çünkü şundan yaşamadım. Özel eğitim kurumlarında çocuklar öğleden önce geliyorlar ya ve Fartendienst (Servis) de akşam belirli saatte gidiyor. Din dersi bu saat içinde olması lazım. Bu sebepten dolayı dersime gelmeyen herhangi bir çocuk yok.”

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere her zaman veliyle iletişim halinde olmak gerekir. Çünkü sorunlar olduğunda hızlı çözüm bulunması ve yanlış anlaşılmalara mahal verilmemesi bu sayede sağlanabilir.

Alanyazında Islam ist nach der Schule (Tuna, 2014) adlı yüksek lisans çalışmasıyla Tirol eyaletinde farklı okul türlerinde müslüman öğrencilerin İDD'ye katılmama durumu istatistiklerle araştırılmıştır. Bunun sonucunda en fazla ZEÖ'lerin kayıtlarının İDD'den sildirildiği saptanmıştır.

3.3. İslam Din Dersinin Sınırlılıkları

İslam din dersinin sınırlılıkları teması altında IGGÖ din dersi müdürlüğü ZE ile ilgili faaliyetleri, ZE öğrencilerin İslam din dersinde yer alması gereken konular, zihinsel engelli öğrencilere İslam din dersinde ders materyali durumu, zihinsel

engelli öğrencilere İslam din dersi müfredatı, zihinsel engelli öğrencilere mevcut müfredat uygulaması, zihinsel engelli öğrencilere din dersi kitabı-din dersi öğretmen kılavuz kitabı, zihinsel engelli öğrencilere ödev ve karne notu verme, zihinsel engelli öğrenciler için öğretim yöntem ve teknikleri adlı 8 alt tema incelenmiştir.

3.3.1. IGGÖ Eğitim Müdürlüğü Zihinsel Engellilikle İlgili Faaliyetleri

IGGÖ Eğitim müdürlüğü ZE öğrencilere din dersi için yaptıkları faaliyetler müfettişlere sorularak edinilen bulgular IGGÖ eğitim müdürlüğü ZE ile ilgili faaliyetleri olarak alt temada incelenmiştir. Bu temanın kodu hizmetiçi özel eğitim gereklidir olarak verilmiştir.

Hizmetiçi özel eğitim gereklidir

Hizmetiçi özel eğitimle İDD öğretmenleri ZE çocuklarla nasıl çalışacaklarını ve farklı metotları öğrenmektedirler. Bu eğitimlerin devamlı olması öğretmenlerin derslerinde yeni yöntemleri uygulamalarına yardımcı olmaktadır.

K1 “Öğretmenlerimizin büyük bir çoğunluğu lisans seviyesinde ya ilahiyat fakültelerinden mezun ya da din eğitimi bölümlerinden mezun ama engellilere yönelik bir eğitimi yok çoğunun ya da belki eğitim fakültesinde ya da ilahiyat fakültesinde gördüğü bazı derslerden edinmiş olduğu bilgiler var. Yani sadece engellilere yönelik ağırlıklı böyle bir alanımız yok eğitimde. Bu da büyük bir eksiklik. Onun için öğretmenlerimizin çoğu kendilerini engelli okullarda hazır hissetmiyorlar, yeterli olduklarını düşünmüyorlar.

K2 “Bu alanda yeni olduğumuz için elimizde şu anda somut müfredat eğitim kitabı yok. Okullardaki sayımızda az fakat KPH da bu öğretmen yetiştiren üniversite bünyesinde eğitimlerimizin istifadesine sunulabilecek kurslar hazırlanıyor. Seneye eğitim öğretim yılında eğitimlerimiz bu kurslara katılmak suretiyle kendilerini geliştirecekler.

K3 “Maalesef bu konuda eksiğimiz var. Ben yıllardır bu konuyu dile getiriyorum. Çünkü kendi bölgede çeşitli engelli okullarında öğretmenlik yapan öğretmenlerimizin sıkıntıları var. Bu engelli okulların bazıları zihinsel engelli, bazıları da fiziksel engelli olanlar mesela yatalak durumunda olan öğrenciler var. Onun için burada ders verecek öğretmenlerin özel bir eğitim almaları gerekiyor. Maalesef Akademi daha önceki IRPA dediğimiz akademinin içerisinde bu konuya

eğilerek fazla bir eğitim verilmiyordu. Bunun tamamen apayrı bir eğitimi var. Bunun uygulanması lazım ama şu anda sadece öğretmenlerimizin gayretleriyle bu iş götürülüyor. Eğitim alanında bizim isteklerimize enstitünün cevap vereceğini söylediler. Hatta bu hususta 2 dönemlik veya 2 yıllık bir eğitim sistemi getireceklerini söylediler.

K4 “Önce normal bir din dersi eğitimini en iyi şekilde hayata geçirmek. Bu arada bizler müfettişler olarak da zaten elimizden geleni yapıyoruz. Mesela benim bölgede bu Sonderschule’lerde 2-3 arkadaş var. Ben bunlara elimden gelen desteği veriyorum. Mesela bir okulu veriyorsam bir kolaylık bırakıyorum kendilerine. Mesela diyorum, siz hangi okulu istiyorsanız onu alma hakkına sahipsiniz. Arkadaşların içerisinde 15 yıllık tecrübesi olanlar var. Hakikaten en başarılılar onlar.

Teftişe gittiğimde, sen en azından bundan sonra yavaş yavaş bir Fortbildung (hizmetiçi eğitim) vermen lazım dedim, diğer bölgeler için de. Maşallah kapasitesi güzel, geliştirmiş kendini. Öğretmene bağlı eğitim. Fortbildunglar düzenliyoruz, bölgesel olarak, zaten bundan 2-3 sene önce bir Lehrgang (Eğitim) yaptık burada teoloji fakültesinde. Elimizden gelen her türlü çabayı vermeye çalışıyoruz özel durumlu öğrenciler için.

Katılımcılardan K1 ve K3 eğitim müdürlüğü tarafından şimdiye kadar ZE öğrencilerin din dersi konusunda yeterince çalışma yapılmadığını belirtmiştir. Eksikliklerin farkedilmesi, giderilmesi için bir çabayı gerektirir olarak yorumlanabilir. Nitekim din dersi müdürlüğü bünyesinde bu konuda çalışmalara başlanmıştır.

3.3.2. Zihinsel Engellilerin İslam Din Dersinde Yer Alması Gereken Konular

Zihinsel engellilerin İslam din dersinde yer alması gereken konular teması altında toplanan kodlar ayrıntıya girmeden kısa kısa temel dini bilgiler, peygamberler, peygamberimizin hayatı, haram helal, kul hakları, mübarek aylar, Ramazan, sevgi (Allah, peygamber, aile, insan, hayvan sevgisi...), dua ve sureler, ilahiler, ahlak

konuları, temizlik konuları, çevre bilinci, kamu yararına hizmetler konuları olarak belirlenmiştir. Ders konuları işlemeden önce çocukların kapasiteleri iyi bilinmelidir.

Dini, ahlaki ve temizlik konuları, çevre bilinci ve kamu yararına hizmetler

ZEÖ'e dini konuların yanında ahlaki konular, temizlik konuları, çevre bilinci ve kamu yararına hizmet konuları ve farklı konular dini bakış açısıyla verilebilir.

K1 “...Daha çok dinimizin ahlaki boyutuna, belki temizlik boyutuna, davranış boyutuna ağırlık verilebilir. Yoksa derinlemesine böyle iman esaslarını o çocukların algılayabileceğini zannetmiyorum, ki zaten çok zor onlara oturtup da 15 dakika 20 dakika yarım saat bir şeyler anlatabilmeniz. Yazı yazmasını da belki çoğu tam olarak bilmiyor, onun için daha çok görsel, işitsel materyal kullanarak grup halinde konularla daha çok etkinlik yaparak koro halinde bazı duaları, sureleri ezberletebilirsiniz. Biraz daha bedenlerini kullanarak o şekilde bir metot izlenebilir ve konular da daha hafif tutularak değerler noktasında olabilir. Zihinsel engelli olduğu için çok fazla bilgi yüklemek olmuyor.”

K3 “...Birinci derecede yazılı olarak veya ezbere dayalı sure öğretmekten ziyade çocukların anlayabileceği kısa kısa şeyleri bunlara anlatmakta fayda var.”

K4 “...Konulara gelince onlar için çok zor. Bir konuyu bitirip diğerine geçmesi zor. Teftiş yaparken neden bu konular yok denemez bu okullarda.

K5 “Bence temel konular olması gerekiyor. Nasıl mesela Allah'a iman etmek, Allah sevgisi, peygamber, yardımlaşmak, iyilik yapmak. Dinimizin temel konuları en gerekli zaten diğer konulara geçmek mümkün değil. Dediğim gibi yaşla ve engelin derecesiyle de ilgili ama bazılarında gerçekten bayağı bir konuları işleyebiliyorsun, benim mesela bir kaç öğrencim vardı hatta yazmada biliyorlardı onlarla yazarak ders işlemiştik.”

K6 “Bu çocuklarla diğer çocuklar gibi fazla detaya inemiyoruz. Bunlara İslamın belirli şartlarını, islami kuralları, adabı muaşeret. Bunları öğrettiğimizde hayatlarında yapabilirlerse, biz de amacımıza ulaşmış oluyoruz.”

K7 “Konuları biz seçiyoruz ve aslında pek çok olası konu var ve kendimiz karar verebiliriz. İslam’ ilgilendiren konuların yanı sıra çevrenin korunması,

mevsimler gibi konular da var. Ve aslında buna dersleri planlarken her zaman kendimiz karar verebiliriz.”

K8 “...Allah sevgisi, bence çok az giriliyor. Eğer bütün ders cetvellerindeki yapmamız gerektiğini düşünürsek ben bir çoğunu atlıyorum bile. Daha çok Allah sevgisi, Rabb'ini tanıtmayı eğliyorum. Onu tanıdıktan sonra zaten gerisi geldiğini düşünüyorum. Onun için daha çok yer verilebilir tevekküle, sevgiye, muhabbete.”

K9 “Özellikle A... müzik kulağı olduğu için ilahilerin dinlenilmesi, duaların açılıp dinlenilmesi, bu A... için daha iyi olur ve Kâbe, cami gibi resimlerin gösterilmesi, tanıtılması, görsel hafızası da güçlü olduğu için onları daha çabuk öğrenir.”

K10 “...Hocam her şeyden önce sevgi. Gerçekten büyükse bazı çocuklar mesela başta anne baba sevgisini çocuk çok büyük bir şekilde hissetmesi lazım. Aile sevgisini almazsa çocuk zaten Allah sevgisini nasıl kazanabilsin ki? Ailede sevgi çok önemli, bu bağ güçlü olursa aile de verebiliyorsa bu Allah sevgisi beraberinde geliyor, peygamber sevgisi. Çocuklar pek haram helal konusunda o kadar hassas değiller. Bu sigara veya haram lokma yeme, onlara ağırlık vermeleri daha iyi olur.”

K11 “Kul hakları, çevre bilinci, hayvan hakları, kamu yararına hizmetler gibi konuların da işlenmesi faydalı olabilir.”

K12 “...temel bilgiler, çok ayrıntıya gerek yok. Dinimizi daha iyi anlatan konuları, paylaşmayı, mübarek ayları. Örnek olarak peygamber efendimizin hayatı olsun üç aylardan, 11 ayın sultanını bir merakla beklenmesi lazım. Biz böyle yapıyoruz. Oruç tutma zamanımız. Bunları böyle her seferinde farklı anlatmak lazım.”

Katılımcılar ZE öğrencilerin İDD’de yer alması gereken konularda çeşitli islami konuların yanında islami olmayan konular üzerinde de durmuşlardır. K1, K3, K5, K6 ve K12 detaya inmeden kısa kısa konuların anlatılmasını uygun görmüşlerdir. Buradan ZE öğrencilerin din dersinde onlara bilgi yüklemek yerine az da olsa anlamalarını sağlamak gerektiği çıkarımı yapılabilir.

Uludağ Üniversitesi Din Eğitimi Bilim Dalı'nda Engellilerin Din Eğitimi isimli doktora çalışmasında (Musayev, 2013) engelli bireylerin din eğitiminde temel konular bir başlık altında incelemiştir.

3.3.3. İslam Din Dersinde Zihinsel Engellilere Ders Materyali Durumu

Müfettişlere ve öğretmenlere sorulan “Zihinsel engellilere yönelik İslam din dersinde yeterince ders materyali mevcut mu, materyal çalışmaları eğitim müdürlükleri tarafından nasıl destekleniyor soruları ve velilere sorulan İslam din dersinde özel gereksinimli çocuklara göre yeterince ders materyali mevcut mu, yapılan çalışmalar ve eve getirdiği materyaller hakkında ne söyleyebilirsiniz” sorularına verilen cevaplarla zihinsel engelli öğrencilere İslam din dersinde ders materyali durumu incelenmiş ve tema oluşturulmuştur. Sonuç olarak üç farklı yorum gelmiştir. Müfettişler, öğretmenler ve velilerin çoğunluğuna göre yeterince ders materyali mevcut değil, bir veliye göre yeterince ders materyali mevcut ve bir veli ise bu konuda bilgisi olmadığı için yorum yapmamıştır. Buna göre zihinsel engellilere İslam din dersinde ders materyali durumu teması, ders materyali yeterli değil ve ders materyali yeterli şeklinde iki kodlanmıştır.

Ders materyali yeterli değil

Hizmetiçi eğitimlerle ve öğretmen gruplarıyla İDD'nde kullanılmak üzere materyal oluşturulmuştur fakat ZEÖ için yeterli ders materyali mevcut değildir.

K1 “Yaklaşık bir yıl kadar önce enstitü ve buradaki eğitim müdürlüğümüz tarafından ortak materyal hazırlama projesi başlatıldı. Materyal öğretmen tarafından bize gönderilecek, o komisyon değerlendirecek hem içerik açısından hem pedagojik olarak öğrencinin durumuna uygun mu, hem grafik açısından bütün çeşitli şartlara uygun olup olmadığını kontrol edip düzeltmeleri yapıp, ondan sonra o materyaller onaylandıktan sonra tüm öğretmenlerimizin kullanımına sunulmuş olacak. Bu noktada da engellilere giren öğretmenlerimiz kullandığı materyaller de bize gönderilirse biz onları uzmanlarımızla değerlendirilip nasıl daha iyi hale gelebilir diye. Ondan sonra tüm engellilerin öğretmenlerinin kullanımına sunmak için belki ilerideki ikinci üçüncü aşamada belki o materyalleri bir ders kitabı haline getiririz.”

K2 “Yok hocam. Yüksek okul bünyesinde yapılan materyalleri bizimle katkımız olacak. Şu an elimizde somut bir veri yok. Materyal yok ama önümüzdeki yıllarda olacağını ümit ediyoruz.”

K4 “...Çok az materyal var, hangi çocuğa ne hazırlanacağına öğretmen karar verir. Bu materyal konusu hassas olduğu için yaklaşık üç dört senedir öğretmenler her iki haftada bir araya gelirler, bilgi alışverişi yaparlar, iki üç haftalık derslerinin materyallerini hazırlarlar. Whatsapp gruplarında da materyal paylaşıyorlarmış. Yani herkes canlı, birbirini bütünüyor ve birbirlerine destek oluyorlar. Herhangi bir konu kritikse, çok basit bir materyalse sıkıntı yok da internette sıkıntı olmuş materyallerde sorumluluk size ait, benim onaylamadığım bir şeyi ders materyali olarak kullanma hakkına sahip değilsiniz diyorum.”

K6 “Eskiye nazaran yeni projelere başlandı. Müfettişler tarafından kontrol ediliyor.”

K7 “...bu konuda ne Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ne de uzman müfettişlerden bir destek yok. Belk özel okul materyallerini bir yerde toplayarak bize yardımcı olabilirler ve çok fazla materyal aramamıza gerek kalmaz, böylece aradığımızı çabuk bulabiliriz. Bu iyi bir destek olur.”

K8 “Müfettişlikler tarafından desteklenilmesi gerektiğini düşünmüyorum ben. Çünkü her öğretmenin okuldan verilmiş bir bütçesi vardır. Her öğretmen bence hakkını bilmeli. Bu bütçeyi idareden istemeli, bir çok öğretmenimiz bunun farkında değil. Ya materyali bulup bana bunu alın demeli ya da materyali parayı isteyip kendi almalı, araştırmalı. Her materyalde her çocuğa iyi gelecek diye bir şey yok. Dediğim gibi çocuğunu tanımalı ve bana bu materyal ihtiyaç. Ben bunu istiyorum deyip hakkını istemeli idareden.”

K10 “...mesela film olsa bunu görsel olarak çocuklara gösterilmiş olsa o İslami filmler, surf o filmin sevdasına bile o çocuklar gelir. O çocuklar gittikçe diğer arkadaşları da gelir, ne kadar güzel olur aslında. İsterim ki gerçekten çok aktif olunsun dini konularda. En değerli ders olarak ön plana çıksın.”

K11 “Materyalleri yeterli bulamıyorum. Fikri ve ilmi alt fikre dayalı çok daha çeşitli materyallere ihtiyaç var. Özellikle anlayabilecekleri materyallere.”

Yeterince ders materyali mevcut

Ders materyalini sorun olarak görmeyen bir katılımcı çocukların bireysel farklılıklarına göre materyal hazırlanabileceğini ifade etmiştir.

K9 “Bence yeterince mevcut zaten kendi motorik kabiliyetlerine göre ya da algı güçlerine göre zaten o dediğim şekiller, semboller, temalar gösteriliyor. Hatta tespih yapmışsınız A...’la, bayramlarda böyle kartlar...”

Katılımcıların çoğunluğu yeterince ders materyali mevcut değildir ifadesini kullanmıştır. ZE öğrencilerin İDD materyalleri olmaması öğretmenlerin üzerine bir yük bindiriyor, materyallerini kendileri oluşturuyor denebilir. Destek olarak K7 materyaller bir yerde toplanıp, aramaya gerek kalmadan hemen bulunabileceği çözümünü getirmiştir.

3.3.4. Zihinsel Engelli Öğrencilere İslam Din Dersi Müfredatı

Zihinsel engellilere İslam din dersi müfredatı alt teması altında mevcut müfredat yetersiz ve mevcut müfredat yeterli şeklinde kodlanmıştır. Zihinsel engellilere henüz belirlenmiş ayrı bir müfredat olmadığı, normal okul müfredatının uyarlandığı ve müfredat geliştirilmesi için din dersi müdürlüğü tarafından yapılan faaliyetler üzerine müfettişler ve öğretmenlerin görüşlerine baş vurulmuştur. Müfettişler ve öğretmenlerin çoğunluğu mevcut müfredat yetersiz, bir öğretmen mevcut müfredat yeterli şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Mevcut müfredat yetersiz

ZEÖ için mevcut olan müfredat ilkökul müfredatının onlara uyarlanması şeklindedir. Tabi ki bu onlara her zaman yeterli gelmemektedir ve yeni bir müfredatın oluşturulması gerekmektedir.

K1 “Bu konuyla ilgili şu ana kadar bir maalesef engelli okullarla ilgili özel bir müfredat yok. Ama bununla ilgili bir çalışma yapılmasının çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Enstitü müdürümüzle ilgili bu konuları görüşüp inşallah artık bundan sonra engelli okullara yönelik, ayrı bir müfredat çalışması yapılması gerektiğini düşünüyoruz ama dediğiniz gibi genel bir zihinsel engelliliği olmayan (öğrenme geriliği) öğrenciye yönelik bir müfredat olması gerekiyor ve zihinsel

engeli olan öğrencilere ayrı bir müfredat olması gerektiğini düşünüyoruz çünkü bu iki engellik arasında çok büyük farklar var. Bundan dolayı yani ikisinin ayrı olması eğitim açısından çok daha faydalı olacağını düşünüyorum.”

K2 “Şu an elimizde somut bir müfredat olmadığı için önceliğimiz müfredat oluşturmak ve çıkarmak, sonraki aşamada geliştirilmesi düşünülebilir. Uygulanan müfredatlar mevcut okullarda zihinsel engelli olmayan çocukların müfredatının bu çocuklara uyarlanması şeklinde gerçekleşiyor. Hazırlayacağımız müfredat çocukların ihtiyacını karşılayabilecek bir müfredat olması gerekiyor.”

K3 “Bunu maalesef bizim akademinin yapması lazım, orada bir çalışma şu ana kadar olmadı maalesef.”

K4 “Bu konuda din dersi müdürlüğü tarafından bir çalışma var santıyorum. Bu işi yapan öğretmenlere destek vermemiz gerekiyor, hizmet içi eğitim vermemiz lazım, IGGÖ buna maddi manevi destek vermesi lazım, Bildungskarenz (devam okumak için hizmete ara verme) ayrılmak için fırsat vermek lazım. İmkânı vermedikten sonra bir şeyler istemek yanlış olur.”

K5 “Birkaç hafta önce o konuda müfettişle konuşmamız olmuştu. Onlar için özel bir program yapılacak ama normalde yok daha, normal ders programından alınıyor onların müfredatları. Aslında gerektiğini ve o yönde çalışmalarını olduğunu duydum”

K6 “Tek bir müfredatımız var. O müfredata göre, biz de bu çocuklara göre metotlarla derslerimizi anlatıyoruz, uyarlamaya çalışıyoruz. Her konuyu tabii ki yapamıyoruz. Onlara uygun konuları seçebiliyoruz. Yani özel bunlar için bir müfredat yok. Genel bir müfredat var ama biz onlara göre uyarlıyoruz.”

K7 “Henüz belirlenmiş bir müfredat yok, sadece üzerinde çalışılıyor. Şimdiye kadar pek fazla dikkate alınmadı ama öncelikle zihinsel engelli çocuklara yönelik iyi bir müfredat oluşturulması gerekiyor.”

Mevcut müfredat yeterli

Katılımcılardan mevcut müfredatı kendine göre uyarlayan İDD öğretmeni, bu konuda bir sıkıntı olmadığını belirtmiştir. Bunun sebebi zaman içerisinde tecrübe kazanması ve uygun müfredatı kendisinin hazırlamasıdır.

K8 “...ben bir müfrata hazırlıyorum, bu müfredatın ne kadar doğru olup olmadığını okul yılı başında görüyorum. Çünkü o müfredatı kullanıp kullanamamam veya doğru olup olmadığı anca çocukları gördüğüm zaman biliyorum yeri geliyor da değişiklik de yapmak zorunda kalabiliyorum. Ama tabii ki müfettişlikten yardımlar var. Yeni müfredatlar hazırlanıyor, bize sunuluyor. Ben bu yönden sıkıntı çektiğimizi düşünmüyorum.”

Katılımcıların ifadelerinden ZE öğrencilere ayrı bir İDD müfredatının henüz olmadığı, ilkokul müfredatının uyarlandığı anlaşılmaktadır. Bu konuda eksikliğin olduğu ve eğitim müdürlüğü tarafından çalışmaların devam ettiği anlaşılmaktadır.

3.3.5. Zihinsel Engellilere Mevcut Müfredat Uygulaması

Mevcut müfredatın uygulanmasına yönelik öğretmen yükümlülükleri ve uygulama esnekliği müfettiş ve öğretmenlere sorularak zihinsel engellilere müfredatın pratikte nasıl uygulandığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Katılımcılar zihinsel engellilere müfredat uygulama esnekliği olması gerektiği konusunda görüş birliğine varmışlardır. Zihinsel engelli öğrencilere müfredat uygulaması alt teması müfredatta uygulama esnekliği gerekir olarak kodlanmıştır.

Müfredat uygulama esnekliği gerekir

İDD’de ZEÖ olsun ya da olmasın öğretmenler uygulamada esneklik göstermektedirler. Bu ihtiyaçlara cevap verme adına gereklidir.

K1 “Öğretmenlerimizden biz her yıl müfredat çalışmalarını istiyoruz, bize gönderiyorlar sağ olsunlar. Kontrol ediyoruz. Tabii esnekliği biz öğretmenlerimize bırakıyoruz. Müfredat budur, illaki bu müfredata uymak zorundasınız diye şu ana kadar hiçbir zaman söylemedim. Sınıfın koşullarına göre öğrencinin sosyal, psikolojik, fiziksel engelliliğini göz önünde bulundurarak bir metot bir konu belirlenebilir. Müfredatımız genel çerçeveyi çiziyor ama en iyi uygulamayı, en ihtiyaçlı olan durumları, koşulları öğretmenlerimiz zaten kendileri biliyorlar. Onun için illaki şu konuyu işleyeceksiniz şu hafta diye demiyoruz, sıralamayı değiştirebilirler.”

K2 “Öğretmenlerimizin kendisi oluşturuyor. Sene başında müfettişlerine gönderiyorlar. Müfettişlerin onayıyla öğretmenlerimiz o müfredatını uygulayabiliyor. Eğer çocukların seviyesine, yaşına uygun olmadığını düşünürlerse, öğretmenlerimizin gönderdiği müfredatı onaylamıyorlar. Bu zaten zihinsel engelli olmayan çocuklar için de geçerli bir kuraldır. Müfredat hazırlanır, yazıyla alan farklı şeylerdir. Bazen duruma göre ihtiyaca göre müfredat esnetilebilir, gevşetilebilir, hatta değişik de uygulanabilir.”

K3 “Orada haliyle müfredatta ne yazıyorsa birebir onu öğretmenler uygulayamıyor, uygulanacak ortam yok çünkü. Onun için müfredat resmi olarak var ama gayri resmi olarak orada her şeyden önemli olan çocuk ne alabilir ne verilebilir. Mesela Türk olmayan bir öğretmenim geldi bana dedi ki müfettişim ben Youtube'dan Türkçe ilahiler indirdim. Türk çocuklar var, onlar gelince açıyorum onu dedi. Onlarla birlikte söylüyoruz hep beraber. Bu gibi ortama ayak uyduran öğretmenler de var. Orada önemli olan çocukların o ortamdan memnun olabilmeleri.”

K4 “Birebir olması mümkün değil. Bizim onlara bir altyapı ve kriterleri vermemiz lazım ki onlar ona uysun. Hiçbir şey yoksa ben ne isteyeyim: Materyal, kitap, müfredat...İlerisi için pilot bir bölgede uygulanabilir, sonra yapılır.”

K5 “Harfiyyen değil ama kısmen yıllık plan uygulanması gerekiyor ama ders de tabii ki ders durumuna göre değiştirebiliyorsunuz. Yani esneklik var tabii ki, mesela güncel konular eğer daha öne geçiyorsa, esneklik var. Önemine göre değişebiliyor. Çok da olmuyor ama bazen, mesela bu sene özellikle savaştan dolayı Frieden (barış) konusunu işlemiştik, bir okulun müdürü özellikle istemişti onu işlememizi.”

K6 “Zihinsel engelli okullarında yapılıyor ama diğer okullarda fazla yapılamıyor. O konuya göre işlenmesi lazım, hangi hafta, hangi konu. Bu okullarda bir konu birkaç hafta daha devam edebilir, bitmediyse. Öğretmen sınıfın seviyesine göre ayarlıyor. Esneklik var.”

K7 “Müfredatta esneklik önemlidir elbette. Tecrübeler, bir şeyi nasıl uygulayabileceğinizi görmeye yardımcı olur. Sık sık bir şeyi denersiniz ve ardından çocuklarda bunun ne kadar işe yaradığını görürsünüz. Zaten her zaman esnek olmak zorundasınız ve bu oldukça işe yarıyor.”

K8 “Esnekliği var, bir müfredatı hazırlıyorsunuz ama çocuğunuz buna uygun değilse değiştiriyorsunuz. Ben gevşeyim bu konuda, bana şu ana kadar müfettiş gelipte mfredatınızda böyle niye böyle yapmadınız demiyor. nemli olan ocuğumun kapasitesi alacağı bardağı alabileceği kadar verebilmek, fazlasına taşırmamak, bıktırmamak, sıkmamak.”

Katılımcıların hepsi mevcut müfredat uygulaması esnekliği olduğunu vurgulamışlardır. ZE ğrencilere müfredatın yazıldığı gibi bire bir uygulanması, şartlara göre değiştiği için esnetilebilir yorumu yapılmıştır.

3.3.6. Zihinsel Engellilere Din Dersi Kitabı-Din Dersi ğretmen Kılavuz Kitabı

Zihinsel engelli ğrencilerin İslam din dersine ait kitabı ve ğretmen kılavuz kitabı olup olmadığı sorgulanarak ders kitabı ve kılavuz kitabı ihtiyaı vurgulanmaya çalışılmıştır. Böylece zihinsel engelli öğrencilere din dersi kitabı-din dersi ğretmen kılavuz kitabı alt teması incelenmiştir. Temaya ait kodlar ders kitabı yok, ihtiyaç-kılavuz kitabı yok; ders kitabı yok, fazla ihtiyaç değil-kılavuz kitabı yok.

Ders kitabı yok, ihtiyaç-kılavuz kitabı yok

ZE ‘lere ait şimdiye kadar basılmış bir kitabın da olmaması yükü İDD ğretmenlerine bindirmiştir. Birçok katılımcı bunun bir ihtiyaç olduğunu, kılavuz kitabı olursa iyi olur ama yardımcı kitaplarla çok sorun olmadığı vurgulamıştır.

K1 “Maalesef yok kitap çalışmamız. Zihinsel engellilere yönelik kitabımız olmadığı gibi işitsellere de yönelik henüz daha bir kitabımız yok. Bu alanda çok eskiliğimiz var, inşallah yakın zamanda olur.”

“Normal ilkokul ders kitaplarının kılavuz kitabı var. Öğretmenlerimiz bunları bir şekilde sipariş verebiliyorlar. Kitapların nasıl kullanması gerektiğiyle ilgili, ama ortaokullar için zannedersen henüz yok. Bildiğim kadarıyla. Zihinsel engellilere yönelik kitap olursa kılavuz kitabı da olması gerekir.”

K2 “Yok hocam. Biz zihinsel engelli çocukların olduğu din derslerine çok daha yeni başlamış sayılırız. Onun için bugüne kadar ihtiyaç olmamıştı ama bundan sonra ihtiyaç olacak. Bundan dolayı da niversite bünyesinde ve İslam teşkilatı

bünyesinde komisyonlar kurulup ileriye yönelik müfredat, kitap ve materyal çalışması yapılacak.”

“Benim bildiğim kadarıyla kılavuz kitapları yok.”

K3 “...sadece ilkokul ve ortaokula ait din dersi kitaplarımız var basılmış, liselerde yok, yüksek okul diye tabir edebileceğiniz diğer meslek liselerinde yok. Bu zihinsel engelli okullarda da yok şu anda maalesef.”

“Öğretmen kılavuz kitabı yok da fakat bizim onlara toplantılarda direk olarak verdiğimiz söylediğimiz şeyler var. Ne yapmaları gerektiğini ne yapmak zorunda olduklarını bildiren

Informationsblatt diye hazırlayıp verdiğimiz kağıtlar.”

K5 “Ders kitabı yok. Özellikle görseli fazla olup içerik olarak değil ama görsel olarak çok iyi olurdu.”

“Kılavuz kitabı yok ama öğretmenler diğer din dersi kitaplarından ilham alarak, değiştirip onları kullanabilirler en azından. Çünkü diğer ders kitaplarımız gayet güzel.”

K6 “Onlara ait özel bir kitap yok. Pedagojik anlamda yeni güzel kitaplar çıkardılar. Onları biz derse uyarlıyoruz ama özel onlar için tabii ki olsa çok güzel olurdu. Sonuçta biz öğretmenler için de bir kolaylık olurdu. Hani onlara göre ve onlar için de daha iyi olurdu.”

“Kılavuz kitabı yok.”

K7 “Zihinsel engellilere özel din dersi kitabı yok.”

“Öğretmen kılavuz kitabımız da yok.”

K8 “zihinsel engelliler için herhangi bir kitabımız yok ama olmayacak da anlamına gelmez.”

“Rehber kitapları var Almanca normal umuma hazırlanmış kitapları din dersine nasıl adapte edebiliriz ona bakıyoruz. Sonderschule din dersi için hazırlanmış bir kitabımız henüz yok ama bu olmayacak anlamına gelmez.”

Ders kitabı yok ve fazla ihtiyaç değil-kılavuz kitabı yok

Bazı katılımcılar İDD için ders kitabına ihtiyaç olmadığını, çocuklara basit ve pratik bilgilerin verilmesinin yeterli olacağını bildirmişlerdir.

K4 “Yok. Bu çocuklara kitaptan ziyade pratiğini öğretmek lazım. Teoriden pratiğe döndürmek gerekiyor. Çocukların günlük yaşamlarında kendileri rahat sosyal bir şekilde yaşamaları için ne gerekiyorsa ona da yönlendirmek gerekiyor. Mesela lavaboda nasıl temizleneceği anlatmaktan ziyade gösterilmesi gerekiyor. Burnunu silmek yetmiyor, burnunu silmesini öğretmek gerekiyor...”

“Kılavuz kitabı yok.”

ZE öğrencilere din dersi kitabı-din dersi öğretmen kılavuz kitabı konusunda her iki kitabın da henüz olmadığı ama ders kitabının ihtiyaç olduğunu katılımcıların çoğunluğu belirtmiştir. Kılavuz kitabı gerekliliğini sadece bir katılımcı ifade etmiştir. Öğretmenlerin kaynak kitap konusunda din dersi kılavuz kitapları yerine başka klavuz kitaplardan yararlanabileceği yorumu yapılabilir.

3.3.7. Zihinsel Engelli Öğrencilere Ödev ve Karne Notu Verme

Zihinsel engelli öğrencilere ödev veriliyor mu, ölçme değerlendirme yapılıyor mu, hangi yöntemler kullanılıyor sorularına verilen cevaplar neticesinde zihinsel engelli öğrencilere ödev ve karne notu verme alt teması oluşturulmuştur. Temaya göre kodlar ödev verilmiyor, yazılı karne notu veriliyor.

Ödev verilmiyor, yazılı karne notu veriliyor

ZEÖ'lere İDD'de ödev verilmemektedir. Zaten birçoğu ödev yapabilecek kapasitede olmadığından yarım kalan çalışmalarını tamamlamak üzere eve gönderilmektedir. Karne notu olarak öğrenciler hakkında sözel bilgilerin yazılması neler yapabildiklerinin açıklanması adına faydalıdır. Ama sayısal not verildiğinde, bir derecelendirme yapılmış olup, bireysel yetenekler göz önünde bulundurulmamış olacaktır.

K5 “...hiçbir ödev yok, normal okullarda da ödev vermiyoruz zaten, sure ezberleme konusunda çocuklara diyebiliriz ama yine de sıkmadan onun kendi tercihine bağlı.”

“Şu şekilde not veriyorduk: Yazı olarak, bunu sen şu şekilde iyi yapıyorsun, derste ilahi dinlemeyi seviyorsun, şu sureyi artık biliyorsun mesela. Birkaç cümle yazarak not veriyorduk, değerlendiriyorduk. Hangi çocuk neyi becerebiliyorsa.”

K6 “Biz buradaki zihinsel engelli olan öğrencilere ödev vermiyoruz. Sonuçta evde yapabilme kabiliyetinde değiller ve ailelerinin eğitim seviyesini de bilmiyoruz. O bakımdan önemli olan burada ne öğrendikleri.”

“Sınıf öğretmenlerine sene sonunda bildiriyoruz. Onlar da oraya not alıyor, karneye kaydediyorlar. Not olarak değil ama cümle olarak bunu yapabiliyor, bu alanda iyi diye yazıyorlar.”

K7 “Aslında ödev vermiyoruz ama bazen sınıfta bitiremediği çalışmalarını evde yapması için veriyoruz.”

“Onlar da diğer çocuklar gibi normal karne alıyorlar ama bu onların durumlarının yazılı olarak değerlendirme biçimindedir. Dersteki durumlarını açıklayan bir cümle. Özel çocukların her zaman bilgi veren yazı şeklinde değerlendirmesi var.”

K8 “Hayır vermiyorum, ben normal sınıfta da bir ödev vermiyorum.”

“Verbale Beurteilung: Text (Yazı) yazılıyor. Neler yapabildiğini, neler yapamadığını yazıyoruz. Biz yapamadığında değil de neler yapabildiğini gösterirsek velilere pozitif anlattırsak çocuğun kendisi de motive olur, veli de motive olur.”

ZE öğrencilere ödev ve karne notu verme alt teması altında görüşlerini paylaşan öğretmenler, din dersi ödevi verilmediğini ve karne notu yerine bilgilendirme yazısı yazıldığını bildirmişlerdir. Karnelerine not yerine yazı yazılması çocukların okul durumları hakkında daha detaylı bilgi vereceği, neleri başardığı ve neleri başaramadığı daha iyi anlaşılacağı olarak yorumlanabilir.

3.3.8. Zihinsel Engelli Öğrenciler İçin Öğretim Yöntem ve Teknikleri

Zihinsel engelli öğrencilere hangi öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılacağına nasıl karar veriliyor ve öğretim yöntemlerini seçerken hangi kriterlere dikkat ediliyor sorularına yanıt olarak öğretmenlerin verdikleri cevaplarla ZE öğrenciler için öğretim yöntem ve teknikleri teması oluşturulmuştur. Bu temanın kodu çocuğun seviyesidikkate alınmalı şeklindedir.

Çocuğun seviyesi dikkate alınmalı

İDD’de ZEÖ’lerin seviyeleri öncelikle tespit edilmektedir. Sonrasında çocukların bireysel farklılıkları da dikkate alınarak ders işlenmektedir.

K5 “Çocukların yapabilecek konumuna göre karar veriliyor. Zihinsel engelli kategorisindeki mesela bir kalem tutmasını biliyor mu, yazabiliyorsa zaten çok büyük bir avantaj. Ama en azından bir kalem tutup bir boyama da yapabiliyor. Çünkü o seviyede olmayanlar da var. Çocuğun, öğrencinin seviyesine göre karar verilen bir şey bu. Mesela elleyerek bir şeyi hissederek olursa tabii ki daha çok o yönde oluyor. Ama mesela bazı öğrencilerimiz kalem bile tutamayanlar da var, onlar da zaten bambaşka bir yönde. Onlar genelde müzikli bir terapi gibi onlarla dua okuyarak veya ilahi dinleterek. Onlarla daha çok o şekilde oyunlar oynayarak mesela müziğin içinde alkış falan o şekilde hareketlerle, onlarla o kategoride yapıyoruz.”

“Kriter olarak özellikle öğrencinin neye yatkın olduğuna bağlı, yani neyi kaldırabiliyorsa. Bu da tecrübeyle yani zamanla öğrenciyi tanıdıkça yapabiliyorsun, ne hoşuna gidiyor onu zaten zamanla gösteriyor.”

K6 “Bu da tamamen sınıfın seviyesine göredir. Kimi çocuk boyamayı seviyor, kimi çocuğun daha çok el işi becerisi oluyor, ona göre ayarlıyoruz, bunu yapabilirler, bunu yapamazlar diye. Video bakma olabilir ya da bir ilahi dinleme olabilir. Tamamen duruma göre ayarlanır.”

“Çocuğun tamamen seviyesi ve neyi sevdiği, sevmediği şeyleri yapmamaya özen gösteriyoruz. Sevdiği şeylere uyarlanıyor. Mesela bir grupta ilahi açıp dinlettik, bir çocuk ağlamaya başladı, artık bu çocuğun olduğu grupta farklı yöntemler deneriz. Tecrübe ederek öğreniliyor.”

K7 “Yine bunu iki öğretmen bir ekip olarak konuşup karar veriyoruz. Herkes fikrini belirtiyor ve ortak bir karar alıyoruz.”

“Öğretim yöntemlerini çocuklara göre ayarlıyoruz.”

K8 “...önce çocuğumu tanıyorum. Bazı çocuklarım vizyonel öğreniyorlar, görerek öğreniyorlar, bazıları hissederek öğreniyor, bazıları duyarak öğreniyor.

Bazıları ikisi birden hem duyması lazım hem hissetmesi lazım. Onu kendim karar vermiyorum. Çocuğumu tanıdıktan sonra ona göre karar veriyorum.”

“Çocuğuma bakıyorum.”

ZE öğrenciler için öğretim yöntem ve teknikleri alt teması altında fikirlerini beyan eden öğretmenler çocukların seviyesinin tespit edilip ona göre yol haritası çizilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Çocukların seviyesini tespit etmek için onları iyi tanımak gerektiği söylenebilir.

Alanyazında Necmettin Erbakan Üniversitesi Özel Eğitim Anabilim Dalı’nda Hakan Metin’in Zihinsel Engelli Bireylere Kavram Öğretiminde Kullanılan Etkili Öğretim Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi (Metin, 2015) konulu yüksek lisans tezi ve Rıdvan Demir’in zihinsel engelli bireylerde din eğitimi makalesinde (Demir vd., 2018) zihinsel engellilerin eğitiminde kullanılan yöntemler örnek olarak verilebilir.

3.4. İslam Din Dersi Öğretmenlerinin İmkân ve Sınırlılıkları

İslam din dersi öğretmenlerinin imkân ve sınırlılıkları teması altında İDD öğretmen adaylarının zihinsel engellilikle ilgili aldıkları eğitimler, İDD öğretmenlerinin materyal hazırlamayla ilgili aldıkları eğitimler, İDD öğretmenlerinin yeterliliği, zihinsel engellilerin İDD öğretmenlerinin temel motivasyonu, zihinsel engellilerin İDD öğretmenleri teftişi 5 alt başlık altında bulguları verilmiştir.

3.4.1. İslam Din Dersi Öğretmen Adaylarının Zihinsel Engellilikle İlgili Aldıkları Eğitimler

İslam din dersi öğretmen adaylarının eğitim sürecinde zihinsel engellilik ve öğretim metotlarıyla ilgili hangi eğitimleri aldıkları, bunların yeterli olup olmadığı konularındaki bulgular İslam din dersi öğretmen adaylarının ZE ile ilgili aldıkları eğitimler olarak alt temada incelenmiştir. Bu temadan yola çıkarak İslam din dersi öğretmen adayları ZE ve öğretim metotlarıyla ilgili eğitim alıyorlar ama yetersiz ve eğitim almıyorlar olarak kodlanmıştır.

Eğitim alıyorlar ama yetersiz

İDD öğretmen adayları yüksek öğrenimleri süresi boyunca bilgilendirme amaçlı eğitim almaktadırlar ama bu öğrencilerin okullarında staj eğitimi almamaktadırlar. Okullarda öğretmenliğe başlayanlar ise ilk başlarda tecrübesizlikten kaynaklanan zorluklar çekmektedirler.

K1 “Avusturya’da IRPA’da lisans seviyesinde din eğitimi imkânı sunan akademimiz vardı, bizim IGGÖ’ye bağlı. Şimdi bu KPH üniversitesinin altında bir enstitü olarak devam ediyor. Burada öğretmenlerimiz eskiden 3 yıl eğitim alırken artık son 5-6 yıldan beri 4 yıla çıkmış oldu eğitim süreci. Bu genel eğitim sürecinde bu konular herhalde işleniyordur. Müfredata bakmak gerekiyor ama onun dışında mezun olan öğretmen adaylarına da biz öğretmen olduktan sonra onlara yönelik hizmet içi eğitim programları sunuyoruz. Ama tüm bu sunulan hizmet içi eğitim programları engellilik üzerine değil, bu eksikliği de gördüğümüz için engellilere ders veren öğretmenlerimizin bu konuda yetersiz kaldığını, şu an enstitü üzerinden bir çalışma yapılıyor. Onlara yönelik ayrı bir hizmet içi programı araştırılıyor. Neler eksik, hangi konulara ağırlık verilebilir, bunun üzerine bilimsel bir çalışma yapılıyor. Bu çalışmanın sonucunda sadece engellilere yönelik ayrı bir hizmet içi eğitim paketinin oluşturulacağını düşünüyoruz ve bu da eksik olan o yönlerimizi kapatacağını ümit ediyoruz inşallah. Umarım bunları da yavaş yavaş artık tamamlamış oluruz.”

K2 “... (eğitim) alıyorlar ama yeterli olduğunu düşünmüyorum.”

K3 “Maalesef yeterli değil, bu konuda dediğim gibi buradaki öğretmenlerin eğitiminden sorumlu olan yüksek okul, bu konuda bir çalışma yaptıklarını, daha doğrusu yıllardır benim dile getirdiğim bir arzuydu, son olarak bir çalışma yaptıklarını, bu konuda bir bölüm oluşturacaklarını, 4 dönem veya ilk dönemden itibaren diyorlar. Görelim bakalım ne olacak.”

K5 “Çok az veya hiç gibi bir şey maalesef, çok büyük eksikliğimiz var. Bunu bir şekilde tamamlamak gerekiyor. Son zamanlarda ne yapılıyor, hiçbir bilgim yok. Benim bildiğim eskiler bence tecrübeleriyle bu işi iyi götürüyorlar diye düşünüyorum.”

K6 “Benim kendi üniversite zamanımda blok olarak, toplu olarak bir ders görmüştük. Benim nazarımda bu yetersizdi. Ama şimdiki süreçlerde farklı olabilir, eskiye nazaran daha fazla seminerler yapıyorlar ve daha fazla metot anlatıyorlar. Yani eskiye nazaran daha iyi, daha da iyi olmasını isteriz.”

K8 “Tabii ki yeterli değildi. Bunun da farkındayız yeterli olmadığını. Şöyle farkındayız, KPH yeni bir dal açıyor. Yani eski IRPA dediğimiz yeni bir dal açıyor, inşallah daha verimli, daha kapasiteli, daha vaakıf öğretmenler yetişecek. Bu da beni çok sevindiriyor. Ama mesela bundan önce de yeterince seminerler oluyordu. Ona göre seminerler seçiliyor. Özel öğretmenler için verilen seminerler. O sebepten dolayı ben kendimi açıkçası hiç çaresiz hissetmedim. Geleceğin de daha çok parlak olacağını da düşünüyorum.”

Eğitim almıyorlar

Yüksek öğrenim boyunca İDD öğretmenlerinin uygulamalı eğitim almamasını bazı katılımcılar eğitim almıyorlar olarak yorumlamıştır. Sonuç olarak İDD öğretmen adayları ZEÖ'lere ders vermeden önce uygulamalı eğitimden geçirilmedi.

K4 “Eğitim almıyorlar ama bu alanda pedagojik formasyon alan öğretmenlerimiz yok denecek kadar az ama biz müfettişler olarak bazı seminerler düzenliyoruz. Bu konuda başka bir şey yapma şansımız olmuyor. Sizin gibi bazı hocalar bunu araştırarak, daha derine inerek, kafa yorarak, herkesin görüşünü alarak belli bir noktaya getirirse illaki faydalı olacaktır. Eğitime de katkısı olacaktır.”

K7 “Henüz bu alanda bir eğitim programı yok, şu anda enstitüde bir kurs üzerinde çalışılıyor, bunun dışında hizmet içi eğitim kursları da var. Bunlar daha önce de vardı ve daha faydalı olacak seviyeye getirilmeye çalışılıyor.”

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere İDD öğretmenleri ZE öğrencilerin eğitimiyle ilgili kapsamlı bir eğitim almamışlar ve bunun bir ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. İDD öğretmenlerinin bu eğitimi öncesinde almamaları, onların ZE çocuklarla sınıfta tecrübe kazanarak işi hallettiklerini göstermektedir.

Alanyazında Mouhanad Khorchide'nin Die Ausbildung von ReligionslehrerInnen für den islamischen Religionsunterricht an öffentlichen Schulen in Österreich (Khorchide, 2008) İDD öğretmenlerinin aldıkları eğitimleri inceleyen ilmi bir makaledir.

3.4.2. İslam Din Dersi Öğretmenlerinin Materyal Hazırlamayla İlgili Aldıkları Eğitimler

İslam din dersi öğretmenleri ZE yönelik din dersi için materyal hazırlama ile ilgili eğitim sürecinde veya hizmetleri süresince aldıkları eğitim sorgulanarak tema oluşturulmuştur. Bu temanın kodları Rumi projesi ve hizmetiçi eğitimleri.

Rumi projesi ve hizmetiçi eğitimler

Rumi projesi Schulamt tarafından oluşturulmakta olup henüz tamamlanmamıştır, bütün İDD materyalleri bir havuzda toplanıp daha sonra tasnif edilecektir. Bu süreçte ZEÖ'ler için bazı materyaller tasnif edilecektir. Hizmetiçi eğitimler öğretmenlerin hizmetleri boyunca aldıkları eğitimler olup ZEÖ'lere girenler bu alanlardaki hizmetiçi eğitimi tercih etmektedirler.

K1 “Öğretmenlerimiz bir şekilde ihtiyaca göre materyallerini kendileri hazırlıyorlar. Genel müfredatımızdan hangi konular uygunsu engellilik seviyesine göre engellilik farkına göre. Zihinsel mi bedensel mi, bunlara göre materyallerin kendileri belirliyorlar. Bu noktada biz kurum olarak (Schulamt) olarak Rumi projesi adı altında şu an bir materyal geliştirme projesi hazırladık. Burada da tabi engellilerin öğretmenleriyle de beraber çalışacağız, diğer öğretmenlerimizle de olduğu gibi. Özellikle engellilere yönelik hangi materyaller varsa öğretmenlerimiz elinde bunlar daha iyi nasıl adapte edilebilir diye. Bunları şu an çalışmalarını yapmaya başladık.”

K2 “Şu anda kurum içinde buna yönelik bir çalışmamız var. Öğretmen gruplarımız var. Bu konuda hazırlığı olan ve üniversitenin de bizimle ortak yapacağı çalışmalar var.”

K3 “Materyal konusu genelde öğretmenlik okuyanlar için okudukları yüksek okulda veya okudukları okullarda yapmaları gereken şey ama bunlar tabi yeterli

değil genel bir konu olduğu için İslam derslerine ait olarak materyallerin hazırlanması tabii ki mevcut olan İslam dersi kitapları da kullanılarak bunlar yapılıyor. Ama gayreti olan özel öğretmen arkadaşlar var, hatta bir grup Salzburg'da, bir grup burada, bir tanesi benim bölgemde. Bunlar bu çocuklara ait materyal hazırlıyorlar bu çocukların algılayabileceği şekilde. Bu gönüllülüğe dayalı bir şey.”

K4 “Bizim bu bölgede Sonderschulede ders veren öğretmen arkadaşım şu an materyal hazırlayan arkadaşların koordinatörlüğünü de yapıyor. Onun çok faydası oluyor kendisine, çünkü orada materyalle ilgili bu Sonderschuledeki öğrencilerimin işine yarar gibi avantajı oluyor.”

K5 “Evet, işaret dili gibi Fortbildungen (hizmetiçi eğitim) katılarak eğitim alabilirler. Din dersi öğretmenlerinin maalesef çok eksiklikleri var. O eğitim varsa almaları kesinlikle çok iyi olur ama zamanla dediğim gibi tecrübe edinerek de kendini geliştirebilirsin.”

K6 “...seminerler aracılığıyla alıyoruz. Mesela down sendromla alakalı aldık, otistiklerle ilgili aldık. Farklı rahatsızlık geçiren çocuklarla ilgili aldık. Materyallere gelince eskiden o kadar yoktu. Şimdi yeni yeni bu süreç içerisine girdik ve öğretmenler için bir materyal toplama alanı yapıyorlar.”

K7 “...aslında var ama bundan pek yararlanamıyoruz. Açıkçası materyalleri kendimiz buluyoruz ister web sitelerinde ister öğretmenlerin sunduğu gruplarda olsun.”

K8 “Eğitimler alıyoruz. Bunun için özel kurslar oluyor. Gerek KPH da olsun Fortbildung-devam eğitim kursları oluyor, alıyoruz. Ve aynı zamanda daha değişik kurslarda oluyor. Mesela diğer öğretmenlere verilen kurslar da bizim için uygun oluyor. Onları da yapıyoruz. Gereken materyalleri de alabiliyoruz. Mesela ben medya çalışmayı, visuell (görsel) çalışmalarını çok seviyorum. Çünkü spastik çocuklar konuşamadıkları zaman bakarak seyrederek de çok güzel algıladıklarını düşünüyorum, bu sebepten dolayı o tür eğitimleri de aldık, kendi videolarımızı çeviriyoruz.”

Katılımcılar, öğretmenlerin eğitim süreçlerinde İDD materyali hazırlamaya ilgili eğitim aldıklarını ve hizmetiçi eğitimde materyal tasarlama eğitiminin olduğunu

bildirmişlerdir. Öğretmen grupları bunu desteklemek için oluşturulmuştur. Rumi projesi de hazırlık aşamasındadır. Bu çalışmaların olgunlaşmasıyla materyal konusunda tasnif sürecinin başlaması mümkün olabilir.

3.4.3. İslam Din Dersi Öğretmenleri Yeterliliği

Zihinsel Engellilere İslam din dersine giren eğitimcilerin yeterince donanıma sahip olup olmadıkları konusu alınan bulgularla İslam din dersi öğretmen yeterliliği teması olarak incelenmiştir, yeterince donanıma sahip ve yeterince donanıma sahip değil olarak kodlanmıştır.

Yeterince donanıma sahip

Yeterli donanımı severek işini yapma olarak gören katılımcılar sevdiğinden sonra bir şekilde kendini geliştirip yeterli donanımı elde eder olarak tanımlamıştır.

K2 “Evet, çünkü bu iş eğitimden ziyade sevgiyle yapılacak bir meslek, zor bir meslek. Eğitimcilerimizden aldığımız geri dönüşüm raporlarında bunu görüyoruz, sevmeyen yapmıyor, yapamıyor, pes ediyor. Ondan dolayı sevginin olduğu bir yerde o çocuklarla ilgilenmenin yeterli olduğunu düşünüyorum. Eğitim dediğimiz daha sonra kişisel gelişim kurslarıyla tamamlanabilir diye düşünüyorum.”

K3 “Kendini geliştirenler geliştiriyor. Yani istek ve arzusu olanlar ama bu Sonderschulausbildung (özel çocukların eğitimi) dediğimiz eğitim maalesef yok bizim öğretmenlerimizde. Bu özel bir eğitimi gerektiren bir konu, bu açığın gidilmesi lazım.”

K5 “Tecrübe olmuyor ama istek oluyor ve o istek de en büyük şey zaten sevgi. Sevmek ve istemek olduğu zaman oluyor, ona inanıyorum. Tabii tecrübesiz biraz zor ama dediğim gibi istek olduğu zaman onu iyi toparlayabiliyorsun.”

K6 “Eskiye nazaran şimdi daha donanımlı, daha da donanımlı olmamız gerekiyor. Çünkü eskiden insanların fazla bilgisi yoktu. Yani burada (derste) fazla ilgi alaka yoktu. Zihinsel engelli çocuklarını aileler benim bildiğim din dersine hiç göndermiyordu. Şimdi yeni yeni gönderiyorlar.”

K8 “Tabii ki fifty fifty çok donanımlı, çok bilgili, çok kıymetli öğretmenlerimizin olduğunu da düşünüyorum. Yer bulamamış da, yer darlığından gelmiş öğretmenleri de düşünüyorum.”

Yeterince donanıma sahip değil

Yeterli donanımı ZEÖ'lere ders verebilecek, materyalini hazırlayacak kapasitede olarak görenler İDD öğretmenlerini yetersiz bulmuşlardır. Bunu ders vere vere elde edeceklerini belirtmişlerdir.

K1 “Öğretmenlerimize güveniyoruz. Engelli öğrencilerimize dinimizi müfredata uygun bir şekilde anlatacaklarından hiçbir şüphemiz yok ama yeterli donanım birçoğunun olmadığını düşünüyoruz gerçekleri konuşacak olursak, çünkü bu bir ayıp değil, suç değil.

Bir eksiklik, yani bunu kurum olarak tamamlamamız gerekiyor. Ama öğretmenlerimiz o eksikliği biraz daha engelli okullarda ders vere vere aslında o tecrübeyi edinebiliyorlar. İlk başta o okullara giden öğretmenlerin yeterli dolanıma sahip olmayabiliyor, birkaç yıl geçtikten sonra o tecrübeyle beraber bir kısmı yeterli bir donanıma sahip oluyor ama tabii bu da yeterli olmuyor. Çünkü yine bir eğitim programı ve materyal gerekiyor.”

K4 “Yok yeterli donanıma sahip olması mümkün değil. Çünkü imkanlarımız yok bizim.”

K7 “Hayır aslında dediğim gibi yeterli donanıma sahip değiller. Yıllar geçtikçe kendi materyallerini oluşturuyorlar.”

Katılımcılardan bazıları yeterince donanıma sahip olmayı yeterli eğitim almaktan ve tecrübeli olmaktan ziyade severek işini yapma (K2, K5) olarak dile getirmişlerdir. Bazılarına göre ise tecrübe (K1, K7) ve bilgi (K3) yeterli donanım olarak görülmüştür. Sonuç olarak ister sevmek olsun ister tecrübe ve bilgi olsun iyi bir ders işlemek yeterli donanım olarak yorumlanabilir.

3.4.4. Zihinsel Engellilerin İslam Din Dersi Öğretmenlerinin Temel Motivasyonu

Öğretmenlere sorulan “Eğitimcilerin bu derslere girmelerinin, bu öğrencileri seçmelerinin temel motivasyonu nedir ve motive olmuş şekilde severek derse girmeleri nasıl sağlanır sorularından elde edilen bulgularla ZE İslam din dersi

öğretmenlerinin temel motivasyonu teması oluşturulmuş ve Allah rızası, sevmek, ZE çocukların unutulmaması kodları verilmiştir.

Sevmek

ZEÖ'lerin İDD öğretmenleri ancak severek bu işi yapabilirler. Çünkü bazen hiç beklenilmeyen durumlarla karşılaşma olasılığı bu öğrencilerle daha fazladır. Severek yapılan işte ise olumsuz durumlara katlanma sevgi sayesinde bertaraf edilebiliyor.

K5 “Seçme hakkın olmuyor zaten direk iş verene bağlı. Mesela ben açıkçası bir öğretmen arkadaşımın tavsiyesiyle, o ayrılıyordu o okuldan, bana ister misin dediler, ben de o şekilde başladım. Ve benim için çok büyük bir tecrübeydi, gerçekten çok severek yaptım ama şu da bir gerçek ki zorlandım. Çünkü tecrübesizliğim vardı, normal okuldaki çocuklar gibi değiller ama istek ve sevmek olduğu zaman onu bir şekilde toparlayabiliyorsunuz.”

“İçten gelmesi gerekiyor diye düşünüyorum, işi yaptıkça tecrübe de kazandıkça zaten seviyorsun, zorla bir kişinin öyle bir o okulda durması zor, zorlayamazsın. Zaten bunun en büyük temeli orada bu istekle sevginin olması. Çünkü onlarla çalışmak çok sabır istiyor. Tecrübe, sevmek ve sabır, bunlar olmadığı zaman zorla zaten kimseyi kesinlikle tutamazsınız.”

Allah rızası

İDD öğretmenlerinin temel motivasyonu her konuda olduğu gibi ZEÖ'lere ders verme konusunda da Allah rızası olduğunda bu öğrencilere çok faydalı olabilirler.

K6 “Buradaki temel motivasyon ilk önce Allah'ın rızası, genel anlamda öğretmenliği yaptığımız için her alanda Allah'ın rızasını gözeterek yapmamız gerekiyor. İkincisi de bunlar bizden bir parça, bu çocukları anneleri bu okula gönderiyorsa başıboş bırakmamak gerekir, ne verebiliyorsak bizim için kardır.”

“Bir öğretmen zaten her zaman severek işine gider. Zaten severek yapılmadığında hiç de çocuğa da faydası olmuyor kendisi de zaten bunu biliyor. Özellikle İslam din dersi öğretmeniye daha çok Allah rızasını düşünür. Yani islamiyet anlatıyorsun hakkıyla yapmak gerek.”

K8 “...Peygamber efendimiz engellileri nasıl kaynaştırmış topluma. Aslında peygamber efendimiz o kadar güzel bir öğretmen ki biz o kadar olamayız ama en azından onun yolunda gidebiliriz. Nasıl kaynaştırmış? Eğer biz onları bilirsek bizler de birer nefer olabiliriz. Bizler de peygamber efendimizin yaptığı gibi onları sosyal hayata hazırlayabiliriz. Kaynaştırabiliriz düşüncesiyle bir de kolayı yapmak herkesin işi, zoru yapmak marifet ister.”

“Bence öğrencilerini tanırsınlar, eğitim aldıklarında öğrencinin veya güzel bir şey öğrendiklerinde o yüzündeki gülücükleri, içindeki huzuru hissetsinler, yüzündeki huzuru hissetsinler. O bana motive için yetiyordu bile veya ben içeriye girdiğimde öğrencimin hiç bir şey demese bile hocam gelmiş diye o gözlerinin parlaması benim motive olmama yetiyor.”

Zihinsel engelli çocukların unutulmaması

ZEÖ’lerin de İDD alma hakları vardır ve bu görevi öğretmenlerden bazıları üstlenmek zorundadır. Bu öğrencilerin din eğitimi haklarının verilmesi gerekliliği İDD öğretmenlerinin temel motivasyonudur.

K7 “Bence bu çocukların unutulmaması çok önemlidir. Ve yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı da çok önemli (dini manevi olarak olarak yalnız bırakmama). Henüz enstitüde ZE ile ilgili kapsamlı bir eğitim olmadığı için tereddüt eden öğretmen arkadaşlarımız var. Yapamayacaklarını düşünebilirler ama iyi bir şekilde ders vermeye başlayınca zamanla tecrübe edinip daha verimli oluyoruz. Çünkü bu öğrencilerin de İslam dini eğitimi alma hakkına sahip olduklarını biliyorlar.”

Bizim avantajımız özel okullarda ekip olarak çalışıyoruz ve birbirimizle konuşuyoruz, ayrıca fikir alışverişinde bulunabiliyoruz ve bu da motivasyon ve hazırlık açısından çok yardımcı oluyor. Bir kişinin bir fikri var, diğerinin başka fikri var. Dolayısıyla bu durumda iyi bir ekip çok değerlidir.”

Katılımcılardan bazısı (K6, K8) Allah rızası için yaptıklarını belirterek uhrevi kazanç elde etmeyi temel motivasyon olarak görmüşlerdir. Bir katılımcı (K7) ZE çocukların unutulmaması gerektiğini, onların da İDD hakkı olduğunu söyleyerek bu

işin bir nevi farz-ı kifaye olduğu üzerinde durmuştur. Diğeri (K5) ise sevmenin önemi üzerinde durmuş ve sevmeden kimseyi tutamazsın olarak yorumlamıştır.

3.4.5. Zihinsel Engellilerin Din Dersi Öğretmeni Teftişi

Müfettişlere sorulan zihinsel engellilerin İslam din derslerine giren öğretmenler müfettişler tarafından denetleniyor mu, sorunlar olduğunda nasıl gideriliyor sorularından yola çıkarak edinilen bilgilerle ZE öğrencilerin din dersi öğretmeni teftişi teması oluşturulmuş ve teftiş ediliyor, sorunlar gideriliyor olarak kodlanmıştır.

Teftiş ediliyor, sorunlar gideriliyor

İDD öğretmenleri okullarda ders verirken Schulamt İDD müfettişleri tarafından denetlenmektedirler. ZEÖ'lere ders vermede yetersiz kalan öğretmenler istekleri doğrultusunda hizmetiçi eğitimlere yönlendirilmektedirler ya da bu okullardan alınmaktadırlar.

K1 “Müfettişler olarak tüm öğretmenlerimizi denetlediğimiz gibi zihinsel engelli okullara giden din dersi öğretmenlerimizi de denetliyoruz ama bu denetim çok yukarıdan bir baskıyla ya da habersiz olmuyor. O okullara önceden haber veriyoruz. Öğretmenlere de haber veriyor müfettişlerimizin çoğu. Daha çok sınıf ortamında öğretmenimiz nasıl bir metot uyguluyor, yeterli kalabiliyor mu, diye gözlemliyoruz. Çünkü en çok zor olan okullar zihinsel engelli olan öğrencilerin gittiği okullar ve özellikle orada öğretmenlerimiz yeterli kalıyor mu, eksikleri nelerdir? Bunları görmemiz açısından ve giderebilmemiz açısından ziyaret ediyoruz öğretmenlerimizi okullarda. Sorunlar olduğunda da bir şekilde konuşarak, kırmadan, dökmeden gideriyoruz, okulla ilgili belki sınıf yetersizliğiyle ilgili sorun varsa yetkili kimse, okuldaki müdürlerle konuşuyoruz. Eğer öğretmenden kaynaklı bir eksiklik varsa öğretmenlerimizle konuşuyoruz. Veliyle ilgili bir durum varsa zaten öğretmenlerimiz velilerle iletişime geçiyorlar. Bu şekilde sorunları gidermeye çalışıyoruz.”

K2 “Evet denetleniyor. Şu ana kadar somut bir sorunla karşılaşmadığımız için herhangi bir çözüm önerim olmayacak. Olmuş olsa okul müdürü çocuğun anne babasıyla mutlaka iletişime geçilir. İhtiyaç duyulması halinde gerekli uzman

kişilerin, psikologdur, psikiyatristtir ya da çocuğun hangi alanda uzmana ihtiyacı varsa ona mutlaka danışılması gerekir diye düşünüyorum.”

K3 “Gittim evet Sonderschule ‘de, teftiş edebildim. Bir tanesine gittim. Şu anda öğretmen değil ama oradaki izlenimim iyi değil. Çünkü din dersi öğretmeni pek fazla ilgilendiğini görmedim. Zaten o okulda hem normal sınıflarda eğitim verenler var, bir de yatalak durumda olanlar vardı. Yatalak durumda olanlarla zaten ilgilenmiyorlar. İlgilenen diğer bakıcı konumunda olanlar var. Öğretmenin de orada, onun başında olması lazım o saat içerisinde. İmkân dahilinde bazı şeyleri anlatabilmesi veya bir iletişime girmesi gerekiyor. O öğretmen de ben onu gözlemleyemedim. Ama başka bir öğretmene gittim, o öğretmen hakikaten gayretli olduğu için verimli oldu. Ama bir sıkıntı bu çocukların fiziki olarak güçlü olanları var, büyük olanları var, bazen öğretmenler yeterli olmuyor. Onun için ikinci bir öğretmene gerek oluyor. 1-2 okul haricinde maalesef buranın eğitim müdürlüğünden o izni alamadık. Daha önce almış olduğumuz okullarda 2 öğretmenin derse girme zorunluluğu olan okullarda devam ediyor. Onlar daha kolay oluyor çünkü herkes bir tanesiyle ilgilenebiliyor. Herhangi bir şekilde eğer okul müdürü herhangi bir problem gördüğünde direkt bizleri arıyor bizlere müracaat ediyorlar veya din dersi öğretmenin okulda bir problemi olursa. Mesela şöyle bir şey söyleyeyim: Normalde sınıflarda ders verirken, sınıflar kilitlenmez. Bir öğretmenimiz sınıfta diyor 5-6 tane çocuk var. Ben birisiyle ilgilenirken öteki kalkıp gidiyor, açıp gidiyor. Ben arkasından gidiyorum. Onu tutmaya giderken diğerleri çıkıyor, ikinci bir öğretmen olmadığı zaman. Onun için bir seferinde kapıyı kilitlemiş. Okul müdürü de tesadüf geliyor ki bakıyor ki kapı kilitli diyor ki sen kapıyı kilitleyemezsin. Doğru kilitleyemem ama bu sebepten dolayı yaptım. Bu basit bir problem ama bunun haricinde esas problemler tek derse girdikleri zaman öğretmenlerin 5-6 çocuk olan bir sınıfta maalesef bu gibi şeylerle karşılaşıyorlar.”

K4 “Tabi, benim için o okullar çok özel, o okulların müdürleriyle yakın kontaktayız, herhangi bir sorun olduğunda sürekli bana dönerler, ben de hiç ihmal etmem, giderim, arkadaşları ziyaret ederiz, arkadaş da sorun getirmiyor zaten iyi bir öğretmen olunca. Bu öğretmene çok bağlı. Sorun olduğu zaman önce kendiniz halletmeye bakın diyorum, bölge müdürler toplantısında da dedim. Bir

öğrenci ben Ramazan'da müzik dersine giremem haram diyor, müdür milli eğitime (Bildungsdirektion) mail geçmiş, milli eğitim bana gönderiyor. Müdürler toplantısında bu şekilde olmaz dedim, bir sorunuz varsa önce oranın din dersi öğretmenleriyle görüşün. Din dersi öğretmenini aradım burada ne var, bu mail bana niye geldi, öğretmenin haberi yok, müfettişin haberi yok sen milli eğitime gidiyorsun. İnsanın olduğu her yerde problem vardır, problemi yerinde çözmeye çalışın, ha olmadı mı, sizi aştı mı dönün bana. Bu beni aşar, al müfettişim ne yaparsan yap bu senin işin. Ben bunu çözmek zorundayım, benim işim bu. Sadece sorun olduğunda öğretmenlerim beni aradı. Sorunlar sıkıntılar olacak müdürde, velilerde, öğrencilerde, bunu çözmeye çalışın, çözemediğinizde bize dönmek zorundasınız, bunu halledebiliyoruz müdürlerle. Benim müdürle iyi kontağım olması gerekir, zor okullara hassasiyetim var, daha iyi ne yapabiliriz onlara diye. Hatta öğretmenler okuldaki bütçelerinden çocukları bir şeyleri başardıktan sonra ödüllendirmek için kaynak ayırabilirler. Bu çocuklara yeteneğine göre görev verin, ona motive olsun ödül.”

Katılımcıların görüşlerinden anlaşıldığı üzere müfettişler öğretmenlerin ZE öğrencilere yeterli bir öğretmen olup olmadıklarını denetlemektedirler. Okulda bir sorun olduğunda öğretmenin kendi çözmesi, kendisini aşan sorunlarda ise müfettişe müracat etmesi uygun görülmüştür.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Avusturya’da zihinsel engellilere yönelik İslam din dersinin değerlendirilmesiyle ilgili öğretmen, müfettiş ve velilerin görüşlerini belirlemek amacıyla bu araştırma yapılmıştır. Araştırmanın neticesinde ulaşılan sonuçlara ilişkin alandaki diğer araştırmalarla benzeyen ve farklılaşan yönleri tartışılmıştır.

Araştırmaya katılanların zihinsel engellilere yönelik İDD’nin değerlendirilmesiyle ilgili öğretmen, müfettiş ve velilerin görüşlerine genel olarak bakıldığında ZEÖ’lerin İDD’ye girmeleri onlara birçok fayda sağladığı ama çözülmesi gereken sorunların da olduğu görülmüştür. (Üzümcü, 2016) Türkiye’de kaynaştırma din eğitiminde öğretmenlerin çok önemli olduklarını ancak, bir kısmının yetkin olmadıklarını tespit etmiştir. Bu çalışmada görüşmeye katılan müfettişlerden biri, bazı İDD öğretmenlerinin yetkin olmadığını bildirmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkarak mevcut durumun iyileştirilmesi gerektiği yargısına varılabilir. Der islamische Religionsunterricht in Österreich (Khorchide, 2009) adlı çalışmada yazar Avusturya’da İslam din derslerini genel olarak araştırıp, sorunları dile getirmiş ve çözüm önerileri sunmuştur. Ona göre İDD öğrencilerin ihtiyaçları dikkate alınmadan soyut bir ders olarak işlenmemeli. Dersler sosyal yönlerin ve konuların uygulanması yoluyla dinamik ve pratik bütünleşme unsuruna dönüşmelidir.

Din toplumsal yaşamın ve kültürün bir parçasıdır. Dolayısıyla din eğitiminin ZEÖ’lere verilmesi diğer öğrencilere verilmesi kadar önemlidir. Zihinsel engellilere yönelik örgün din eğitimi faaliyetlerini değerlendirenler, din derslerinin okul dersleri içerisinde yer alması gerektiğini savunmuşlardır. Nitekim Özel eğitimde din eğitimi el kitabında (Demir vd., 2018) zihinsel engelli bireylerde din eğitimi konusunda, din eğitiminin bireyin sosyalleşmesinde, içinde bulunduğu kültürün değerlerini benimsemesinde karşılaştığı sorunlar ve engelleri aşmasında ve benzeri etkilerinden dolayı zihinsel yetersizliği olan bireylere de din dersi verilmesi gerektiğini söylemiş ve ZEÖ’lere din dersi için eğitim metotları tavsiye etmiştir. Ayrıca Türkiye’de “Zihinsel Engelli Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Din Eğitimi: Yarı Deneysel Bir Çalışma- Destek Eğitim Odası” (Karasu, 2018) adlı doktora çalışmasında ZEÖ’lerin din kültürü ve ahlak bilgisi dersleriyle ilgili öneriler sunulmuştur. Buna göre din

eğitiminde ZEÖ'lerin performansları dikkate alınarak, normal yaşamlarına katkılarına göre dinin ilgili boyutuna ağırlık verilmeli ve bu süreçte tutarlı ve sabırlı olunmalıdır. Bununla beraber bu öğrencilerin deneyimlerine dayalı din dilini kullanmak önemlidir. Bu öğrencilerin dini deneyimlerini edindikleri çevrelerinin iyi olması sağlanmaya çalışılmalıdır. ZEÖ'ler farklı öğrenme ve algılama düzeyine ve yaşamın her aşamasında farklı gelişimsel özelliklere sahiptirler. Dolayısıyla onlara yönelik din eğitimi, mevcut kapasitelerini doğru kullanabilmelerini incelemelidir. Onlara yönelik din eğitimi akademik, literal ya da doktriner olmaktan ziyade onların his ve duygularına hitap eden yaşama dönük olmalıdır. Öğrencilerin kimseye bağımlı olmadan yetişmeleri için bilişsel olarak bilgiyi yapılandırmalarına rehberlik edilmelidir. Bunun için ise öğretmenlere yapılandırmacı anlayışa dayalı kaynaştırma din eğitimini planlama, uygulama ve değerlendirme ile ilgili uygulamalı eğitim verilmelidir. Kaynaştırma din eğitimi ile ilgili çalıştaylar yapılmalıdır. Din Eğitimi bilim dalının lisansüstü dersleri arasına zihinsel engellilere yönelik bir ders konulabilir. Sıralanan bu öneriler çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Bu çalışmada, katılımcıların Schulamt tarafından Avusturya'da zihinsel engellilere yönelik İDD mevcut durumunun revize edilmesi faaliyetlerinin başlamasıyla ilgili memnuniyetlerini dile getirmeleri, olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulguların sonuçları değerlendirilmekte ve araştırma süreci sonunda ortaya çıkan önerilere yer verilmektedir.

Avusturya'daki ZE'lere yönelik İDD'nin değerlendirilmesiyle elde edilen nitel bulgulara dayalı sonuçlar dört ana başlık çerçevesinde aşağıda yer almaktadır.

- a) Avusturya'da İslam din dersleri
- b) Zihinsel engelli öğrencilere İslam din dersi imkânı
- c) Zihinsel engellilere İslam din dersinin sınırlılıkları
- d) İslam din dersi öğretmenlerinin imkân ve sınırlılıkları

1.1. Avusturya'da İslam Din Dersleri

Avusturya'da İDD ana teması altında İDD'nin verilmesi önemlidir, İDD eksiklikler olmakla birlikte verimlidir ve İDD yıllık planı, İDD haftalık planı olmak üzere 4 alt temada incelenmiştir.

İDD'nin Avusturya'daki çocuklara, velilere, Müslüman topluma katkıları büyüktür sonucuna bütün katılımcıların olumlu ifadeleriyle ulaşılmıştır. Katılımcılar İDD'nin önemine dair görüşlerini kazanılmış bir imkân ve nimet, Müslüman kimliğini koruma, yanlışla sapmayı engelleme, doğru bilgiye ulaşma, eğitime, aidiyet hissi kazandırma, kaynaşmak için büyük bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir.

İDD Katolik din dersiyle verimliliği kıyaslanmış, katılımcıların çoğu İDD verimlidir cevabını vermiştir. Eksiklik olarak ihtiyaca göre metotların uygulanmaması, haftalık ders saati yetersizliği, Almanca din dersi kitap yetersizliği, bazı eğitimcilerin Almanca veya dini formasyon olarak yeterli olmaması, okul-aile-toplum iş birliği olmaması sonucuna varılmıştır.

İDD yıllık planının hazırlanması ve müfettişler tarafından onaylanmasıyla ilgili verilen cevaplar doğrultusunda İDD yıllık planı Eylül ayı sonu müfettişlere teslim edilmeli ve müfettiş onayından geçmeli sonucuna varılmıştır.

İDD haftalık ve günlük planının hazırlanmasıyla ilgili öğretmen görüşleri doğrultusunda İDD haftalık planı öğretmenlerin hazırladığı fakat günlük plana her sınıf haftada bir kez bu derse girdiği için ihtiyaç olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler haftalık planlarını kendileri için hazırlayıp müfettişe sunma zorunluluğu yoktur.

1.2. Zihinsel Engelli Öğrencilere İslam Din Dersleri İmkânı

ZE öğrencilere İDD imkânı temasında İDD'nin Avusturya'daki ZEÖ'ye katkısı, ailelerin ZE çocuklarını İDD'ne gönderme sebepleri, ZEÖ'nün İDD ile birlikte cami atmosferine ihtiyaçları vardır, özel okullarda-kaynaştırma sınıflarında din dersi karşılaştırılması; homojen-heterojen gruplarda din dersi karşılaştırılması, ZEÖ'ye birinci sınıftan itibaren İDD, ZEÖ'nün İDD hakkında ders dışı kişilere iletileri, ZEÖ'nün bireysel farklılıklarını dikkate almak gerekir, ZEÖ'nün derse katılımı ve ZEÖ'nün derse katılmama durumu adı altında 9 alt temada incelenmiştir.

İDD'nin Avusturya'daki ZEÖ'ye katkısı ve sosyal açıdan faydaları sorularak ZEÖ'nün bu dersteki kazanımları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların görüşlerinden hareketle ZEÖ'nün din dersindeki durumları analiz edilmiş, İDD bu çocukların sosyalleşmesine, sevgi paylaşımına, islami kimlik ve aidiyet duygularının oluşmasına katkı sağlar, aynı zamanda dini manevi ihtiyaçtır" sonucuna varılmıştır.

Ailelerin özel gereksinimli çocuklarını İDD'ye gönderme sebepleri sorularak, farklı konumdaki kişilerin gözünden ailelerin gönderme sebepleri bulunmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak çocuğun dini eğitim alması, dini açıdan sahip çıkılması, vakit geçirmesi, ailenin kafa dinlemesi, aileler çocukken bu derse gitmeleri sebepler olarak verilmiştir.

ZEÖ'nün İDD'de yeterince dini eğitim alıp almadıkları ve ekstra cami eğitimine ihtiyaç olup olmadığıyla ilgili görüşlerini paylaşan katılımcıların hemen hemen hepsi, çocukların cami atmosferine ihtiyaçları olduğunu düşünmektedirler. Okul-caminin birbirini tamamlayacağı, anadil din eğitimi camide-Almanca din eğitimi okulda, teorik eğitim okulda ve pratik eğitim camide verilebileceği lakin cami eğitimi konusunda eğitimin çocuğa, şartlara ve ortama bağlı olarak değişebileceği fikirleri ağır basmıştır. Sonuç olarak ZEÖ İDD'nin yanı sıra cami atmosferine ihtiyaçları vardır konusunda görüş birliğinde olup bazıları sadece cami ortamında olmaları yeterli diğerleri ise cami ortamının yanında cami eğitimine de ihtiyaçları vardır şeklinde görüş ayrılığı beyan etmişlerdir.

ZEÖ'nün sadece ZEÖ'nün okuduğu özel okullarda din dersine girmesi mi ya da ZE olmayan öğrencilerle ilköğretim okullarının kaynaştırma sınıflarında din dersine girmesi mi onlar için daha faydalıdır konusu ve birbirine yakın engeli olanların homojen gruplarda toplanması mı yoksa engel gözetmeksizin heterojen gruplarda din dersi verilmesi mi daha faydalıdır konusunda özel okullarda-kaynaştırma sınıflarında; homojen-heterojen gruplarda din dersi karşılaştırılması istenmiştir. Sonuç olarak din dersine gelecek olan grupların oluşturulmasında İDD öğretmenlerinin pek fazla karar verme yetkisi olmamakla birlikte çocuğun engel seviyesine göre karar verilmesi gerektiği bazı katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Müfettişlerin çoğunluğu, iki öğretmen ve bir veli özel okullarda ve homojen gruplarda din dersi daha verimli olacağını, bu sayede küçük gruplarda daha iyi eğitim

alacaklarını savunmuştur. Kaynaştırma sınıflarında ve heterojen gruplarda din dersi daha verimlidir diyenler, bu sayede özel çocuklara karşı empatiyle yaklaşılacağı, öğrenciler arasında kaynaşmayı ve toplumsal hayatta birlikte yaşanabileceğini geliştireceği, çocuğun konumu o ortam içerisinde daha da olgunlaşacağı fikrini savunmuştur. Ayrıca bir müfettiş hafif ZE'ler kaynaştırma sınıflarında-heterojen gruplarda; orta ve ağır ZE'ler özel okullarda-homojen gruplarda İDD almaları gerektiğini vurgulamıştır.

ZEÖ'nün birinci sınıftan itibaren İDD'ye girmesi hususunda sorulan sorularda katılımcıların çoğu eğitimin erken başlamasının daha faydalı olacağı, çocukların derse daha çabuk adapte olacaklarını ve Almanca'sının gelişmesine katkıda bulunacağını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan iki katılımcı okula henüz alışamadıysa, derste bunalıyorsa çocuğun durumuna göre karar verilir ya da ertelenebilir şeklinde fikir beyan etmişlerdir.

Katılımcılardan öğretmenlere yöneltilen “öğrenciler İDD hakkında ders dışı kişilere olumlu ya da olumsuz bahsediyor mu, bahsediyorsa bunun derse etkisi nasıl oluyor ve velilere yöneltilen çocuğunuz İDD hakkında size ve başkalarına olumlu ya da olumsuz bahsediyor mu, bahsediyorsa bunlar nelerdir sorularına verilen cevaplardan yola çıkarak ZEÖ'nün İDD hakkında ders dışı kişilere iletileri teması incelenmiştir. Katılımcıların hepsi öğrencilerin İDD hakkında ders dışı kişilere olumlu iletilerinin olduğu konusunda fikir beyan etmişlerdir. Bu iletilerini konuşabilen öğrencilerin sözel olarak, konuşamayan öğrencilerin beden dili ve yüz ifadeleriyle dışa yansıttıkları sonucuna ulaşılmıştır.

ZEÖ'nün bireysel farklılıklarını dikkate almak gerekir teması altında görüşlerini paylaşan öğretmenlerin ve velilerin hemen hemen hepsi çocuğu gözlemleyerek iyi tanımak gerektiğini savunmuşlardır. Sonrasında sabırla ve sevgiyle farklılıklarına göre hareket edilebileceğini de belirtmişlerdir.

Öğretmenlere sorulan “öğrencilerin derse katılımı nasıl destekleniyor ve katılmayanlar için ne yapılıyor” sorularından yola çıkarak ZEÖ'nün derse katılımı teması incelenmiştir. Öğrencinin derse katılımını desteklemek için öğretmenin

kendini ve dersi tanıtmaması, aileyle iletişim, öğrenciyi alıştırmak ve zorlamamak sonucuna varılmıştır.

Öğretmenlere sorulan “derslere kayıtlı olduğu halde katılmasına izin verilmeyen ya da velinin göndermediği öğrenciler varsa çözüm nasıl bulunuyor” sorusundan yola çıkarak ZEÖ’nün derse katılmama durumu alt teması incelenmiştir. Derse kayıtlı olduğu halde katılmasına izin verilmeyen ya da velinin göndermediği öğrenciler için aile ve sınıf öğretmeniyle iletişime geçmek gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

1.3. Zihinsel Engellilere İslam Din Dersinin Sınırlılıkları

İDD’nin sınırlılıkları teması altında İGGÖ din dersi müdürlüğü ZE ile ilgili faaliyetleri, ZEÖ’nün İDD’de yer alması gereken konular, ZEÖ’ye İDD’de ders materyali durumu, ZEÖ’ye İDD müfredatı, ZEÖ’ye müfredat uygulaması, ZEÖ’ye din dersi kitabı-din dersi öğretmen kılavuz kitabı, ZEÖ’ye ödev ve karne notu verme, ZEÖ için öğretim yöntem ve teknikleri adlı 8 alt tema incelenmiştir.

İslam Teşkilatı Din Dersi Müdürlüğü ZE öğrencilere İDD için yaptıkları faaliyetler hakkında müfettişlere sorularak edinilen bulgular İGGÖ din dersi müdürlüğü ZE ile ilgili faaliyetleri olarak incelenmiş ve hizmetiçi özel eğitim gereklidir sonucuna varılmıştır. Bu alanda büyük bir eksiğin tespit edildiği ama çalışmaların hazırlık aşamasında olduğu, önümüzdeki eğitim-öğretim yılında İDD öğretmenlerine bir kurs imkânının sunulacağı bildirilmiştir.

ZEÖ’nün İDD’nde yer alması gereken konular sorulmuş, katılımcıların ifadelerine göre ayrıntıya girmeden kısa kısa temel dini bilgiler, peygamberler, peygamberimizin hayatı, haram helal, kul hakları, mübarek aylar, Ramazan, sevgi (Allah, peygamber, aile, insan, hayvan sevgisi...), dua ve sureler, ilahiler, çevre bilinci, kamu yararına hizmetler, ahlak konuları, temizlik konuları olarak belirlenmiş ama ders konuları işlemeden önce çocukların kapasiteleri dikkate alınmalıdır vurgusu yapılmıştır.

Müfettişlere ve öğretmenlere sorulan “ZE’lere yönelik İDD’de yeterince ders materyali mevcut mu, materyal çalışmaları eğitim müdürlükleri tarafından nasıl destekleniyor soruları ve velilere sorulan İDD’de özel gereksinimli çocuklara göre

yeterince ders materyali mevcut mu, yapılan çalışmalar ve eve getirdiği materyaller hakkında ne söyleyebilirsiniz” sorularına verilen cevaplarla ZEÖ'lere İDD'nde ders materyali durumu incelenmiş. Sonuç olarak müfettişler, öğretmenler ve velilerin çoğunluğuna göre yeterince ders materyali mevcut değil, üzerinde çalışılması lazım, bir veliye göre yeterince ders materyali mevcuttur.

ZEÖ'lere İDD müfredatı hakkında mevcut müfredatın yeterli olup olmadığı müfettişlere ve öğretmenlere sorulmuş. Henüz belirlenmiş ayrı bir müfredat olmadığı, normal İDD okul müfredatının bu çocukların İDD'ne uyarlandığı ve müfredat geliştirilmesi için din dersi müdürlüğü tarafından yapılan faaliyetler üzerine durulmuştur. Bir öğretmen hariç müfettişler ve öğretmenlerin çoğunluğu, mevcut müfredat yetersiz şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca müfettişler bu konuda çalışmaların devam ettiğini özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilere ayrı bir İDD müfredatı oluşturulacağını bildirmişlerdir. Müfredat yetersizliğini sorun olarak görmeyen bir öğretmen ise bu çocukların durumuna göre müfredatı kendi tecrübeleriyle oluşturmayı yeterli görüp, bu konuda sıkıntı çektiğimizi düşünmüyorum demiştir.

Mevcut müfredatın uygulanmasına yönelik öğretmen yükümlülükleri ve uygulama esnekliği müfettiş ve öğretmenlere sorularak ZEÖ'lere mevcut müfredatın pratikte nasıl uygulandığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Katılımcılar ZEÖ'lere müfredat uygulama esnekliği olması gerektiği konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bu durumu bir katılımcı şöyle özetlemiştir: “Bu zaten ZE olmayan çocuklar için de geçerli bir kuraldır. Müfredat hazırlanır, yazıyla alan farklı şeylerdir. Bazen duruma göre ihtiyaca göre müfredat esnetilebilir, gevşetilebilir, hatta değişik de uygulanabilir.”

ZEÖ'lerin İDD'ye ait ders kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı olup olmadığı konusunda ders kitabı ve kılavuz kitabı ihtiyacı sorgulanmaya çalışılmıştır. Din dersi kitabı-din dersi öğretmen kılavuz kitabı olmadığı ama ihtiyaç olduğu, ders kitabı konusunda da çalışmaların yapıldığı bazı müfettişler tarafından bildirilmiştir. Fakat K4 ders kitabı konusunda farklı olarak “Bu çocuklara kitaptan ziyade pratiğini öğretmek lazım. Teoriden pratiğe döndürmek gerekiyor. Çocukların günlük yaşamlarında kendileri rahat sosyal bir şekilde yaşamaları için ne gerekiyorsa ona da

yönlendirmek gerekiyor. Mesela lavaboda nasıl temizleneceği anlatmaktan ziyade gösterilmesi gerekiyor. Burnunu silmek yetmiyor, burnunu silmesini öğretmek gerekiyor” ifadelerini kullanmıştır. Klavuz kitabı konusunda ise bir müfettiş “Öğretmen klavuz kitabı yok fakat bizim onlara toplantılarda direk olarak verdiğimiz söylediğimiz şeyler var. Ne yapmaları gerektiğini ne yapmak zorunda olduklarını bildiren Informationsblatt diye hazırlayıp verdiğimiz kağıtlar” diyerek bu konudaki açığın bir nebze kapatıldığını vurgulamıştır.

ZEÖ'lere ödev veriliyor mu, ölçme değerlendirme yapılıyor mu, hangi yöntemler kullanılıyor sorularına verilen cevaplar neticesinde ZEÖ'lere ödev verilmiyor, karne notu yerine bilgilendirme amaçlı yazılı olarak karne veriliyor sonucuna ulaşılmıştır. Ödev verilmiyor ifadelerinin sebebini bir öğretmen şöyle özetlemiştir: “Biz buradaki zihinsel engelli olan öğrencilere ödev vermiyoruz. Sonuçta evde yapabilme kabiliyetinde değiller ve ailelerinin eğitim seviyesini de bilmiyoruz. O bakımdan önemli olan burada ne öğrendikleri.” Ölçme değerlendirmede ise başka bir öğretmen “Onlar da diğer çocuklar gibi normal karne alıyorlar ama bu onların durumlarının yazılı olarak değerlendirme biçimindedir. Dersteki durumlarını açıklayan bir cümle. Özel çocukların her zaman bilgi veren yazı şeklinde değerlendirmesi var.” şeklinde açıklamıştır.

ZEÖ'lere hangi öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılacağına nasıl karar veriliyor ve öğretim yöntemlerini seçerken hangi kriterlere dikkat ediliyor sorularına yanıt olarak öğretmenlerin verdikleri cevaplarla ZEÖ'ler için öğretim yöntem ve tekniklerini kullanırken çocukların seviyesi dikkate alınır sonucuna ulaşılmıştır. K6 çocukların seviyesini şu şekilde özetlemiştir: “Kimi çocuk boyamayı seviyor, kimi çocuğun daha çok el işi becerisi oluyor, ona göre ayarlıyoruz, bunu yapabilirler, bunu yapamazlar diye. Video bakma olabilir ya da bir ilahi dinleme olabilir. Tamamen duruma göre ayarlanır.” Seviye tespitini K5 “Bu da tecrübeyle yani zamanla öğrenciyi tanıdıkça yapabiliyorsun, ne hoşuna gidiyor onu zaten zamanla gösteriyor.” olarak açıklamıştır.

1.4. İslam Din Dersi Öğretmenlerinin İmkân ve Sınırlılıkları

İDD öğretmenlerinin imkân ve sınırlılıkları teması, İDD öğretmen adaylarının zihinsel engellilikle ilgili aldıkları eğitimler, İDD öğretmenlerinin materyal hazırlamayla ilgili aldıkları eğitimler, İDD öğretmenlerinin yeterliliği, ZEÖ'lerin İDD öğretmenlerinin temel motivasyonu, ZEÖ'lerin İDD öğretmenlerinin teftişi beş alt başlık altında incelenmiştir.

İDD öğretmen adaylarının eğitim sürecinde zihinsel engellilik ve öğretim metotlarıyla ilgili hangi eğitimleri aldıkları, bunların yeterli olup olmadığı konularında müfettiş ve öğretmenlere sorulmuş, İDD öğretmen adaylarının ZE'lik ile ilgili aldıkları eğitimler olarak alt temada incelenmiştir. Sonuç olarak katılımcıların çoğu İDD öğretmen adayları ZE'lik ve öğretim metotlarıyla ilgili eski IRPA'da aldıkları ve KPH'de eğitim almakta oldukları ama yetersiz olduğu, diğerleri ise eğitim almıyorlar cevabını vermiştir. K6 öğretmen adayı iken aldıkları eğitim hakkında “Benim kendi üniversite zamanımda blok olarak, toplu olarak bir ders görmüştük. Benim nazarımda bu yetersizdi.” olarak ifade etmiştir. Şu anki durum hakkında K8 “KPH yeni bir dal açıyor, inşallah daha verimli, daha kapasiteli, daha vaakıf öğretmenler yetişecek.” ve K3 “buradaki öğretmenlerin eğitiminden sorumlu olan yüksek okul, bu konuda bir çalışma yaptıklarını, bu konuda bir bölüm oluşturacaklarını, 4 dönem veya ilk dönemden itibaren diyorlar.” şeklinde bilgi vermişlerdir.

İDD öğretmenleri ZE yönelik din dersi için materyal hazırlama ile ilgili eğitim sürecinde veya hizmetleri süresince aldıkları eğitim sorulmuş, Rumi projesi ve hizmetiçi eğitimleri kapsamında eğitim aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Rumi projesi hakkında K1 “Bu noktada biz kurum olarak (Schulamt) olarak Rumi projesi adı altında şu an bir materyal geliştirme projesi hazırladık. Burada da tabii engellilerin öğretmenleriyle de beraber çalışacağız, diğer öğretmenlerimizle de olduğu gibi. Özellikle engellilere yönelik hangi materyaller varsa öğretmenlerimiz elinde bunlar daha iyi nasıl adapte edilebilir diye. Bunları şu an çalışmalarını yapmaya başladık.” ve hizmetiçi eğitimler hakkında K8 “Gerek KPH da olsun Fortbildung-devam eğitim kursları oluyor, alıyoruz. Ve aynı zamanda daha değişik kurslarda oluyor. Mesela

diğer öğretmenlere verilen kurslar da bizim için uygun oluyor. Onları da yapıyoruz. Gereken materyalleri de alabiliyoruz.” demişlerdir.

ZEÖ’lerin İDD’ne giren eğitimcilerin yeterince donanıma sahip olup olmadıkları konusu sorulmuş, alınan bulgularla İDD öğretmen yeterliliği teması olarak incelenmiştir. Katılımcıların çoğunluğu yeterince donanıma sahiptir, bu iş eğitimden ziyade sevgi ve tecrübeyle alakalıdır demiştir. Bazı katılımcılar ise yeterince donanıma sahip değildir ifadesini kullanmıştır. Bu durumu K1 şöyle dile getirmiştir: “İlk başta o okullara giden öğretmenlerin yeterli donanıma sahip olmayabiliyor, birkaç yıl geçtikten sonra o tecrübeyle beraber bir kısmı yeterli bir donanıma sahip oluyor ama tabii bu da yeterli olmuyor. Çünkü yine bir eğitim programı ve materyal gerekiyor.”

Öğretmenlere sorulan “Eğitimcilerin bu derslere girmelerinin, bu öğrencileri seçmelerinin temel motivasyonu nedir ve motive olmuş şekilde severek derse girmeleri nasıl sağlanır sorularından elde edilen bulgularla ZE’lerin İslam din dersi öğretmenlerinin temel motivasyonu teması oluşturulmuş. Temel motivasyonlarının Allah rızası, sevmek, ZE çocukların unutulmaması olarak verilmiştir. Allah rızasını K6 “Buradaki temel motivasyon ilk önce Allah rızası, genel anlamda öğretmenliği yaptığımız için her alanda Allah’ın rızasını gözeterek yapmamız gerekiyor. İkincisi de bunlar bizden bir parça, bu çocukları anneleri bu okula gönderiyorsa başıboş bırakmamak gerekir, ne verebiliyorsak bizim için kardır.”, sevmeyi K5 “onlarla çalışmak çok sabır istiyor. Tecrübe, sevmek ve sabır, bunlar olmadığı zaman zorla zaten kimseyi kesinlikle tutamazsınız.” ve bu çocukların unutulmamasını K7 “Bence bu çocukların unutulmaması çok önemlidir (dini manevi olarak olarak yalnız bırakmama) bu öğrencilerin de İslam dini eğitimi alma hakkına sahip olduklarını biliyorlar.” olarak vurgulamışlardır.

Müfettişlere sorulan ZE’lerin İDD’ne giren öğretmenler müfettişler tarafından denetleniyor mu, problemler olduğunda nasıl gideriliyor sorularından ZEÖ’lerin din dersi öğretmeni teftişi teması oluşturulmuş. Din dersi öğretmenleri diğer öğretmenler gibi teftiş ediliyor, sorunlar olduğunda gideriliyor sonucuna ulaşılmıştır. Sorunların giderilmesini bir müfettiş “Sorunlar olduğunda bir şekilde konuşarak, kırmadan, dökmeden gideriyoruz, okulla ilgili belki sınıf yetersizliğiyle ilgili sorun varsa yetkili

kimse, okuldaki müdürlerle konuşuyoruz. Eğer öğretmenlerden kaynaklı bir eksiklik varsa öğretmenlerimizle konuşuyoruz. Veliyle ilgili bir durum varsa zaten öğretmenlerimiz velilerle iletişime geçiyorlar.” olarak açıklamıştır.

2. Öneriler

2.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Alanyazında zihinsel engelli öğrencilerin din dersine yönelik yeterli çalışmalara raslanmadığından, bu alanda bilimsel çalışmalar artırılabilir.
- Avrupa'nın farklı ülkelerinde yaşayan ZE Müslüman öğrencilere verilen İDD'nin durumu araştırılarak konuya ilişkin elde edilecek sonuçlar birlikte değerlendirilebilir.
- Müslüman ülkelerde yaşayan ZE Müslüman öğrencilere verilen İDD'nin durumu araştırılarak konuya ilişkin elde edilecek sonuçlar karşılaştırılarak değerlendirilebilir.
- Avusturya'da ve Türkiye'de ZE'lere İDD eğitim-öğretim programları değerlendirilmesi karşılaştırılarak aradaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkarılabilir.
- Avusturya'da ZE'lere yönelik İDD'nin değerlendirilmesi Viyana ve Steiermarkt eyaletleri dışındaki ilgili kişilerle görüşülerek ortaya konulabilir. Böylece elde edilen sonuçlar bu çalışmayla kıyaslanabilir.
- Nitel araştırma yönteminden durum çalışması deseninde yapılan bu çalışma nicel yöntemlerle farklı desenlerle ve başka veri toplama araçlarının kullanılmasyla yapılabilir.
- Araştırmada müfettiş, öğretmen ve ailelerle görüşme yapılmıştır, gelecekte yapılacak araştırmalarda ZEÖ'lerle gözlem, görüşme, anket gibi veri toplama araçları kullanılarak yürütülebilir. Böylece konu farklı boyutlardan da incelenmiş olur.

2.2. Politika Geliştirici ve Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- Din dersi öğretmenlerini yetiştiren KPH Yüksek Okulunda, öğretmen adaylarına ileride girecekleri öğrenci grubu tercihini okul esnasında yaptırarak özel gereksinimli çocuklara eğitimcilik yapacak olan İslam din

dersi öğretmenlerinin özel bir eğitimden geçirmesi ve mesleki uygulama dersi kapsamında ZE çocuklara yönelik ayrı bir staj uygulama imkânı sunması, ileriki zamanlarda onların performanslarına yansıtacağı, çalışma hayatına başlamadan önce deneyimleyerek öğrenecekleri ve kendilerini geliştirecekleri düşünülmektedir .

- ZE'lere İDD'deki mevcut durumun daha iyi hale getirilmesi için din dersi öğretmeni yetiştiren KPH yüksekokulu, İDD müdürlüğü ve ZE öğrencilerin din dersi öğretmenleriyle düzenli toplantılar yaparak ihtiyaçların ve eksikliklerin üzerinde durulması ZEÖ'lerin din derslerine olumlu yansıtacağı öngörülmektedir.
- İDD müdürlüğü Katolik din dersi müdürlüğü ile ortak projeler yaparak ZE çocukların din dersi öğretmenleri, din dersi eğitim metotlarında aynı ve farklı bakış açılarını sunma fırsatı elde edebilirler.
- İDD müdürlüğü ZE eğitimiyle ilgili daha fazla hizmetiçi kurslar vererek İDD öğretmenlerinin bu alanda kendilerini geliştirmelerine katkısı olabilir.
- ZEÖ'lerin İDD öğretmenleri aylık toplantılar düzenleyip durum değerlendirmesi yaparak konular, materyaller, öğretim metotlarıyla ilgili farklı yöntemleri birbirlerine aktarmaları sağlanabilir.
- İDD öğretmenlerinin, özel eğitim öğretmenleriyle toplantılar yaparak zihinsel engellilik, öğretim metotları, materyal hazırlama gibi konularda tecrübelerinin aktarılması ve sorunların giderilmesi noktasında iş birliği içerisinde olmaları teşvik edilebilir.
- İDD öğretmenleri sınıf öğretmenleriyle düzenli görüşmeler yapıp çocukların sınıfıçi durumlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi almaları bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak ders işlemelerine yardımcı olabilir.
- İDD öğretmenlerine velilerle sık sık görüşerek çocuklarının engel durumları, severek yaptıkları şeyler, yeterlilikleri ve sınırlılıkları gibi konularda bilgi alarak ona göre bir yol haritası çizmeleri; velilerle toplu halde görüşerek sorunlara ortak çözüm bulmaları, din dersiyle ilgili taleplere cevap vermeleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Adanır, Sinan. *Zihinsel Engelli Çocuklarda Akran Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri*. Fırat, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Adıgüzel, Yusuf. “Almanya’daki devlet okullarında İslam din dersi sorunu ve çözüm arayışları”. *Akademik İncelemeler Dergisi*,.
- Akca, Ayşe Almıla. *Moscheeleben in Deutschland-Eine Ethnographie zu Islamischem Wissen, Tradition und religiöser Autorität*, 2020.
- Altunışık, Remzi vd. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. 302. Sakarya: Sakarya, 2010.
- Andersson, Stefan. *Religionspädagogische Forschung als Beitrag zur religiösen Erziehung und Begleitung von Menschen mit geistiger Behinderung*. Lang, 2002.
- Bakırcı, Canan. “Bilimsel Araştırmalarda Örneklem”. gokselarmagan.com/TEAT/ornekleme_cbakirci.pdf, ts. Erişim 11 Ağustos 2024
- Bednar, Michael vd. *Berich der Bundesregierung über die Lage der behinderten Menschen in Österreich*. Viyana: Bundesministerium für Arbeit, Soziales und Konsumentenschutz, 2008.
<https://broschuerenservice.sozialministerium.at/Home/Download?publicationId=44&attachmentName=behindertenbericht.pdf>
- Besler, Klaudia. *Das behinderte Kind-ein lebenslanger Pflegeprozess für die ganze Familie*. Viyana Üniversitesi, Lisans Tezi, 2013.
<file:///C:/Users/MisafirGIM/Downloads/24758.pdf>
- BGBI.II, 180. “Lehrplan für den Katholischen Religionsunterricht an Allgemeinen Sonderschulen”, 02 Temmuz 2019.
https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2019_II_180/COO_2026_100_2_1654526.pdf sig 180
- Biermann, Adrienne - Herbert, Goetze. *Sonderpädagogik, eine Einführung*. Stuttgart: Kohlhammer, 2005.
- Biewer, Gottfried. *Grundlagen der Heilpädagogik und Inklusiven Pädagogik*. Bad Heilbrunn: Julius Klinghardt, 2010.
- Bray, Anne. *Definitions of intellectual disability*. Wellington: Donald Beasley Institute, 2003.
- Bundeskanzleramt. “Religionen in Österreich Übersicht der in Österreich anerkannten Glaubensgemeinschaften”. Bundeskanzleramt, 2023.
file:///C:/Users/MisafirGIM/Downloads/religionen2023_bf.pdf
- Burcu, Esra. “Özürlülük Kimliği ve Etiketlemenin Kiflisel ve Sosyal Söylemleri”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 23/2 (2006), 63.

- Burcu, Esra. “Türkiye’deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği”, 38.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegam, 2008.
- Cavkaytar, Atilla vd. “Geçmişten Günümüze Özel Gereksinimli Olma ve Zihin Yetersizliği: Dünya’da ve Türkiye’de Kavramların Evrimi”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Özel Sayı* (2014), 118.
- Cebeci, Suat. *Bilimsel araştırma ve yazma teknikleri*. İstanbul: Alfa, 2010.
- Chan, Margaret - Zoellick, Robert B. *Dünya Engelliler Raporu* (2011).
<https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/D%C3%BCnya-Engellilik-Raporu-2011.pdf>
- Cloerkes, Günther. *Soziologie der Behinderten. Eine Einführung*. Heidelberg: Winter, 3. Basım, 2007.
- Demir, Rıdvan vd. “Özel Eğitimde Din Eğitimi El Kitabı”. *Özel Eğitimde Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Sadettin Özdemir - Mustafa Başkonak. 160. Ankara: Grafiker, 2018. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.8077403>
- Demirkol, Esra. *Islamischer Religionsunterricht aus Sicht der SchülerInnen*. Viyana Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Fischer, Erhard. *Pädagogik für Menschen mit geistiger Behinderung : Sichtweisen - Theorien - aktuelle Herausforderungen*. Athena, 2008.
- Fore, Henrietta. *Dünya çapında yaklaşık 240 milyon engelli çocuk bulunuyor*. Unicef Raporu. New York: Unicef Türkiye Milli Komitesi, 10 Kasım 2021. Unicef Türkiye Milli Komitesi. <https://www.unicefturk.org/yazi/dunya-capinda-yaklasik-240-milyon-engelli-cocuk-bulunuyor>
- Fornefeld, Barbara. *Einführung in die Geistigbehindertenpädagogik*. München; Basel: Reinhardt, 2000.
- Goldman, Ronald. *Religious thinking from childhood to adolescence*. London: Routledge, 1997.
- Gottfried, Adam. “Blickwechsel: Alltag von Menschen mit Behinderungen als Ausgangspunkt für Theologie und Pädagogik”. Comenius-Inst, 1996.
- Gottfried, Adam. “Integration als Aufgabe religionspädagogischen und pastoraltheologischen Handelns”. Comenius-Inst, 1993.
- Gökbay, İnci vd. 1-8. “Engelli bireylerin istihdamına yönelik bir vaka çalışması: Engelsiz Eğitim” 9/36 (2011), 6.
- Hafez, Farid - Dautovic, Rijad. *Die Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich. 1909-1979-2019- Beiträge zu einem neuen Blick auf ihre Geschichte und Entwicklung*. new academic press, 2019.
- Hagberg, Bengt - Kyllerman, Mårten. “Epidemiology of mental retardation- a Swedisch survey”. *Access*. [https://doi.org/10.1016/s0387-7604\(83\)80072-2](https://doi.org/10.1016/s0387-7604(83)80072-2)
- Haslinger, Friedrich. *Der Wert von Religionsunterricht in der Schule*. Viyana Üniversitesi, Lisans Tezi, 2011.

- Heine, Susanne vd. *Muslime in Österreich. Geschichte – Lebenswelt – Religion*. Innsbruck/Wien: Tyrolia, 2012.
- Hensle, Ulrich - Vernooij, Monika A. *Einführung in die Arbeit mit behinderten Menschen*. Nürnberg: Universitätsbibliothek Erlangen, 2002.
- Hofer, Hansjörg. *Alltag mit Behinderung. Ein Wegweiser für alle Lebensbereiche*. Graz: Neuer Wissenschaftlicher, 2011.
- Ivıç, Aleksandar. *Zum gesellschaftlichen Umgang mit geistig behinderten Menschen und deren Betreuung von der Antike bis zur Gegenwart*. Viyana Üniversitesi, 2013. file:///C:/Users/MisafirGIM/Downloads/23822%20(1).pdf
- Jantzen, Wolfgang. *Allgemeine Behindertenpädagogik*, 2007.
- Jürger, Röhrig Hans. *Religionsunterricht mit geistigbehinderten [geistig behinderten] Schülern - aber wie?: Perspektivwechsel zu einer subjektorientierten Religionsdidaktik*. Vluyn Neukirchner, 1999.
- Kara, Bülent. “Dünyada ve Türkiye’de Zihinsel Engellilerde Eğitim” 61 (2017), 277-281. <https://doi.org/10.9761/JASSS7076>
- Karaçaylı, Savaş. *Islamischer Religionsunterricht aus Elternsicht*. Viyana Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Karasu, Teceli. *Zihinsel Engelli Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Din Eğitimi: Yarı Deneysel Bir Çalışma- Destek Eğitim Odası*. Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018. file:///C:/Users/MisafirGIM/Downloads/459849.pdf
- Katholische Kirche Österreich, 1. “Fragen & Antworten rund um den Religionsunterricht in Österreich”. 06 Ağustos 2024. <https://www.mein-religionsunterricht.at/ueber-den-religionsunterricht#:~:text=Alle%20Sch%C3%BClerinnen%20und%20Sch%C3%BCler%2C%20die%20Angeh%C3%B6rige%20einer%20gesetzlich%20anerkannten%20Kirche,es%20die%20M%C3%B6glichkeit%20der%20Abmeldung>
- Katholische Kirche Österreich, 2. “Statistik: Die Hälfte der Wiener Schüler bis 14 sind Christen”, 06 Ağustos 2024. <https://www.katholisch.at/aktuelles/2017/09/21/statistik-die-haelfte-der-wiener-schueler-bis-14-sind-christen>
- Katholische Kirche Österreich, 3. “Lehrplan für den katholischen Religionsunterricht an der Sonderschule für schwerstbehinderte Kinder”. 02 Nisan 1998. Erişim 10 Ağustos 2024. <https://www.kath-kirche-kaernten.at/images/downloads/lp-ru-schwerstbehinderte.pdf>
- Khorchide, Mouhanad. “Der Islamische Religionsunterricht in Österreich”. *OIF Dossier.*, 3-16-18.
- Khorchide, Mouhanad. *Der islamische Religionsunterricht zwischen Integration und Parallelgesellschaft. Einstellungen der islamischen ReligionslehrerInnen an öffentlichen Schulen*. VS, 2009.

- Khorchide, Mouhanad. "Die Ausbildung von ReligionslehrerInnen für den islamischen Religionsunterricht an öffentlichen Schulen in Österreich". *Magazin erwachsenenbildung*. <https://doi.org/DOI: 10.25656/01:7621>
- Klaaßen, Anna. "Religion von Anfang an! Erste Hilfe für das 1. Schuljahr". Erişim 11 Ağustos 2024. <https://news.rpi-virtuell.de/2017/08/11/religion-von-anfang-an-erste-hilfe-fuer-das-1-schuljahr/>
- Koca, Canan. *Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu*. İstanbul: DEV, 2010. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/9259/mod_resource/content/0/engelsiz%C5%9Fehirplanlama%20raporu.pdf
- Kömerik, Nurgül vd. "Zihinsel engelli bireylerde ağız sağlığı". *Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi* 2012/1 (2012), 96.
- Kurz, Francisca Patricia Theresia. *Die Behandlung geistig behinderter Menschen in der psychiatrischen Klinik Zwiefalten von 1812-1982*. Tübingen: Eberhard Karls Universität, Doktora Tezi, 2013. https://publikationen.uni-tuebingen.de/xmlui/bitstream/handle/10900/46107/pdf/dissertation_francisca_kurz_16.10.2013.pdf?sequence=1
- Kuşaslan, Arzu. *Yapıların Çocuk Sağlığı Üzerinde Etkisi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007. <http://hdl.handle.net/11527/8166>
- Lafçı, Diğdem vd. "Zihinsel engelli çocukların anne ve babalarının yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi". *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 3 (2014), 723.
- Leitner, Doris. *Therapiemöglichkeiten für Kinder mit Down Syndrom unter besonderer Berücksichtigung der Frühförderung*. Viyana Üniversitesi, Lisans Tezi, 2010. <https://theses.univie.ac.at/detail/8612>
- Leitner, Doris. *Therapiemöglichkeiten für Kinder mit Down Syndrom unter besonderer Berücksichtigung der Frühförderung*. Viyana Üniversitesi, 2010.
- Mayring, Philipp. *Qualitative Inhaltsanalyse. Grundlagen und Techniken*. Beltz: Basel, 2007.
- Merriam, S.B. *Qualitative research: a guide to design and implementation*. San Francisco: Jossey-Bass, 2009.
- Metin, Hakan. *Zihinsel Engelli Bireylere Kavram Öğretiminde Kullanılan Etkili Öğretim Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Necmettin Erbakan, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Miller-Fahringer, Karin vd. *Bericht der Bundesregierung über die Lage der behinderten Menschen in Österreich*. Wien: BMSG, Bundesministerium für soziale Sicherheit, Generation und Konsumentenschutz, 2003. <https://broschuerenservice.sozialministerium.at/Home/Download?publicationId=67>
- Mohr, Irka-Christin. *Islamischer Religionsunterricht in Europa*, 2015.

- Moser, Vera - Sasse, Ada. *Theorien der Behindertenpädagogik*. München: Ernst Reinhard, 2008.
- Musayev, İslam. *Engelli Bireylerin Din Eğitimi*. Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013.
- Mühl, Heinz. *Einführung in die Geistigbehindertenpädagogik*. Stuttgart: Kohlhammer, 2000.
- Neuhäuser, Gerhard vd. *Geistige Behinderung hat verschiedene Ursachen und Auswirkungen*. Stuttgart: Kohlhammer, 2013.
- Nili, Tamara - Aslan, Ednan. *40 Jahre Islamischer Religionsunterricht in Österreich*. Viyana: Springer, 2024.
- Öner, Necla. *Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testler*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1996.
- Özafşar, Mehmet Emin - Görmez, Mehmet. *İslâm, hadislerin hadislerle yorumu- Engellilerle İlgili Hadislerin Analizi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017.
- Özdemir, Ayşenur. “Bütün Öğrencilerin Okulu Finlandiya Okulları”. *Informal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi*, 89.
- Özgüven, İbrahim Ethem. *Psikolojik Testler*. Ankara: Nobel Akademik, 2022.
- Parham, A.Christine. *Psychology: Studying the Behavior of People*. USA: South Western Publishing, 1988.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Çamlıca, 2022.
- Potz, Richard - Schinkele, Brigitte. *Religionsrecht im Überblick*. Viyana: Facultas, 2005.
- Pueschel, Siegfried M. *Down Syndrom für eine bessere Zukunft*. Stuttgart: TRIAS, 1995.
- Pueschel, Siegfried M. *Ein Blick in die Geschichte, Down Syndrom für eine bessere Zukunft*. Stuttgart: Trias, 1. Basım, 1995.
- RIS 1. RIS-Religionsunterrichtsgesetz, RIS-Religionsunterrichtsgesetz. RelUG; BGBI.190/1949. Erişim 10 Ağustos 2024. Erişim 10 Ağustos 2024. <https://www.ris.bka.gv.at/eli/bgbl/1949/190/P1/NOR40138480>
- RIS 2. RIS-Rechtsvorschrift für Lehrpläne - islam. Religionsunterricht an Sonderschule, RIS-Rechtsvorschrift für Lehrpläne - islam. Religionsunterricht an Sonderschule. (10 Ağustos 2024). Erişim 10 Ağustos 2024. <https://www.ris.bka.gv.at/geltendefassung/bundesnormen/20007378/lehrpl%C3%83%C2%A4ne%20-%20islam.%20religionsunterricht%20an%20pflichtschulen,%20mittleren%20und%20h%C3%83%C2%B6heren%20schulen,%20fassung%20vom%2023.08.2021.pdf>
- Sanac, Fuad. *Erziehung und Bildung im Islam. Lernen – Lehren – Erziehen. Erziehung und Erziehungsprobleme. Themen – Methoden und Planung für*

- den islamischen Religionsunterricht in Österreich.* -: Fay Austria, 1. Basım, 2011.
- Schulamt. "Islamischer Religionsunterricht an österreichischen Schulen". *derislam*. Erişim 10 Ağustos 2024. <https://www.derislam.at/bildung/schulamt/>
- Speck, Otto. *Menschen mit geistige Behinderung und ihre Erziehung, Ein heilpädagogisches Lehrbuch*. München: Reinhardt, 1. Basım, 1990.
- Speck, Otto. *Menschen mit geistiger Behinderung. Ein Lehrbuch zur Erziehung und Bildung*. München: Ernst Reinhardt, 2005.
- statista. "Anzahl der Gläubigen von ausgewählten Religionen in Österreich im Jahr 2021/2022". İstatistik, 2024. <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/304874/umfrage/mitglieder-in-religionsgemeinschaften-in-oesterreich/>
- Sucuoğlu, Bulbin. *Zihin Engelliler ve Eğitimleri*. Ankara: Kök, 2009.
- Şimşek, Eyüp - Karasu, Teceli. "Din Eğitiminde Engellilere Yönelik Öğretim Materyalleri". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 37 (2016), 51-73.
- Tavukçuoğlu, Mustafa. "Avusturya Okullarında İslam Din Dersleri." *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 8 (1998).
- Theunissen, Georg. *Empowerment Behinderter Menschen Inklusion, Bildung, Heilpädagogik und soziale Arbeit*. Freiburg im Breisgau: Lambertus, 2. Basım, 2007.
- Theunissen, Georg - Kulig, Wolfram. "Begriffsdiskussion, Erscheinungsbilder, Prävalenz". *Handbuch schulische Sonderpädagogik*. kitap editörü Günther Opp, 101-105. Bad Heilbrunn: Julius Klinkhart, 1. Basım, 2009.
- Thurmair, Martin - Naggl, Monika. *Praxis der Frühförderung*. München: Ernst Reinhard, 2010.
- Timuçin, Ersin Ufuk - Arslan, Meral. *Zihinsel Yetersizliği olan Bireyler*. MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Afşar Ofset., 2021.
- Tuna, Mehmet Hilmi. *İslam ist nach der Schule*. Viyana Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Turgut, Ümit vd. "Bireysel Farklıkların Öğretim Sürecine Yansımaya Dair Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma" 11/2 (2016).
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 09 Ağustos 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeka>
- Üzümcü, Muzaffer. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Yeterlikleri, Sorunları ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan, Doktora Tezi, 2016.
- Weirer, Wolfgang. "Zwischen den Stühlen? Konfessioneller Religionsunterricht in gemeinsamer Verantwortung von Staat und Kirchen." *Graz Üniversitesi*, 34.
- Wüllenweber, Ernst vd. *Pädagogik bei geistigen Behinderungen*. Stuttgart: Kohlhammer, 2006.

- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 6. Basım, 2008.
- Yılma, Günsu. *Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklarda Müziksel Algının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi*. İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- BMUKK 2007, BMUKK 2007 (Kanun No. 10.014/2-III/3/2007). Erişim 10 Ağustos 2024. https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2020/11/RS_Nr_5_2007_bmukk.pdf
- EHK, EHK. 28603 1 (30 Mart 2013). Erişim 09 Ağustos 2024. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130330-4.htm>
- EHK, Engelliler Hakkında Kanunu. *Resmi Gazete* 5378 (01 Temmuz 2005). Erişim 08 Ağustos 2024. <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/engelliler-hakkinda-kanun/>
- Lehrpläne der Sonderschulen, Lehrpläne der Sonderschulen. *RIS, Rechtsinformationssystem des Bundes*. Erişim 09 Ağustos 2024. Erişim 09 Ağustos 2024. <https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Bundesnormen/NOR40253200/NOR40253200.pdf>
- “Religionsunterricht in Österreich”. Austria-Forum, 2017 2016. https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Religionsunterricht_in_%C3%96sterreich
- “Von einander lernen Ratgeber zur Integration”. Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur, 2014. file:///C:/Users/MisafirGIM/Downloads/von_einander_lernen_09_8569.pdf

EKLER

Ek 1. İslam Teşkilatı İDD Müdürlüğünden Alınan Araştırma İzin Belgesi

An das
Necmettin-Erbakan-Universität
Konya-Türkei

Islamische Glaubensgemeinschaft in Österreich
www.derislam.at

Fi İbrahim Olgun, BA MSc
Fachinspektor APS für den 14-17. Bezirk in
Wien

ibrahim.olgun@derislam.at
Tel. +43 1 526 31 22 36
Tel. +43 660 68 68 235
Herbststraße 6-10, 1160 Wien

Datum: 10.10.2023

Betreff: Akademische Forschungserlaubnis- Frau Semra AKBULUT

Sehr geehrte Damen und Herren,

Frau Semra AKBULUT, ist bei uns seit vielen Jahren als islam. Religionslehrerin in den Sonderschulen tätig. Sie hat am 06.09.2023 bei uns um eine Genehmigung ihres Forschungsvorhabens (Dissertation-Master) zum Thema *"Islam. Religionsunterricht an geistig behinderte Kinder"* angesucht.

Frau Akbulut darf dieses Thema innerhalb des Zuständigkeitsbereichs des Schulamts unter Einhaltung von sämtlichen wissenschaftlichen, gesetzlichen und ethischen Vorschriften forschen.

Mit freundlichen Grüßen

Für das Schulamt der IGGÖ

Dr. Ibrahim Olgun, BA MSc

(Elektronisch gefertigt)

Seite 1 von 1

Ek 2. Etik Kurul Kararı

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
ETİK KURUL KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi/Sayısı ve Karar No	Tarih :01/03/2024 Toplantı Sayısı: 05 Karar No :2024/204
Araştırmanın Başlığı	Avusturya'da Zihinsel Engellilere Yönelik İslam Din Dersinin Değerlendirilmesi.
Sorumlu Araştırmacı	Doç. Dr. İrfan ERDOĞAN
Yardımcı Araştırmacı	Semra AKBULUT Lisansüstü Öğrenci
Etik Kurul Kararı	18390 sayılı başvuru Etik Kurul tarafından değerlendirilmiş olup, başvurunun bilimsel araştırma etiği açısından " Uygun " olduğuna karar verilmiştir.

ASLI GIBİDİR

01/03/2024

Ek 3. Araştırmaya Katılacak Olanlara Gönüllü Katılımcı Onay Formu

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
GÖNÜLLÜ KATILIMCI ONAY FORMU
(Katılımcı Bilgisi Olmadan Doldurulmalıdır)

Sizi Semra AKBULUT tarafından yürütülen "Avusturya'da Zihinsel Engellilere Yönelik İslam Din Dersinin Değerlendirilmesi" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı Avusturya'da eğitim sisteminde zihinsel engelli çocuklara verilen İslam din dersinin araştırılmasıdır. Araştırmada sizden tahminen 40 dakika ayırmanız istenmektedir.

Bu çalışmaya katılmak tamamen GÖNÜLLÜLÜK esasına dayanmaktadır.

Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün sorulara, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle vermenizdir. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz.

Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup **KİŞİSEL BİLGİLERİNİZ GİZLİ TUTULACAKTIR**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir.

Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında, şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız, araştırmacıya şimdi sorabilir veya aşağıdaki iletişim bilgilerinden ulaşabilirsiniz.

Yardımcı Araştırmacı/Sorumlu Araştırmacı Tarafından Doldurulacak	
Katılımcının kişisel bilgilerinin gizli tutulacağını, katılımcının çalışma kapsamında sağlayacağı tüm verilerin etik kurallara göre işleneceğini ve bu etik kuralların ihlali durumunda, ortaya çıkacak tüm sorumluluğu kabul ettiğini beyan ederim.	
Unvanı, Adı-Soyadı:	Semra AKBULUT
Tarih:	
İmza:	
Yetişkin Katılımcının Kendisi tarafından doldurulacak	
☐ Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. ☐ Çalışma hakkında yazılı/sözlü açıklama araştırmacı tarafından yapıldı ve kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. ☐ Bu koşullarda, araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.	
18 Yaş Altı Kısıtlı Katılımcının Velisi/Vasisi tarafından doldurulacak	
☐ Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve bu çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü katılımcılara düşen sorumlulukları anladım. ☐ Çalışma hakkında yazılı/sözlü açıklama araştırmacı tarafından yapıldı ve katılımcının kişisel bilgilerinin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. ☐ Bu koşullarda, Velisi/Vasisi bulunduğum'nın araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmasını kabul ediyorum.	
Araştırma tamamlandığında genel/özel sonuçların benimle paylaşılmasını	
☐ İstiyorum ☐ İstemiyorum	
Adı-Soyadı:	
veya Katılımcı Kodu:	
Tarih:	
İmza:	
İletişim Bilgileri (İsteğe bağlı):	

Bu form, katılımcının kendisi/velisi/vasisi tarafından imzalandıktan sonra araştırmacıya teslim edilecektir. Ayrıca talep edildiği takdirde, bu formun bir nüshası katılımcıya verilecektir.

Ek 4. Araştırmaya Katılacak Olanlara Bilgilendirilmiş Onam Formu

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULUNA
SUNULACAK
BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU
(Bireylerden veri toplamaya dayalı her türlü araştırmada alınacaktır. Katılımcı Bilgisi Olmadan Doldurulmalıdır)

Bu çalışma, Avusturya'da Zihinsel Engellilere Yönelik İslam Din Dersinin Değerlendirilmesi başlıklı bir araştırma çalışmasıdır. Çalışma, Semra AKBULUT tarafından yüksek lisans tezi olarak yürütülmekte ve sonuçları ile Avusturya'da zihinsel engelli çocuklara İslam din dersi farklı bakış açılarıyla ortaya konacaktır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, nitel araştırma (*araştırmanın türü/türleri*) yapılarak sizden veriler toplanacaktır.
- İsmınızı yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkımız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığımız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı İslam Din Dersi Öğretmeni Semra AKBULUT'a yöneltebilirsiniz.

Yardımcı Araştırmacı Unvan- Adı-Soyadı:

Semra AKBULUT

İmza :

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Katılımcı Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih:

Ek 5. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (Öğretmen soruları)

Araştırmaya Katılan Öğretmenler İçin Demografik Bilgi Formu

Kaç Yaşındasınız?

Kaç yıldır eğitim faaliyetleri içindesiniz?

Şu anki görev alanınız nedir?

Kaç yıldır zihinsel engelli öğrencilerle çalışıyorsunuz?

Nereden mezun oldunuz?

Yarı yapılandırılmış Görüşme Soruları

- Sizin bakış açınız ve konumunuzdan, Avusturya’da İslam din derslerinin çocuklara, velilerine ve Müslüman topluma katkısı/katkıları nelerdir?
- Diğer din derslerine (Hristiyan Katolik) kıyasla İslam din derslerinin yeterince verimli olduğunu söyleyebilir misiniz? Eksiklikler nelerdir?
- Yıllık din dersi planının hazırlanmasından bahsedebilir misiniz? Yıllık plan ne zaman hazırlanıyor ve hazırlık aşamasında ne yapmak gerekiyor?
- Haftalık plan ya da günlük plan yapılıyor mu? Nasıl?
- Size göre İslam din derslerinin Avusturya’daki zihinsel engelli çocuklara katkısı/katkıları nelerdir? (Fiziksel, ruhsal, psikolojik...)
- İslam din dersinin zihinsel engelli çocuklara sosyal açıdan faydası ne kadar?
- Ebeveynlerin zihinsel engelli çocuklarını İslam din dersine göndermelerinin sebepleri nelerdir?
- Zihinsel engelli çocukların İslam din dersinde yeterince dini-manevi eğitim aldıklarını düşünüyor musunuz? Ekstra cami eğitimine de ihtiyaç var mı? Sebepleri ile birlikte açıklar mısınız?
- Zihinsel engelli çocukların özel okullarda okuması mı (Sonderschule) yoksa kaynaştırma sınıflarında okuyup din dersine girmesi mi onlar için daha faydalıdır? Neden?
- Zihinsel engelli çocuklar İslam din dersinde homojen ya da heterojen gruptan mı oluşuyor? Neden?
- Zihinsel engelli çocukların 1. Sınıftan itibaren İslam din dersine girmelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Bireysel farklılıklara göre öğrencilere yönelik neler yapılabilir?
- Öğrencilerin derse katılımı nasıl destekleniyor? Katılmayanlar için ne yapılıyor?

- Derslere kayıtlı olduğu halde katılmasına izin verilmeyen ya da velinin göndermediği öğrenciler var mı? Neden? Nasıl çözüm bulunuyor?
- Öğrenciler din dersi hakkında ders dışı kişilere olumlu/olumsuz bahsediyor mu? Varsa neler? Bunun derse nasıl bir etkisi oluyor?
- Özellikle zihinsel engellilere verilen İslam din dersinde yer alması gerektiğini düşüğünüz konular nelerdir? Olmayıp da yer alması gereken konular var mı? Neler?
- Zihinsel engellilere yönelik İslam din dersinde yeterince ders materyali mevcut mu? Materyal çalışmaları eğitim müdürlüğü ve müfettişler tarafından nasıl desteklenebilir?
- Zihinsel engellilere yönelik İslam din dersi için müfredat geliştirilmesi konusunda ne tür faaliyetler yürütülüyor? Engellilik seviyeleri dikkate alınarak nasıl müfredat hazırlanıyor?
- Müfredatın uygulanmasına yönelik öğretmenlerin yükümlülükleri nelerdir? Müfredat uygulama esnekliğinden bahseder misiniz?
- Hangi öğretim yöntem ve tekniklerini kullanılacağına nasıl karar veriliyor? (Konu, öğrenci seviyesi, zaman veya başka bir şey)
- Zihinsel engelli öğrencilerin bu derse ait kitabı var mı? Varsa bunlar ne sıklıkla kullanılıyor?
- Öğretmen kılavuz kitabı var mı? Varsa bundan nasıl yararlanılıyor?
- Ölçme ve değerlendirme yapılıyor mu? Hangi yöntemler kullanılıyor? Hangi çalışmalar değerlendiriliyor? Ne sıklıkla?
- Öğrencilere ödev veriliyor mu? Ne tür ödevler veriliyor ve nasıl değerlendiriliyor?
- İslam din dersi öğretmen adayları eğitim sürecinde zihinsel engellilik ve zihinsel engelliler öğretim metotlarıyla ilgili hangi eğitimleri alıyorlar? Yeterli mi?
- İslam din dersi öğretmenleri zihinsel engellilere yönelik din dersi için materyal hazırlama ile ilgili üniversitede veya hizmetleri süresince eğitim alıyorlar mı? Bunlar nelerdir?
- Zihinsel engellilere İslam din dersine giren eğitimcilerin yeterince donanıma sahip olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
- Sizce zihinsel engellilerin İslam din dersine giren eğitimcilerin bu derslere girmesinin temel motivasyonu nedir? Bu okulları/öğrencileri seçme sebepleri nedir?
- Eğitimcilerin motive olmuş şekilde, severek, hazırlanarak derse girmeleri nasıl sağlanır?
- Söylemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Ek 6. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (Müfettiş soruları)

Araştırmaya Katılan Müfettişler İçin Demografik Bilgi Formu

Kaç Yaşındasınız?

Kaç yıldır eğitim faaliyetleri içindediniz?

Şu anki görev alanınız nedir?

Nereden mezun oldunuz?

Yarı yapılandırılmış Görüşme Soruları

- Sizin bakış açınız ve konumunuzdan, Avusturya’da İslam din derslerinin çocuklara, velilerine ve Müslüman topluma katkısı/katkıları nelerdir?
- Diğer din derslerine (Hristiyan Katolik) kıyasla İslam din derslerinin yeterince verimli olduğunu söyleyebilir misiniz? Eksiklikler nelerdir?
- Yıllık plan ne zaman hazırlanıyor ve hazırlanan yıllık plan müfettişin onayından geçmesi gerekiyor mu? Neden?
- İslam teşkilatı (IGGÖ) İslam din dersi müdürlüğü zihinsel engellilere din dersi için ne gibi çalışmalar yapmaktadır?
- Size göre İslam din derslerinin Avusturya’daki zihinsel engelli çocuklara katkısı/katkıları nelerdir? (Fiziksel, ruhsal, psikolojik...)
- İslam din dersinin zihinsel engelli çocuklara sosyal açıdan faydası ne kadar?
- Ebeveynlerin zihinsel engelli çocuklarını İslam din dersine göndermelerinin sebepleri nelerdir?
- Zihinsel engelli çocukların İslam din dersinde yeterince dini-manevi eğitim aldıklarını düşünüyor musunuz? Ekstra cami eğitimine de ihtiyaç var mı? Sebepleri ile birlikte açıklar mısınız?
- Zihinsel engelli çocukların özel okullarda mı (Sonderschule) yoksa kaynaştırma sınıflarında mı okuması ve din dersine girmesi mi onlar için daha faydalıdır? Neden?
- Zihinsel engelli çocuklar İslam din dersinde homojen ya da heterojen gruplardan mı oluşuyor? Bu durum derste dikkate alınıyor mu? Neden?
- Zihinsel engelli çocukların 1. Sınıftan itibaren İslam din dersine girmelerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Özellikle zihinsel engellilere verilen İslam din dersinde yer alması gerektiğini düşündüğünüz konular nelerdir? Olmayıp da yer alması gereken konular var mı? Neler?

- Zihinsel engellilere yönelik İslam din dersinde yeterince ders materyali mevcut mu? Materyal çalışmaları eğitim müdürlüğü ve müfettişler tarafından nasıl destekleniyor?
- Zihinsel engellilere yönelik İslam din dersi için müfredat geliştirilmesi konusunda ne tür faaliyetler yürütülüyor? Engellilik seviyeleri dikkate alınarak nasıl müfredat hazırlanıyor?
- Müfredatın uygulanmasına yönelik öğretmenlerin yükümlülükleri nelerdir? Zihinsel engellilere müfredat uygulama esnekliğinden bahsedebilir misiniz?
- Zihinsel engelli öğrencilerin bu derse ait kitabı var mı? Varsa bunlar ne sıklıkla kullanılıyor?
- Öğretmen kılavuz kitabı var mı? Varsa bundan nasıl yararlanılıyor?
- İslam din dersi öğretmen adayları eğitim sürecinde zihinsel engellilik ve zihinsel engelliler öğretim metodlarıyla ilgili hangi eğitimleri alıyorlar? Yeterli mi?
- İslam din dersi öğretmenleri zihinsel engellilere yönelik din dersi için materyal hazırlama ile ilgili üniversitede veya hizmetleri süresince eğitim alıyorlar mı? Bunlar nelerdir?
- Zihinsel engellilere İslam din dersine giren eğitimcilerin yeterince donanıma sahip olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
- Zihinsel engellilere din dersine giren öğretmenler müfettişler tarafından denetleniyor mu? Sorunlar olduğunda nasıl gideriliyor?
- Söylemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Ek 7. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (Veli soruları)

Araştırmaya Katılan Veliler İçin Demografik Bilgi Formu

Kaç Yaşındasınız?

Öğrenim durumunuz nedir?

Çalışıyor musunuz? Mesleğiniz nedir?

Kaç çocuğunuz var?

Özel gereksinimli çocuğunuz kaç yaşında?

Çocuğunuzda tanı konulmuş bir durum var mı? Varsa açıklar mısınız?

Çocuğunuzun özel gereksinime ihtiyaç duyduğunu ilk ne zaman anladınız?

Çocuğunuz okul haricinde terapi aldı mı? Aldıysa bunların çocukta oluşturduğu etkileriyle birlikte anlatır mısınız?

Yarı yapılandırılmış Görüşme Soruları

- Sizin bakış açınız ve konumunuzdan, Avusturya’da İslam din derslerinin çocuklara, velilerine ve Müslüman topluma katkısı/katkıları nelerdir?
- Diğer din derslerine (Hristiyan Katolik) kıyasla İslam din derslerinin yeterince verimli olduğunu söyleyebilir misiniz? Eksiklikler nelerdir?
- Size göre İslam din derslerinin Avusturya’daki özel gereksinimli çocuklara katkısı/katkıları nelerdir? (Fiziksel, ruhsal, psikolojik...)
- İslam din dersinin çocuğunuza sosyal açıdan faydası ne kadar?
- Ailelerin özel gereksinimli çocuklarını İslam din dersine göndermelerinin sebepleri nelerdir?
- Çocuğunuzun İslam din dersinde yeterince dini-manevi eğitim aldığını düşünüyor musunuz? Ekstra cami eğitimine de ihtiyaç var mı?
- Çocuğunuzun özel okulda mı (Sonderschule) yoksa kaynaştırma sınıfında mı okuması ve din dersine girmesi onun için daha faydalı olacağını düşünüyorsunuz? Neden?
- Çocuğunuza özellikle İslam din dersinde verilmesi gerektiğini düşüğünüz konular nelerdir? (Olmayıp da yer alması gereken konular)
- Çocuğunuz 1. Sınıftan itibaren İslam din dersine katıldı mı? Okula başladığı ilk senesinden itibaren İslam din dersine katılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Çocuğunuzun bireysel farklılıklarına göre neler yapılmasını tavsiye edersiniz?

- İslam din dersinde özel gereksinimli çocuklara göre yeterince ders materyali mevcut mu? Yapılan çalışmalar ve eve getirdiği materyaller hakkında ne söyleyebilirsiniz?
- Çocuğunuz din dersi hakkında size ve başkalarına olumlu/olumsuz bahsediyor mu? Varsa neler?
- Söylemek istediğiniz başka bir şey var mı?